

H. J. JESSE

ARCHITECT 1860-1943

NAi Uitgevers

H.J. JESSE

Joyce Hoogeveen-Brink

H.J. JESSE
ARCHITECT 1860-1943

NAi Uitgevers

pagina 2
H.J. Jesse 1860-1943

Inhoud

7

Voorwoord

9

'Mijn wens was architect te worden'

13

Jesse en zijn tijd

19

De eerste schreden op het pad van architect

33

De omslag in de architectuur

69

Verminderde bouwactiviteiten en minder herkenbare stijlvormen

72

Werkenlijst

80

Colofon en illustratieverantwoording

Voorwoord

In 1988 kwam ik voor de eerste keer in aanraking met het werk van de architect H.J. Jesse, gedurende mijn stage bij de afdeling Monumentenzorg van de gemeente Leiden. Nu inmiddels negen jaar verder, dacht ik het 'hoofdstuk Jesse' te hebben afgesloten, nadat ik nog mijn medewerking had verleend aan een boekje waarin ook een stuk over Jesse werd opgenomen, en nadat ik enkele artikelen had gepubliceerd in het *Leidsch Dagblad*. Niets bleek minder waar. In de zomer van 1996 hoorde ik van de plannen om in de vorm van een tentoonstelling aandacht te besteden aan het leven en werk van de architect H.J. Jesse. De plannen voor de drie tentoonstellingen kregen vastere vorm en ik werd gevraagd of ik eventueel bereid was daaraan mee te werken. Ik had immers zo'n negen jaar geleden mijn afstudeerscriptie over Jesse geschreven. Omdat ik zijn werk nog steeds schitterend vind, en Jesse in mijn ogen veel te weinig aandacht heeft gekregen voor zijn werk, wilde ik heel graag meewerken aan dit goede voornemen. Intussen waren er plannen gesmeed om naast de tentoonstellingen, ook in boekvorm aandacht aan deze veelzijdige architect te besteden. Ik kreeg het verzoek een boek te schrijven waarin veel beeldmateriaal zou worden opgenomen. Een unieke kans om meer mensen deelgenoot te maken van al het moois dat nog steeds in onze nabije omgeving van hem te vinden is. De uitgeverij van het Nederlands Architectuurinstituut, waar zich ook het uitgebreide archief van de architect bevindt, was bereid het boek uit te geven. Half november 1996 was de opdracht rond, ik kon beginnen; als enige onaangename bijkomstigheid werd mij slechts drie maanden de tijd gegeven. Het boek zou klaar moeten zijn wanneer de tentoonstellingen van start zouden gaan. Een haast onmogelijke opgave en gerust frustrerend te noemen, daar ik als geen ander wist hoeveel materiaal er in het archief aanwezig is. Het zou betekenen dat ik een selectie uit zijn werk moest maken en er veel mooie ontwerpen niet aan bod konden komen. Mijn doctoraalscriptie, en een scriptie van Willem Jan Bouwman voor de TU Delft van recentere datum, dienden daarbij als basis. Ik heb geprobeerd in het boek de veelzijdigheid van de architect aan te tonen, hem te plaatsen in zijn tijd, gevolgd door een bespreking van de in mijn ogen meest karakteristieke werken. Omdat het boek geen volledig beeld kan geven van het totale oeuvre is achterin een werkenlijst opgenomen. Jesse kreeg vooral bekendheid in de regio Leiden, Katwijk en Oegstgeest, maar zijn werkzaamheden hielden allerm minst bij deze gemeentegrenzen op. Door heel Nederland zijn nog ontwerpen van zijn hand terug te vinden, die nog niets aan uitstraling hebben verloren. Voor degenen die net als ik 'besmet' raken met het 'Jesse-virus' kan dit een handige ondersteuning zijn bij het steeds weer opnieuw ontdekken van bestaande Jessepanden. Dat blijkt namelijk niet altijd even gemakkelijk, omdat bijvoorbeeld aannemers die met Jesse gewerkt hadden, of andere architecten, de specifieke stijlkenmerken gingen kopiëren, zodat directe herkenning van een echte Jesse of van een 'naäper' wordt bemoeilijkt. Ik hoop dat het boek bijdraagt aan het verkrijgen van een grotere bekendheid van de architect. Want hoewel hij in Nederland in de bouwkunst geen sleutelpositie bekleedde, is zijn werk toch zeker waardevol genoeg om op volgende generaties te worden overgebracht. Ik hoop mijn steentje daartoe te hebben bijgedragen.

Ik moet daar evenwel direct aan toevoegen dat deze opdracht mij nooit was gelukt zonder de hulp van een aantal mensen. Mijn dank gaat uit naar één van de zonen van de architect, de heer H.J. Jesse, kleinzoon H.J. Jesse en kleindochter A. Jesse, die mij enorm van dienst zijn geweest met het vertellen en opzoeken van gegevens en foto's van respectievelijk hun vader en opa H.J. Jesse sr. Daarnaast bedank ik NAI Uitgevers, en met name Marianne Lahr, voor het getoonde vertrouwen in mij.

Verder wil ik ook André Groeneveld, Gerard Brouwer en Willem Jan Bouwman bedanken voor hun steun en inzet bij het achterhalen van gegevens, en ook alle verdere medewerkers aan de Jesse-tentoonstellingen. Tot slot bedank ik Petra Hoogeveen die voor mij enkele nuttige opsporingen deed in verschillende gemeentearchieven.

drs. Joyce Hoogeveen-Brink

Het geboortehuis van
H.J. Jesse, Boschstraat 22,
Zaltbommel

‘Mijn wens was architect te worden’

In Zaltbommel, een klein stadje met zo'n 4.000 inwoners (aan het einde van de negentiende eeuw) in de Bommelerwaard, heeft de wieg gestaan van Hendrik Johannes Jesse. Op 10 juli 1860, twee jaar nadat zijn oudste broer Roelof het levenslicht aanschouwde, werd Hendrik geboren. Zijn ouders waren Jan Jesse en Dorothea Angenita Helena van Staveren, beiden geboren Leidenaars. Hendrik had naast zijn oudere broer Roelof nog een acht jaar jongere zus Catharina, en een twaalf jaar jongere broer Jan. Hij bracht een onbezorgde jeugd door in de apotheek 'De drie vijzels', waar zijn vader apotheker was. De apotheek was gelegen aan de hoofdstraat (Boschstraat 22) van Zaltbommel¹, en was herkenbaar aan de drie vijzels die er verguld boven de voordeur prijkten. De familie behoorde tot de gegoede stand van het stadje. De jonge Hendrik was gewend dat er altijd personeel aanwezig was. 'Ik geloof dat je je jeugd niet plezieriger kan doorbrengen dan in een klein stadje, je leeft met alles mee en kent iedereen', schreef hij in een schriftje met herinneringen aan zijn jeugd.² Het huis was er een als zovelen maar werd desondanks en gezien de ouderdom van het pand opgenomen in de geïllustreerde beschrijving van monumentenzorg, en zit tegenwoordig nog altijd in de stadswandeling van de VVV door Zaltbommel.

Jesse beschrijft zijn ouderlijk huis tot in de details; een greep daaruit, en uit de gang van zaken in het huishouden, luidt als volgt: 'Een huis met verrassende hoekjes, doorkijkjes en overloopjes. Met de reinheid werd het zo nauw niet genomen in die tijd, en daarom nam mijn moeder ons elke zaterdag terdege onder handen.' Jesse begon zijn schooltijd op de Nuts bewaarschool.³ Daarna volgde de Fransche school, een school voor onderwijs aan de gegoede burgerij. Vervolgens startte hij in

1874 aan de driejarige HBS voor jongens, waar hij volgens zijn aantekeningen, naast het gewone onderwijs ook leerde om te gaan met vuurwapens tijdens de gymnastiekles. Die bewuste gymnastiekleraar gaf overigens ook dansles aan zijn leerlingen. De hoogste cijfers haalde hij gedurende zijn HBS-tijd voor het vak wiskunde, de laagste voor de talen. In 1877 rondde hij met goed gevolg zijn opleiding aan de HBS af. In zijn vrije tijd bleek Jesse graag met zijn vriendjes te gaan zwemmen in de spoorsloten en haalden ze kattenkwaad uit.⁴ Muzikaal onderwijs genoot hij in de vorm van pianolessen bij muziekmeester Leenhof, waar hij vooral profiteerde van de verhalen over diens zoon en dochter gedurende de belegering van Parijs. Volgens eigen zeggen bracht hij van pianospelen niet veel terecht: 'Ik heb apothekershanden, die zijn breed en kort van 't pillen rollen zegt men.' Met meester Leenhof ging hij mee naar de St. Maartenskerk om te kijken naar het spelen op het orgel. Hendrik mocht de orgeltrapper helpen om de balken naar beneden te krijgen, maar hij bleek daarvoor niet zwaar genoeg. Bij de latere Leidse professor in de kerkgeschiedenis ds. Acquoi volgde Hendrik catechisatie. Met hem ging hij jaarlijks naar de St. Maartenskerk om de symboliek en 't mooie in de Gotiek' te verklaren. De lessen die duidelijk meer vruchten afwierpen waren de eerste bouwkundige tekenlessen die hij volgde bij stadsarchitect Gulden, 'een welwillend man, steeds correct in het zwart met snor'.

‘Mijn wens is steeds geweest architect te worden’ zo schrijft hij, maar hij (of zijn vader) zagen daarvoor in Zaltbommel niet de beste mogelijkheden. Zodoende verruilde hij in 1877 zijn geboortestad voor Leiden.

Om zijn wens, architect te worden, in vervulling te

1 Gemeentearchief Zaltbommel ondergebracht in Streekarchief Bommelerwaard.

2 NAI, dossiernummer 235.

3 Gemeentearchief Zaltbommel.

Bevolkingsgegevens.

4 Gemeentearchief Zaltbommel, archiefnummer 30/564. H.J. Jesse, Brief aan het bestuur van de Zaltbommelsche Oudheidkamer, maart 1941.

laten gaan kwam hij bij de timmerman/architect W. Kok op de Pieterskerkgracht in de leer, een oudstadsgenoot zo blijkt, want ook Kok was afkomstig uit Zaltbommel. Zijn directe leermeester in de werkplaats was baas Molles. Daarnaast kon hij lessen volgen aan de avondtekenschool Mathesis Scientiarum Genetrix (MSG), om zich te bekwaamen in tekenen en beschrijvende meetkunde. De bouwkundige opleidingen waren in die tijd niet zo duidelijk afgetekend als tegenwoordig, er was weinig lijn in te ontdekken. Wat betreft theorie van de bouwkunde gingen de studenten naar de Polytechnische School, voor de esthetische kant ging men naar de stadstekenscholen of academies voor de beeldende kunsten.

Het was in die tijd ook heel gewoon om als aankomend architect het vak in de praktijk te leren. In de spaarzame vrije uurtjes wist hij nog wat extra's bij te verdienen bij de Leidse Duinwatermaatschappij. 'Deze werkzaamheden werden beloond met een kermisfooi van f 10,- die bij herhaalde werkzaamheden in de volgende jaren werd vervangen door een behoorlijk honorarium, dat eveneens tegen de Leidse kermis werd uitgekeerd.'⁵ De ambachtschool bestond in Leiden nog niet in 1877, 'maar mijn leermeester dreef zo'n grote ouderwetse timmerzaak met ouderwetse klanten en met oeroude timmerlieden... Ik kreeg een boezeroen aan en mocht beginnen met nagels steken, ik leerde de oplossing om in drie steken een nagel te steken. Nog dikwijls denk ik aan die man, wat ik toch aan hem verschuldigd ben. In de wintermaanden ging ik elke avond van zes tot tien naar MSG, waar in tekenen en boetseren les gegeven werd en in andere vakken.' Voor de komst van Jesse naar Leiden was al naar een goed kosthuis voor hem uitgekeken. Jesse kwam in de kost bij baas Spijker (hoofdstratenmakers) en werd dankzij zijn relaties geheel in de praktische bouwwereld opgenomen. Het kosthuis bleek een eenvoudig 'primitief' huishouden; er was bijvoorbeeld geen dienstbode, wat Jesse van huis uit wel gewend was. 'Het waren best hartelijke mensen maar die eenvoud was toch op den duur een beetje saai. Na een half jaar mocht ik bij mijn grootmoeder op het Rapenburg 38 tegenover het Academiegebouw komen wonen. Waar ook alles eenvoudig en ouderwets toeging maar toch anders. Gedurende drie jaren tekende en timmerde ik bij Kok in de timmerwerkplaats. Nadat ik een bronzen en een zilveren medaille behaalde bij

MSG door onder andere de Burcht op te meten was ik met het behalen van mijn eindexamen MSG aldaar volleerd. Een logische volgende stap zou zijn geweest om opzichter te worden, maar dankzij de bemiddeling van een kennis kon ik een plaatsje bemachtigen op het gerenommeerde architectenbureau van G.B. Salm in Amsterdam.' Gedurende twee jaar woonde hij tijdelijk in Amsterdam. Daar werkte hij onder meer mee aan de bouw van het aquarium van Artis. Gepromoveerd zijn tot jongste tekenaar op een voornaam architectenbureau in Amsterdam was een goede start.

Hij bemerkte daar wel dat zijn kennis van de architectuur geheel onvoldoende bleek te zijn. Ondanks dat werd hem een loon van f 80,- per maand uitbetaald. Nadat hij een jaar bij de 'oude' Salm had gewerkt, opende B. Salm jr. zijn eigen bureau en Jesse besloot met hem mee te gaan.⁶ Na ook nog een jaar bij de jonge Salm te hebben gewerkt, wilde Jesse als toehoorder naar de Polytechnische School in Delft (waaruit later de Technische Universiteit is voortgekomen) omdat hij zijn kennis van de bouwkunst te gebrekkig vond. Hij startte zijn studie in 1882, en kreeg les van de bekende docenten Gugel, Le Comte en Van der Kloes. Hier werd de grondslag gelegd voor de voorliefde van Jesse voor de renaissance en andere historische stijlvormen. Met name Gugel, die voor Jesse een plekje op het architectuurzaaltje regelde wat een uitzondering was voor een beginnend student, bracht zijn leerlingen de liefde voor stijlvormen bij.

Tijdens zijn studie maakte Jesse zich ook de schilderkunst eigen, wat uitmondde in het aanbrengen van olieverfdecoraties in het stadhuis van Delft. Jesse rondde zijn studie aan de Polytechnische School af en haalde daarbij nog de MO-II-akte rechtlijnig tekenen. Hierdoor verkreeg hij de onderwijsbevoegdheid, wat hem later nog van pas zou komen toen hij les ging geven op de Teekenschool in Bodegraven.

Na afronding van de Polytechnische School wilde hij met twee studievrienden uit Delft (Niermans en Gips) naar Parijs om de decoratiekunst te bestuderen. Deze reis moest hij onverhoopt aflasten. Jesse had te kampen met een oogziekte, wat hem het komende half jaar bezig zou houden. In 1883 verhuisden zijn ouders weer terug naar hun

⁵ Swierstra N.J., 'Hendrik Johannes Jesse sr. 10 juli 1860-11 februari 1943', *Leids jaarboekje*, Leiden 1944.
⁶ NAI, dossiernummer 235.
⁷ Bevolkingsgegevens. Gemeentearchief Leiden.
⁸ Persoonlijk archief A. Jesse Amsterdam. H.J. Jesse, Brief aan Anna Adriana Meerburg, 15 augustus 1885.
⁹ Mondelinge gegevens afkomstig van de heer H.J. Jesse jr., Rijnsburgerweg 35, Leiden.
¹⁰ NAI, dossiernummer 260. 'H.J. Jesse 75 jaar', *Oogstgeester Courant*, 12 juli 1935.

Werk- en tekenkamer van de
jonge architect,
Oude Singel 60, Leiden

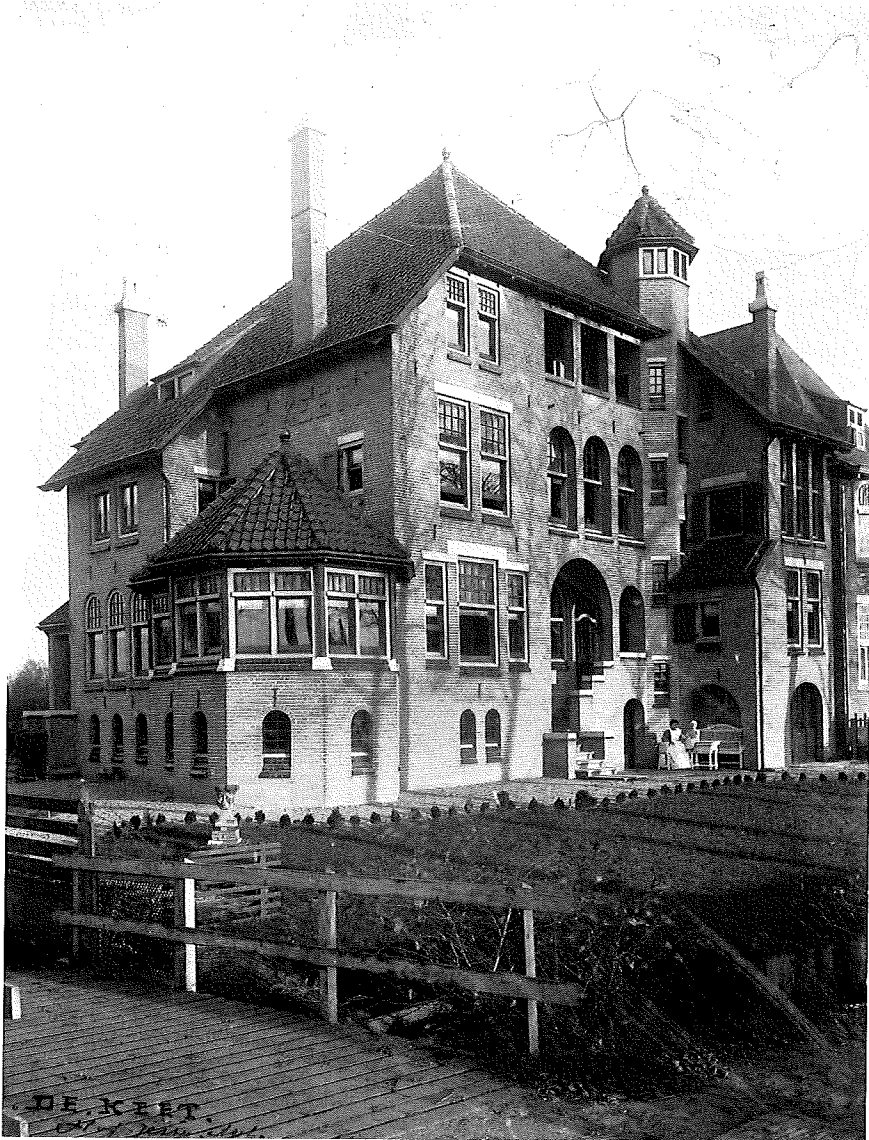
geboortestad Leiden en was het gezin weer wat dichter bij elkaar, zodat de drukke briefwisseling die hij met het ouderlijk huis onderhield overbodig werd. Nadat hij inmiddels weer van zijn oogziekte was hersteld, werd er een prijsvraag uitgeschreven voor het ontwerp van de Nieuwe Nederlands Hervormde Kerk in Katwijk aan Zee. Hiermee werd het startschot gegeven voor een veelbelovende carrière. In de periode dat Jesse aan de kerk werkte woonde hij in Leiden op verschillende adressen⁷: vanaf 1886 op Breestraat 77, vanaf 1887 op de Hogewoerd 34, vanaf 1890 op de Oude singel 60 (het adres waar Jesse kantoor hield totdat hij in 1905 zou verhuizen naar de Keet). In de tijd dat Jesse veel naar Katwijk ging voor zijn NH kerk, leerde hij daar ook zijn toekomstige vrouw Anna Adriana Meerburg kennen, een goed ontwikkelde vrouw die dankzij een gedegen opleiding haar talen vloeiend beheerste. In 1885 schreef hij haar een brief waarin hij haar min of meer een huwelijksaanzoek deed:⁸ 'De kennismaking die ik met uw broeder aanknoopte, heeft mij niet alleen in de gelegenheid gesteld u nader in de huiselijke kring te leren kennen, maar tevens de goede en beminnelijke eigenschappen in u leren opmerken, die in mij 't besluit hebben doen geboren worden, dat gij voor mij zoudt kunnen zijn een lieve levensgezellin, om een nieuw leven mede aan te vangen. Zie daar dan wat ik u vragen wilde; zoudt ook gij mij lief willen hebben zoo als ik u reeds lief heb? Zeker een gewichtige vraag, maar die hoop ik wel door u overwogen zal worden. Mogelijk komt zij u erg onverwacht op het lijf, maar ook dan hoop ik dat gij mij niet teleur zult stellen.'

Deze vraag werd door Anna klaarblijkelijk positief beantwoord want in 1890 trouwde Hendrik zijn Anna. Zij kwam bij hem op de Oude Singel 60 in Leiden wonen. Uit het huwelijk werden twee zoons geboren; de oudste, Jan Jesse, al in 1891 en de jongste (nog in leven zijnde) Hendrik Johannes Jesse in 1905.⁹ Het gezin woonde tot 1905 op de Oude Singel en verhuisde vandaaruit naar de Keet. Twee grote kamers deden dienst als kantoor/tekenkamer, hier werkte de architect tot aan zijn dood. Hij was altijd een harde werker, zijn motto was: 'Werken zolang het dag is.'¹⁰ Jesse werd tijdens zijn werk geassisteerd door tenminste één tekenaar of meer in drukke tijden. De familie behoorde tot de gegoede burgerij en had ook altijd

H.J. Jesse en zijn vrouw Anna
Adriana Meerburg op jeugdige
leeftijd

'De Keet',
Rijnsburgerweg 35, Leiden.
Het woonhuis/kantoor van
1905 tot 1943 van H.J. Jesse

personeel in dienst. Het gezin maakte gezamenlijk uitstapjes, waarbij vader Hendrik maar al te graag zijn bouwwerken liet zien aan zijn zoons. De jongste zoon herinnert zich dat ze op de fiets bijvoorbeeld naar Katwijk togen, om daar naar huizen te gaan kijken. De familie kreeg veel kennissen, vrienden en familie over de vloer; het huis werd ook wel 'de soete inval' genoemd. Vanaf 1920 ongeveer kwakkelde Anna met haar gezondheid, tot haar overlijden in 1931. Een jaar later trouwde de jongste telg uit het architectengezin en ging uit huis wonen. De oudste zoon bleef in de Keet wonen, ook toen hij trouwde. In de oorlog scheidde H.J. Jesse jr. van zijn vrouw en kwam weer in de Keet wonen.

Op 11 februari 1943 overleed Hendrik Johannes Jesse in zijn geliefde Keet. Zijn laatste woorden waren: 'De balken liggen goed.' De Keet bleef door de twee broers samen bewoond, er werd niets verdeeld na het overlijden. Na het overlijden van de oudste zoon Jan Jesse, bleef het pand gedeeltelijk leeg, totdat H.J. Jesse jr. het onderste deel als kantoorruimte verhuurde. Tot op de dag van vandaag wordt die ruimte als kantoorruimte gebruikt en bewoont H.J. Jesse jr. de zolderetage.

Jesse en zijn tijd

Jesse's carrière als zelfstandig architect kreeg vorm in de laatste decennia van de negentiende eeuw; een periode van grote veranderingen in de Nederlandse architectuur. De jaren zeventig en tachtig werden bepaald door de polemiek tussen neogotiek en neorenaissance, die niet alleen vakinhoudelijk maar ook politiek van aard was. In de jaren tachtig en negentig begonnen architecten als Berlage, De Bazel en Kromhout de strijd voor een moderne, van historische referenties bevrijde architectuur, die de veranderende maatschappelijke verhoudingen weerspiegelde.

Jesse was behalve een goed ontwerper vooral ook een pragmaticus. De Hollandse neorenaissance was tot het begin van de twintigste eeuw bij particuliere opdrachtgevers het meest populair. Jesse hanteerde deze stijl al bij zijn winnende prijsvraagontwerp voor de Nieuwe Hervormde kerk in Katwijk aan Zee en bleef tot 1904 voornamelijk in deze trant werken. Vernieuwingen werden langzaam geïntroduceerd. Het leverde hem als jong architect al snel een drukke praktijk op.

De basis voor zijn ontwerpvisie was gelegd tijdens zijn opleiding aan de afdeling Bouwkunde van de Polytechnische School in Delft. Bepalend was vooral de invloed van zijn docent E. Gugel. De Duitser Gugel (1832-1905) werd bij de stichting van de Polytechnische School in Delft in 1862 de eerste hoogleraar bouwkunde in Nederland. Gugel was een neorenaissance-architect. Hij combineerde een klassiek-academische ontwerpvisie met een brede historische blik. Hij putte uit het volledige reservoir van renaissancestijlen; van de vroege Italiaanse Renaissance tot en met de Franse Lodewijkstijlen. Zijn invloed in Nederland was groot, niet alleen door zijn onderwijs, maar ook door zijn publicaties *Geschiedenis der Bouwstijlen* (1869) en *Architectonische Vormleer* (1882-1888). Dit laatste leerboek bevatte voorbeelden van onderdelen van gebouwen en interieurs uit de hele westerse architectuurgeschiedenis, inclusief de eigen tijd.

Een dergelijke brede blik paste in het Nederlandse architectuurklimaat rond het midden van de eeuw. De formules van het neoclassicisme bevredigden niet langer en men zocht andere wegen. 'Eklektikers' als J.H. Leliman, A.N. Godefroy en G.B. Salm bepleitten weer een vrijer gebruik van historische stijlen, gekoppeld aan het 'karakter' van de opgave. Jesse werkte overigens na zijn opleiding enkele jaren op het bureau van Salm, overigens zonder dat dit zijn opvattingen merkbaar beïnvloedde. Daarnaast ging men op zoek naar de bronnen van een verloren nationale traditie. Oude gebouwen werden opgemeten en men begon zich bezig te houden met monumentenzorg. Als gevolg daarvan ontstond binnen de in 1842 opgerichte Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst een discussie over de vraag welke historische stijlperiode het best als voorbeeld kon dienen voor een nationale stijl. De strijd kwam naar buiten in 1863 bij de prijsvragen voor twee nationale symbolen bij uitstek: het Museum Willem I (het latere Rijksmuseum) en het Monument 1813 in Den Haag.

Aanhangers van de neogotiek en de neorenaissance

De neogotici, onder aanvoering van P.J.H. Cuypers, bepleitten een terugkeer naar de beginselen van de Middeleeuwse gotiek van de vroege 16e eeuw. Deze stroming was nauw verbonden met het katholiek Reveil, dat onstond na de herinvoering van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853, en manifesteerde zich

vooral in de kerkenbouw. Invloedrijk waren de rationalistische principes van Viollet-le-Duc, die een organisch verband tussen materiaal, constructie en decoratie bepleitte. De neorenaissancisten, met als belangrijke voorvechters I. Gosschalk, J. de Kruyff en C. Muysken, richtten zich steeds meer op de Hollandse renaissance uit de late zestiende en vroege zeventiende eeuw, met Hendrik de Keyser als voorbeeld. Kenmerkend voor deze stijl was een vrije en fantasievolle gevelcompositie met klassieke elementen als zuilen, pilasters, rondboognissen, voluten, mascarons op een in essentie middeleeuwse architectuur met muren van baksteen, afgewisseld met speklagen van natuursteen, en trapgevels. Deze architectuur wilde de schilderachtigheid van de oudhollandse binnensteden oproepen.

Inzet van de strijd was behalve het conflict tussen katholieken en protestanten ook de kwestie van de overheidsinvloed op de cultuur. Via Victor de Stuers, vriend van Cuypers, die in 1875 chef van de afdeling Kunsten en Wetenschappen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken werd, kregen de neogotici een sterke invloed op het overheidsbouwen en de monumentenzorg. Daartegenover bepleitte de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst vanuit een liberale visie de onafhankelijkheid van de architect. Symbool van het verzet tegen de overheidsarchitectuur werd de keuze voor de Hollandse neorenaissance.

De meeste leerlingen van Gugel, waaronder eerdergenoemde Muysken en De Kruyff, kozen voor de Hollandse neorenaissance. De partijstrijd leidde ertoe dat in het laatste kwart van de eeuw de brede opvatting van de renaissance, die Gugel aanvankelijk bepleitte, ook in Delft steeds meer moest wijken voor het zogenaamde 'Oud-Hollands'.

Jesse volgde alle ontwikkelingen op de voet, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de briefwisseling met zijn oudste broer Roelof, die Hendrik op de hoogte hield van de restauraties door Cuypers van de St. Maartenskerk en het Maarten van Rossumhuis, beide in Zaltbommel.¹

Zelf koos hij als veel van zijn medeleerlingen voor de Hollandse renaissance-stijl. Een goed voorbeeld is het bekroonde prijsvraagontwerp voor de Nieuwe Hervormde Kerk in Katwijk aan Zee, waarmee hij doorbrak als zelfstandig architect. Deze kerk stond vervolgens model voor een serie (nooit uitgevoerde) ontwerpen voor protestantse kerken.²

Jesse en de protestantse kerkbouw

Zoals uit correspondentie blijkt, had Jesse altijd al een uitgesproken visie op allerlei zaken, dus ook op de protestantse kerkbouw. Zijn mening zette hij in 1887 op papier in de vorm van een twaalfal eisen, waaraan in zijn ogen een protestants kerkgebouw moest voldoen³:

1. Eene voldoende ruimte met zoo min mogelijk inwendige steunpunten
2. Alle uiterste zitplaatsen evenver van den preekstoel verwijderd, dus eene benaderde cirkelsector
3. Alle zitplaatsen moeten een onbelemmerd uitzicht op den preekstoel hebben
4. De omtrek van het gebouw moet voor de akoestiek bestaan uit rechte vlakken, zoveel mogelijk rechthoekig op elkaar
5. Het uitbouwen van kapellen is niet hinderlijk voor het geluid
6. Achter den preekstoel mogen geen vensters aangebracht worden
7. Het plafond mag niet gewelfd, maar moet door platte vlakken begrensd zijn
8. De ramen moeten zoo min mogelijk (voor de akoestiek) recht over den preekstoel aangebracht worden
9. Assen van symmetrie, ten opzichte van het in- en uitwendige (ook ten opzichte van de zitplaatsen) moeten streng doorgevoerd worden
10. Een waardig uiterlijk moet aan het gebouw gegeven worden, meer of minder rijk naarmate de financiële krachten zulks veroorloven
11. Het verlangde aantal zitplaatsen van 0,50 bij 0,80 à 0,90m, de noodige gangpaden, bestuursbanken, doophek enz.
12. De noodige dienstlokalen zoals die door de plaatselijke gebruiken worden voorgeschreven.'

Deze eisen kwamen ook weer aan bod in een lezing die hij twee jaar later zou geven, en die gepubliceerd werd in twee veelgelezen tijdschriften die de ontwikkelingen in de bouwwereld op de voet volgden:

De Opmerker en het *Bouwkundig Weekblad* uit 1889.⁴

¹ NAI, dossiernummer 239
² NAI, Tekeningnummer 16 en Tekeningnummer 18, dossiernummer 27.

³ NAI, dossiernummer 289.
⁴ *De Opmerker*, 2 nov. 1989 en *Bouwkundig Weekblad*, 2 november 1889.

Jesse beschreef hoe naast deze twaalf eisen de protestantse kerkbouw in Nederland er verder uitzag. Hij onderkende drie categorieën: 'Katholieke kerken ontdaan van hare, voor 't protestantse geloof meest storende symbolen. Protestantse kerken die kort na de Hervorming werden gebouwd, en "hedendaagse" protestantse kerken.' Jesse was van mening dat de katholieke kerken die werden overgenomen na de Reformatie niet geschikt waren voor de protestantse erediensten, omdat zij bekend stonden om de vele inwendige steunpunten, de gotische vormgeving en de slechte verstaanbaarheid van de predikant.⁵ Dit geschrift zou alleen enkele jaren later nog navolging krijgen door een studie van Abraham Kuyper over de protestantse kerkbouw. Andere historische overzichten na de uiteenzetting van Jesse boden geen nieuwe inzichten tot ongeveer 1929 toen M.D. Ozinga zijn mening over de protestantse kerkbouw in Nederland prijs gaf.⁶

Jesse bouwde tot het eind van de jaren negentig in de neorenaissance-stijl, maar jaren eerder werden er in zijn bouwstijl al signalen gegeven dat hij op zoek was naar een nieuwe vormtaal. Zoals in zijn raadhuisontwerp voor Kethel, dat weliswaar nog typisch renaissancistisch is, maar waar hij voor het eerst voorzichtig gebruik maakt van rondbogige muuropeningen voor twee ramen en de voordeur, en voor het eerst groen verglaasde profielsteen toepast. Ook de Villa's Creta en Sofia in Katwijk aan Zee en het raadhuis in Valkenburg zijn veel minder decoratief, en laten een combinatie van experimentele vormen met de bekende Hollandse renaissance zien. In de bouwkunst gingen steeds meer stemmen op om een eigen nieuwe bouwstijl te ontwikkelen; geluiden die al veel langer in de negentiende eeuw te horen waren, maar waaraan tot dan toe nog steeds weinig gehoor was gegeven. Dit alles hangt ontegenzeggelijk samen met de maatschappelijke ontwikkelingen die uitnodigden om zich los te maken van de oude tradities. De Nederlandse architectuur was destijds vooral verbonden met de ontwikkelingen in het artistieke klimaat aan het eind van de negentiende en begin twintigste eeuw. In de laatste tien jaar voor de eeuwwisseling werd de basis gelegd voor de hele verdere ontwikkeling. De groep Nederlandse symbolisten waaronder Jan Toorop (die een goede vriend was geworden van H.J. Jesse, en waarmee hij een aantal ontwerpen samen zou maken, zoals bijvoorbeeld het tentoonstellingsgebouw voor de Visserijtentoonstelling in Katwijk aan Zee), K.P.C. de Bazel en H.P. Berlage gingen nauwe betrekkingen aan met de Engelse Preraphaelieten. Er volgden persoonlijke contacten tussen aanhangers in Nederland en Engeland; de geschriften van William Morris en Walter Crane, en tijdschriften als *The Studio* en *The Architectural Record* waren erg in trek. De overeenkomsten tussen de Arts and Craftsbeweging in Engeland en de artistieke ontwikkelingen in Nederland waren duidelijk: de opvatting van kunst als sociaal en moreel probleem en de belangstelling van kunstenaars voor alle gebieden van vormgeving. Heel kenmerkend voor de architecten in Nederland, en Jesse was hierop geen uitzondering, was dat zij zich niet alleen met architectuur bezighielden, maar met allerlei soorten ontwerpen binnen de kunst en architectuur. Men hield er de gedachte op na, dat de beeldende kunst en de architectuur indien zij zich stijlkundig gezien gelijkelijk ontwikkelden, konden uitgroeien tot één grote architecturale kunst. Zowel schilderkunst als beeldhouwkunst werden door de ideeën over architectuur beïnvloed. Van Jesse is bekend dat hij na zijn studie in Delft graag de decoratieve kunsten in Parijs wilde bestuderen, omdat hij zelf ook de schilderkunst had beoefend, en onder andere olieverfdecoraties had aangebracht in het stadhuis en in een kerk in Delft. De grote hoeveelheid voorbeelden, zoals meubilair, keramiek (majolica) schoorstenen, gebruiksvoorwerpen en beeldjes, zijn het overtuigende bewijs hiervan in het oeuvre van Jesse. Men beschouwde in die tijd een meubel als een bouwwerk; de vroegste tekenen van de moderne bouwkunst openbaarden zich juist in voorwerpen van gebruikskunst. Bij Jesse zien we deze ontwikkeling in zijn meubelkunst. We zien hem bijvoorbeeld pogingen wagen om veel eenvoudiger en strakkere ontwerpen uit te proberen, in plaats van de vaak zeer gedetailleerde en druk versierde meubelontwerpen. Stellig moet Jesse op de hoogte zijn geweest van de ontwikkelingen die in de bouwkunst rond de eeuwwisseling waren waar te nemen.

De eeuwwisseling bracht een omslag in de architectuur

Het grote keerpunt in de architectuur kwam met het ontwerp van H.P. Berlage voor de Beurs in Amsterdam. Het is bekend dat Jesse in die periode contact met Berlage heeft gehad. Een uitgeknipte en netjes bewaarde foto van het gebouw⁷ laat zijn belangstelling voor Berlages ontwerpen zien. Beide archi-

⁵ 'Op zoek naar de ideale tempel Jesse en de Protestantse kerkbouw in Nederland', *Bulletin van de stichting Oude Hollandse kerken* 1986, nr. 23.

⁶ M.D. Ozinga, *De Protestantsche kerkenbouw in Nederland van Hervorming tot Franschen tijd*, Amsterdam 1929.

⁷ NAI, dossiernummer 275.

tecten bouwden eind negentiende eeuw een aantal kunstenaars- of strandvilla's aan de Katwijkse boulevard. Eén van de ontwerpen van Jesse (villa voor B.J. Blommers) werd duidelijk door Berlages ontwerp voor het huis van Jan Toorop (de Schuur) beïnvloed. Over het ontwerp voor het raadhuis voor Katwijk aan den Rijn is bekend dat hij aan Berlage advies vroeg. Het is dan ook niet verwonderlijk dat zijn ontwerpen Berlagiaanse kenmerken in zich hebben.

In 1904 was Jesse een van de oprichters van de Vereniging Oud Leyden. Hij was van jongs af aan zeer begaan met het lot van historische gebouwen. Jesse werd daardoor veel gevraagd voor het publiceren van artikelen en het geven van lezingen over dit onderwerp. De Vereniging Oud Leyden gaf elk jaar een Leids Jaarboekje uit, waarin men veel interessante artikelen over historisch Leiden kon lezen. Een groot aantal daarvan werden door Jesse geschreven. Jesse werd tijdens zijn loopbaan ook menigmaal gevraagd voor advies bij restauraties. Hoewel Jesse zich steeds meer bediende van een eigentijdse persoonlijker stijl, bleef hij zijn liefde voor historische architectuur houden.

Een tijd van minder decoraties maar meer bogen (mogelijk afkomstig van de Deutsche Rundbogstil) brak aan. In de tien jaren die volgden liet Jesse zich onder andere inspireren door de art nouveau. De art nouveau wijst de oude stijlvormen af, maar tegelijkertijd had men toch de vrijheid om naar believen te experimenteren. Naast de art nouveau oftewel Jugendstil, modern movement of hoe deze internationale stijl ook werd aangeduid, bestond een rationalistisch denken. Architecten werkten na de eeuwwisseling vaak afwisselend in beide stijlen. Onder art nouveau wordt verstaan: het werken met gestileerde motieven uit de bloemen- en plantenwereld, golvende vormen, uitgewerkt in onder andere tegeltableaus, pleisterlagen, en glas in lood. Sommige gevels vertonen uitbundige welvingen, andere zijn strakker van lijn en -karakteristiek voor Nederland - voorzien van geglazuurde baksteen, gebogen hekjes, paraboolvormige deuren of vensters. Bij deze nieuwe vormgeving werd gekozen voor constructie in de materialen ijzer en staal, die totaal nieuwe mogelijkheden boden in gevelbehandeling. De gevels werden veel opener van karakter, dankzij de nieuwe mogelijkheden om grote glasvlakken als invulling van een dergelijke constructie te gebruiken. Jesse bouwde een mooi art nouveau-winkelpand aan de Breestraat in Leiden, wat associaties oproept met het werk van Victor Horta.

De rationele richting die de architecten Berlage en Kromhout hanteerden, koos voor een veel minder decoratieve stijl, want men ging uit van de intrinsieke waarden van de toegepaste bouwmaterialen. Eén van de vereisten om op deze manier te bouwen was een logische indeling en rationele vormgeving van het bouwwerk, toegesneden op de bestemming ervan. De nadruk lag op de constructie en het tonen van haar dragende kracht. Jesse behoorde tot de architecten die beide vormtalen een aantal jaren afwisselend gebruikten, hoewel hij minder art nouveau-panden heeft ontworpen dan panden in de rationele bouwstijl. De art nouveau-panden bouwde hij vooral tijdens zijn samenwerking met collega/architect W. Fontein, waarmee hij van 1903 tot 1910 was geassocieerd. Uiteindelijk zou hij na 1910 weer geheel zelfstandig functionerend grotendeels de weg volgen die Berlage al eerder was ingeslagen.

Na 1910 zien we nauwelijks meer art nouveau-elementen in zijn werken optreden. De persoonlijke stijl die Jesse in de loop der jaren had ontwikkeld, had heel herkenbare kenmerken, die gedurende zijn carrière steeds weer terugkeerden. Met de bouw van zijn eigen huis in 1904/1905 (de Keet in Leiden), tevens het 'magnum opus' van de architect, kwam zijn stijlontwikkeling volledig tot zijn recht. Daarna zou hij nooit meer een zo overduidelijk karakteristiek pand neerzetten. Alle persoonlijke stijlkenmerken die zijn werk zo herkenbaar maken zijn hierin terug te vinden: robuuste bakstenen gevels, rondboogvensters, gebogen onderdorpels, groen verglaasde profielstenen, grote dakvlakken met Tuiles du Nord, een trap-toren, door roedenverdeelde vensters opgevuld met groen glas, oude bouwmaterialen in het interieur zoals oude balken, kruiskozijnen, tegels etcetera (Jesse was een verwoed verzamelaar van oude bouwmaterialen die hij weer opnieuw gebruikte in diverse ontwerpen). Maar ook majolicaschouwen, meubilair en talloze grappige details zoals doorkijkjes en kantelbare onderdorpels. Al deze kenmerken blijven als een rode draad door zijn oeuvre heen lopen.

Tussen 1910 en 1930 ging hij zich onder andere wijden aan twee grote woningbouwprojecten. Gelijklopend met de ontwikkelingen die in de woningbouw optreden ten gevolge van de grote woning-

nood en de behoefte aan goede en degelijke woningen na de invoering van de Woningwet, werden woningbouwverenigingen opgericht. De architecten gingen in opdracht daarvan werken aan de bouw en de realisering van grote woonwijken met sociale woningbouw. Nieuwe woningen waren hard nodig om betere woonomstandigheden te scheppen. Dat was ook een gegeven in Leiden en Katwijk; zelfs het villadorp Oegstgeest kon hier niet geheel aan voorbij gaan (woningbouw in de toenmalige Groenesteeg, nu Oude Rijnsichtweg). De gemeente Leiden werd er in de Tweede Gevelwedstrijd⁸, waarin Jesse de enige twee prijzen in de wacht wist te slepen (voor de garage in de Steenstraat en elf herenhuizen in de Boerhaavelaan) door de jury, waarin onder andere Dudok zitting had⁹, op gewezen de arbeiderswoningbouw flink aan te pakken. Mogelijkerwijs resulteerde dit in een grote opdracht voor Jesse bij woningbouwvereniging 'de Eendracht' voor vierhonderd woningen. Eerder had hij zich in Katwijk al gewaagd aan een kleinschaliger project van sociale woningbouw, en er zouden er nog meer volgen. Hij raakte in dezelfde tijd betrokken bij de ontwerpplannen voor de villawijk 'Het Prins Hendrikpark' in Oegstgeest, die hij in kaart bracht voor een projectontwikkelaar. In de verkoopfolder stonden zijn werken als blikvangers op de uitgestippelde wandelroute door de nieuw te ontwikkelen wijk. Een vroege vorm van marketing bleek hem niet vreemd te zijn. Dit was ook de tijd waarin Jesse zich voor de tweede keer liet zien als 'vooruitstrevende stedenbouwkundige' (de eerste keer wist hij in Leiden de breedte van twee straten dusdanig te vergroten dat het huidige verkeer daar nog profijt van heeft). Hij waagde zich deze keer aan het ontwerpen van een uitbreidingsplan voor de gemeente Katwijk, dat zowel vooruitstrevend als praktisch heel goed uitvoerbaar bleek. Het plan werd toendertijd gedeeltelijk gerealiseerd, maar ook nog in de jaren vijftig en zestig bleek het heel bruikbaar. Er werden naar zijn ideeën uit die jaren alsnog een aantal straten en woonwijkjes aangelegd. Dat blijkt uit een vergelijking van het oude stedenbouwkundige plan van 1914 en de herziene uitgave van 1926 met plattegronden van vandaag de dag.

Verminderde bouwactiviteit

Na ongeveer 1920 zijn er geen raakvlakken met Berlage meer in het werk van Jesse te vinden. Berlage was geïnspireerd geraakt door het werk van Frank Lloyd Wright. Deze architectuur lijkt Jesse niet binnen zijn oeuvre te integreren. Nederland verkeerde na de Eerste Wereldoorlog in een economische crisis en er werden minder bouwactiviteiten ontwikkeld. Jesse hield zich vooral bezig met het afronden van zijn woningbouwprojecten afgewisseld met enkele villaontwerpen. Opvallend in zijn villaontwerpen waren de steeds weer verschillende dakvormen. Niet meer in alle ontwerpen werden de daken bedekt met Tuiles-du-Norddakpannen maar met riet. Rieten daken gaven een aantal van zijn ontwerpen (in Oegstgeest en Wassenaar) een hele romantische uitstraling.

De gevels werden wat strakker, rustiger en gelijkmatiger van opzet. De nieuwe gevelindeling werd waarschijnlijk veroorzaakt door de gebeurtenissen in de Nederlandse bouwkunst. Wederom was er een internationale stijl ontstaan, het Nieuwe Bouwen genaamd. Bekende architecten die onder die vlag bouwden waren onder anderen J. Duiker en J.A. Brinkman. Echte duidelijke overeenkomsten zijn er tussen die groep architecten en Jesse niet aan te wijzen. Midden jaren dertig werd de oorlogsdreiging steeds merkbaarder, wat tot gevolg had dat er veel minder bouwopdrachten werden gegeven. Dat is goed te zien aan de hoeveelheid activiteiten die de inmiddels hoogbejaarde Jesse in die jaren ontplooidde. Veel meer dan een aantal villa's zijn er niet van zijn hand verschenen. Zijn carrière werd echter met een prachtig sluitstuk afgerond (de markante villa Duinoord), in Katwijk aan Zee, waar zijn architectenloopbaan destijds was aangevangen.

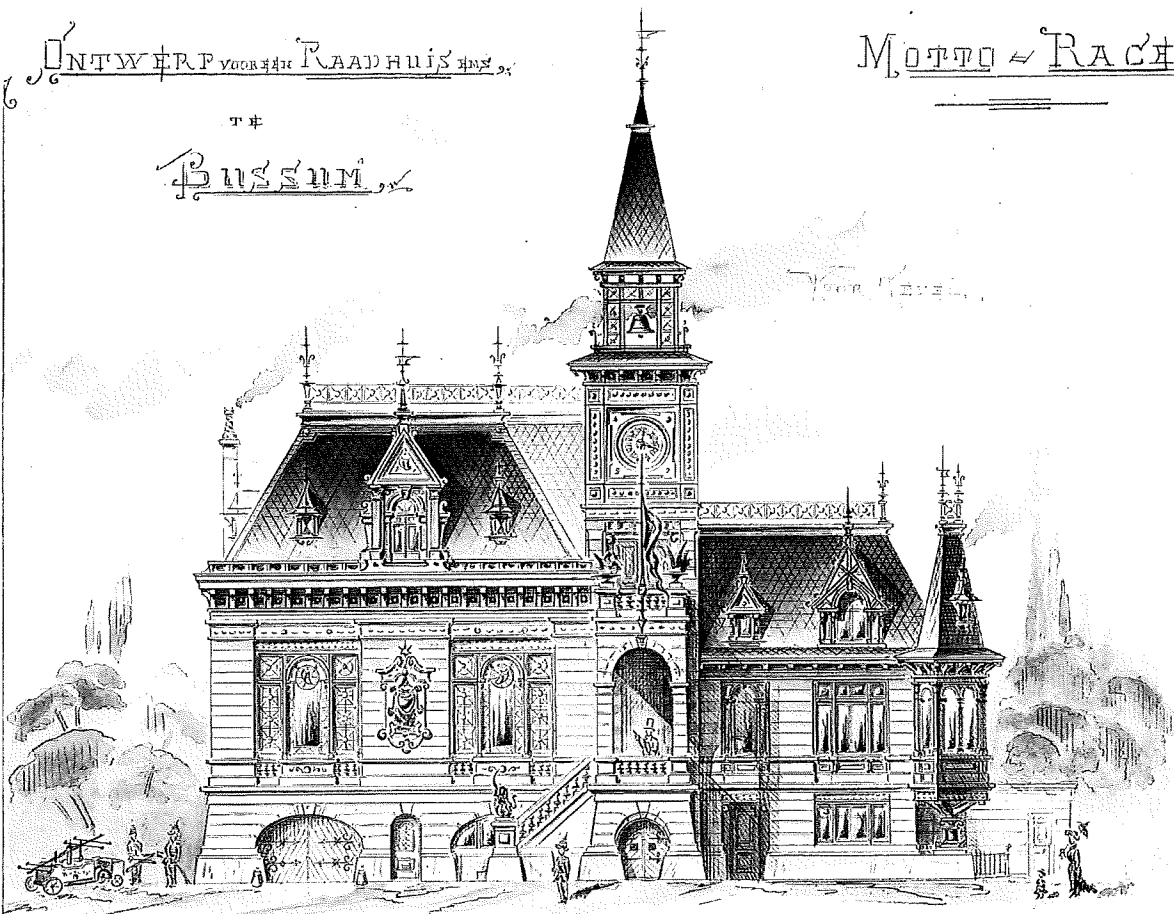
⁸ 'De tweede Leidsche Gevelwedstrijd', *De Bouwwereld*, 21 juni 1916, no. 25.

⁹ Het is niet bekend of H.J. Jesse verder persoonlijk contact heeft onderhouden met Dudok, J. Wils, of Theo van Doesburg, die in die tijd wel sommige gezamenlijke of persoonlijke werken in de Leidse regio hebben gerealiseerd (auteur).

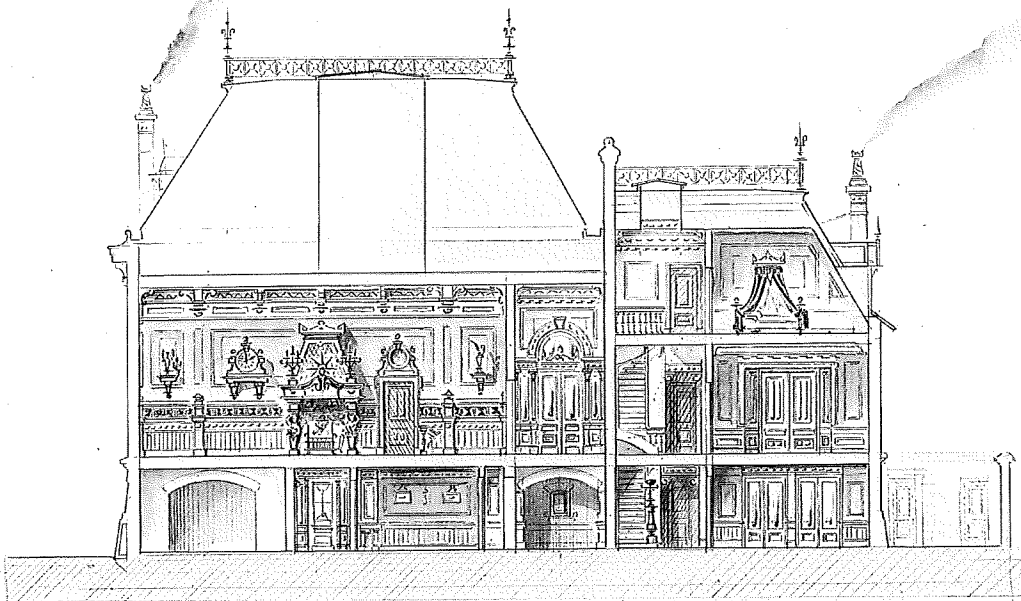
ONTWERP VOOR HET RAADHUIS VAN

BUSSUM

МОТТО = РАСѢ

Цанете = Doorsnede

АМАТ 18100

AMSTERDAM April 1882

H. J. van der ...

De eerste schreden op het pad van architect

Ontwerp voorgevel raadhuis
Bussum 1882

In het Nederlands Architectuurinstituut bevindt zich het uitgebreide archief van architect H.J. Jesse. Talloze ontwerptekeningen, blauwdrukken, schetsen in zwart-wit en ingekleurd, correspondentie, bestekken en foto's uit zijn leven en carrière vonden hier hun plek. Uit dit uitgebreide archief heb ik een keuze gemaakt van belangrijke, karakteristieke of opvallende werken die ik zo mogelijk in chronologische volgorde zal bespreken. Uit de lijst van werken blijkt dat Jesse vanaf het begin, maar zeker ook gedurende zijn hele verdere carrière ook allerlei andere dan architectuurontwerpen maakte, zoals een eetkamerbetimmering, een kiosk, een hek, grafmonumenten, kasten, een schoorsteenmantel, en met talloze ontwerpen meedeed aan diverse prijsvragen. Hij ontwierp verder een paar huizen, stations en nog meer verschillende panden, die echter niet allemaal gerealiseerd werden. Veel van de gebouwen die na de tweede helft van de negentiende eeuw en in het begin van de twintigste eeuw werden gebouwd, waren representatieve monumentale gebouwen zoals kerken, scholen en raadhuisen. Eén van deze vroege ontwerpen van Jesse was het raadhuis. Dit type gebouw kwam een aantal keren voor in zijn oeuvre: Bussum, Kethel, Valkenburg, Katwijk aan den Rijn en Oegstgeest. De negentiende-eeuwse stijlnavolging komt in de eerste vier plaatsen het duidelijkst naar voren. Destijds namen raadhuisen een overheersende positie in binnen het stadsbeeld. Het ontwerp van Bussum in 1882 was een inzending voor een prijsvraag. Er was zelfs een premie uitgelooft van f 100,- voor het beste en doelmatigste plan. Het ontwerp van de jonge Jesse viel niet in de prijzen. Er werden een aantal eisen gesteld in de speciaal daarvoor opgestelde advertentie als aankondiging van de prijsvraag.¹ Er diende voldoende ruimte te zijn

voor onder meer een post- en telegraafkantoor, een directeurswoning en een berging voor brandblussers. In Jesses aantekeningen staat dat hij heeft getracht het waardige karakter van het gemeentehuis uit te drukken door het een statig en representatief aanzien te geven. Het ontwerp viel niet in de prijzen en Jesse laat het ontwerpen van een raadhuis een aantal jaren achterwege. Pas in 1890 zal hij overigens met meer succes het ontwerp voor Kethel maken. Jesse legde zich enige tijd toe op het ontwerpen van vooral meubilair, totdat hij in 1883 besloot mee te dingen naar het beste ontwerp voor de Nieuwe Hervormde Kerk in Katwijk aan Zee.

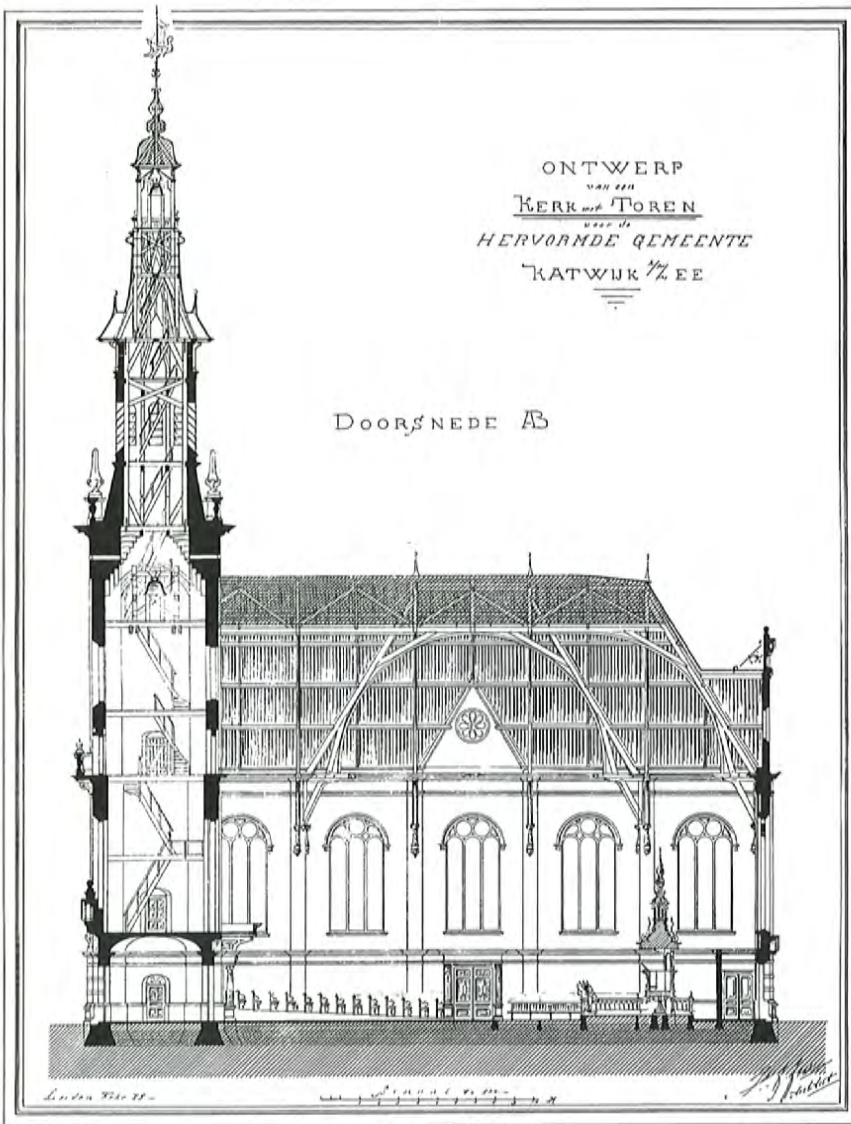
De Nieuwe Hervormde Kerk in Katwijk aan Zee
Omdat de Oude Kerk in Katwijk aan Zee met ruimtegebrek kampte, besloot de kerkvoogdij der Hervormde Gemeente een nieuwe kerk te laten bouwen. De jonge 23-jarige Jesse was nog maar pas van de Polytechnische School af, maar besloot een ontwerp voor de Nieuwe Kerk in te zenden en deel te nemen aan de daarvoor uitgeschreven prijsvraag.² Hij besteedde veel zorg aan de tekeningen en de opschriften en de omlijsting van het geheel. Er was een prijs van f 500,- uitgelooft voor het winnende ontwerp. Echter: de winnaar kreeg alleen de prijs uitgekeerd van f 500,- wanneer hij niet tot architect zou worden aangesteld. Een vreemde tegenstrijdigheid. Het ontwerp van Jesse bleek de jury, bestaande uit professor E. Gugel en architect J. Springer (bouwmeester van de Amsterdamse schouwburg) het meest aan te spreken van alle 53 inzendingen van de 51 deelnemers.³ De bekendste deelnemers aan de prijsvraag waren: G.W. Vixseboxse uit Amsterdam, T.E. Kuipers uit Nieuwer Amstel, en Du Rieu & Kerkhoff uit Delft. Zij behoorden ook tot de acht

¹ NAI, dossiernummer 5.

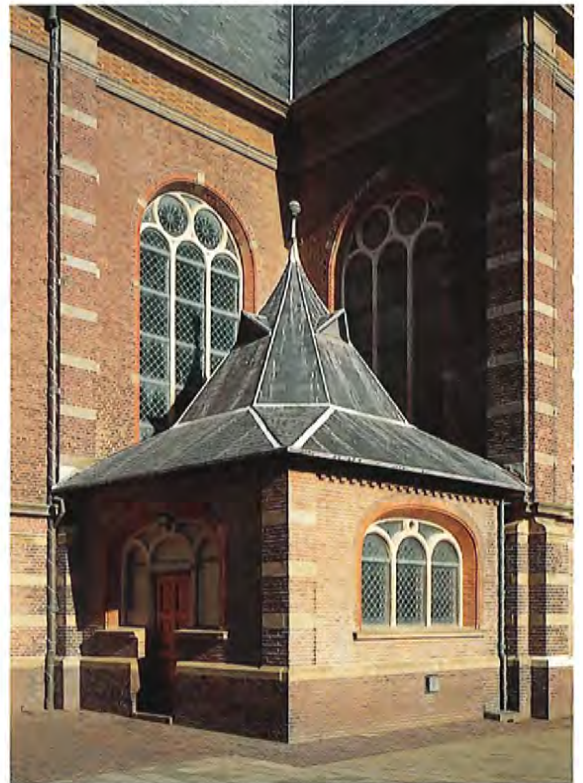
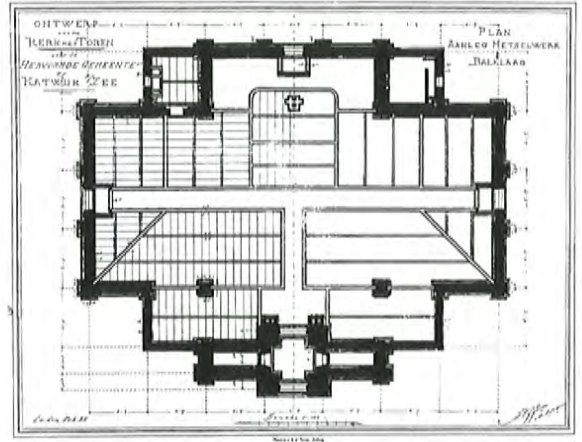
² 'Jeugdig bouwmeester Jesse bouwde Nieuwe Kerk', *Nieuwe Leidsche Courant*, 6 september 1954.

³ 'De Nieuwe kerk te Katwijk aan Zee. Beeld van een honderdjarig monument', *Bulletin van de Stichting Oude Hollandse Kerken* 1986, nr. 23.

Nieuwe Hervormde Kerk
Katwijk aan Zee

Links: dwarsdoorsnede
Onder: plattegrond
Linksonder: interieur
Rechtsonder: detail

besten, waarvan enkele jaren later nog meer ontwerpen voor protestantse kerken zouden verschijnen. Veel van de inzendingen waren ontworpen in de gotische of renaissancistische stijl. De bedaagde oude kerkvoogden konden niet onmiddellijk besluiten om Jesse op zo jonge leeftijd de leiding over een zo groot project te geven als de kerk in Katwijk.⁴ Victor de Stuers (eerste secretaris generaal voor kunsten en wetenschappen, die Jesse in Zaltbommel eens had ontmoet) gaf hem spottend de raad zijn baard te laten groeien. Het waren uiteindelijk Gugel en Springer die de kerkvoogden wisten te overtuigen. Bovendien hadden de kerkvoogden inlichtingen ingewonnen over Jesse bij de Polytechnische School, waardoor zij het vertrouwen op de succesvolle uitvoering van het project weer terugkregen. Op 26 januari 1885 kreeg Jesse een brief⁵ namens de kerkvoogden waarin zij 'bij deze het maken van een ontwerp, de leiding en uitvoering van den bouw eener nieuwe kerk alhier opdragen aan H.J. Jesse. Zij verplichtten zich daarbij 5% van de bouwsom uit te keren aan Jesse.' Zijn ontwerp no. 41, motto 1550/60⁶ voldeed het beste aan alle gestelde eisen zonder het bedrag voor uitvoering uit het oog te verliezen. Volgens het rapport van de jury van 15 december 1884 was Jesses plan 'even eenvoudig als doeltreffend en architectonisch goed van verhoudingen, terwijl de stijl van het gebouw niet alleen juist is gekozen, maar ook in de onderdelen zodanig is volgehouden, dat een harmonisch en indrukwekkend geheel is verkregen, waarvan het sobere doch waardige karakter met de omgeving van het gebouw en zijne bestemming volkomen in overeenstemming is.'⁷ Er waren bovendien voldoende zitplaatsen, en de mogelijkheid om een voorplein aan te leggen. Dit oordeel werd door de vakpers gedeeld. Alle ontwerpen werden enkele dagen tentoongesteld en volgens zowel het *Bouwkundig Weekblad* als de *Opmerker* was het ontwerp terecht bekroond.⁸ Alleen betwijfelde men of het plan tegen de begrote som geld verwezenlijkt zou kunnen worden. Dat bleek tijdens de uitvoering ook niet het geval. Jesse koos uiteindelijk als grondvorm voor zijn ontwerp de kruisvorm oftewel centraalbouw, om zoveel mogelijk ruimte te creëren en de kerkgangers (de kerk moest plaats bieden aan 1.500 kerkgangers) een onbelemmerd uitzicht te bieden op de preekstoel. Hij diende daarbij ook de akoestiek in het oog te houden en niet te

vergeten de bouwsom. Zo ontstond een overzichtelijke ruimte, met weinig steunpunten die het vrije uitzicht zouden kunnen belemmeren.

De enorme overkapping van de kerk liet hij open zodat men zicht heeft op de immense spantenconstructie. Jesse wierp zich vol enthousiasme op het werk, ook al kostte het hem veel hoofdbrekens. Gugel adviseerde hem steun te zoeken voor deze eerste grote opdracht bij zijn vroegere leermeester, de timmerman-architect W. Kok, die hem gedurende het hele project begeleidde.⁹ Voor die tijd was de bouw van deze kerk een hele som geld, de totale bouw heeft maar liefst ruim f 160.000,- gekost. Het ontwerp was geïnspireerd op de gotische en renaissance-stijlvormen, en was bovendien verwant aan de kerkbouw van Cuypers (St. Lambertus te Veghel).¹⁰ De kerk heeft tussen de kruisarmen vier kapellen en aan de voorzijde een toren die op verzoek van de kerkvoogden nog enige aanpassing behoefde. De gevelindeling is symmetrisch, de zijgevels zijn identiek. De voor- en achtergevel zijn verschillend. De steile dakkappen met ornamenten op de afgeknotte nokken worden doorbroken door de puntige daken van de zij-ingangen, frontons boven de ingangen en diverse kleuren metselwerk met decoratieve banden. Opvallend zijn ook de hemelwaterafvoeren met een gedraaide band en het balkonnetje boven de hoofdingang met daarboven een rozetvenster. Het was een typisch Hollands renaissance-ontwerp geworden. De kerk was een opvallend bouwwerk in het oude Katwijk aan Zee met voornamelijk landelijke bebouwing. Het bouwwerk is redelijk gaaf bewaard gebleven. Het interieur werd door Jesse afgestemd op het exterieur. Alle onderdelen, voorwerpen en meubelstukken van klein naar groot hebben even veel aandacht gekregen. De preekstoel, voorlezerslesenaar, de lampen, de kerkbanken die naar achteren toe oplopen (als in een theater) vormen slechts een greep uit de kerkinrichting van de Nieuwe Kerk. Kort na 1900 bleek de kerk al weer te klein voor de grote aantallen kerkgangers en er werden banken bijgeplaatst door het veranderen van de opstelling. Het amfitheateridee werd hierdoor beduidend minder, maar er konden zo wel nog een paar honderd extra zitplaatsen gecreëerd worden. Vanaf het moment dat besloten was een nieuwe kerk in Katwijk aan Zee te bouwen kreeg men met diverse moeilijkheden te kampen. Het oorspronke-

4 Idem.

5 NAI, dossiernummer 15.
6 Motto: elke inzending werd ingezonden onder een bepaald motto, dit werd gedaan om de inzending anoniem te maken.

Architecten werden vaak gevraagd deel te nemen aan een bepaalde prijsvraag, en men mocht hen geen voorkeursbehandeling geven (noot auteur).

7 NAI, dossiernummer 18.

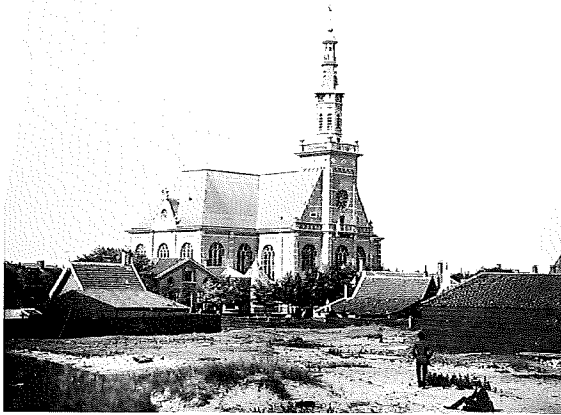
8 *De Opmerker*, 20 december 1884 en het *Bouwkundig Weekblad*, 24 december 1884.

9 'De Nieuwe kerk te Katwijk aan Zee. Beeld van een honderdjarig monument', *Bulletin van de Stichting Oude Hollandse Kerken* 1986, nr. 23.

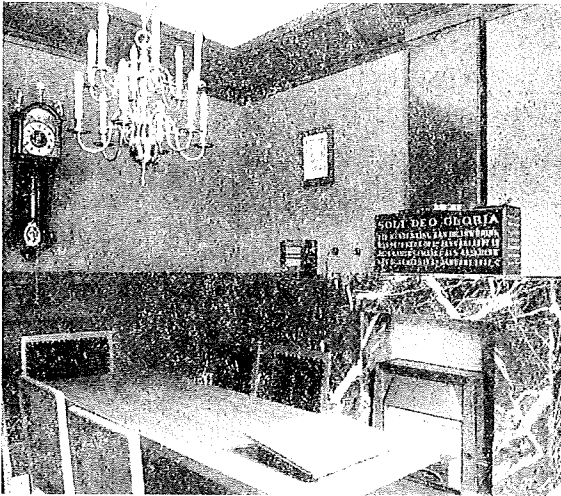
10 W.J. Bouwman, H.J. Jesse.

A4 scriptie TU Delft.

Nieuwe Hervormde Kerk in een nog landelijk Katwijk aan Zee

Nieuwe doopkamer naar ontwerp van Jesse ter gelegenheid van vijftigjarig bestaan

lijke bouwterrein dat men op het oog had naast de kerk van de christelijk gereformeerden lag binnen de wettelijk voorgeschreven minimum afstand (tweehonderd meter) tot de kerk van de christelijk gereformeerden. Daarom was van hen toestemming nodig, die echter werd geweigerd. Deze weigering had tot gevolg dat de Nieuwe Kerk zo'n honderd meter verder van het dorp kwam te staan op een iets duurder en groter terrein aan de Voorstraat. Het bestek kwam gereed in maart 1885 en op de 23ste maart van datzelfde jaar vond de aanbesteding plaats. De opdracht tot bouw werd aan aannemer J. Trinthamer uit Schiedam gegeven die de laagste aanbestedingssom had geoffreerd (f 78.788,-). Op Hemelvaartsdag 14 mei 1885 werd door mevrouw J. baronesse van Wassenaer van Catwijk (wier echtgenoot het collatierecht ofwel benoemingsrecht in Katwijk bezat, en de erefunctie van Opperkerkvoogd vervulde) de eerste steen gelegd.

De oorkonde van steenlegging werd getekend en met de tekeningen in een dichte loden bus inge-

metseld. De baron en baronesse zouden tijdens de bouw nog een gulle schenking doen, en ook het torenuurwerk werd door hen geschonken aan de kerk. Voor deze gebeurtenis was veel belangstelling.¹¹ Wel '900 zondagsschoolkinderen zongen eenige liederen' zo vermeld het herdenkingsboekje uitgebracht ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de kerk. Volgens de planning zou de kerk op 1 maart 1886 opgeleverd moeten worden, maar de werkzaamheden verliepen niet zo vlot als gepland. Op 5 oktober 1885 staakte de aannemer het werk¹²; 'de borgen werden wel opgeroepen maar later is besloten den bouw onder eigen beheer voort te zetten door een aantal werklieden onder leiding van Kok.' De financiële positie van de aannemer bleek allesbehalve rooskleurig. Hij werd failliet verklaard. Er waren dus moeilijkheden en zorgen om de kerk die nog maar half was afgebouwd. Bovendien was er gerekend op een financiering van f 100.000,-, maar dat bleek niet genoeg te zijn. Daarop volgden er geldleningen en gelukkig enkele schenkingen. De kostprijs zou uiteindelijk f 160.676,96 bedragen. Na vijftig jaar was de schuld bijna afbetaald. De kerk werd uiteindelijk op 12 januari 1887 in gebruik genomen.¹³ 'Eene plechtige wijding te Katwijk, om 12 uur werden de deuren geopend. Alle plaatsen waren bezet en zelfs de gangpaden waren opgevuld. Alle 1.500 zitplaatsen waren op een twintigtal na verhuurd. En dan te bedenken dat de oude kerk slechts plaats bood aan 800 mensen. De predikant dr. A.J.C. van Maasdijk sprak een dankwoord uit gericht tot de jeugdige architect Jesse die erop gewezen werd "wat heerlijke gedachte het voor hem kon zijn, dat zijn eerste werk een huis Gods was".'

Deze eerste grote opdracht als architect bracht Jesse positieve maar ook negatieve ervaringen. Jesse was teleurgesteld dat hij de door de kerkvoogden uitgeloopte prijs van f 500,- nooit in ontvangst mocht nemen. Men vermoedt dat de kerkvoogden mogelijkwerwijs het gebruikelijke honorarium voor deze opdracht voor een zo jonge architect wel voldoende achten. In 1937, vijftig jaar na de bouw van de kerk besloot men bij de herdenking van dat heuglijke feit het oude vuurhok van de kerk te verbouwen tot doopkamer.¹⁴ Naar de plannen van de reeds hoogbejaarde architect werd het vuurhok tot een prachtige gerieflijke en voor die tijd modern ingerichte doopkamer omgeto-

11 NAI, dossiernummer 18, Herdenkingsboekje 12 jan. 1887 - 12 jan. 1937.

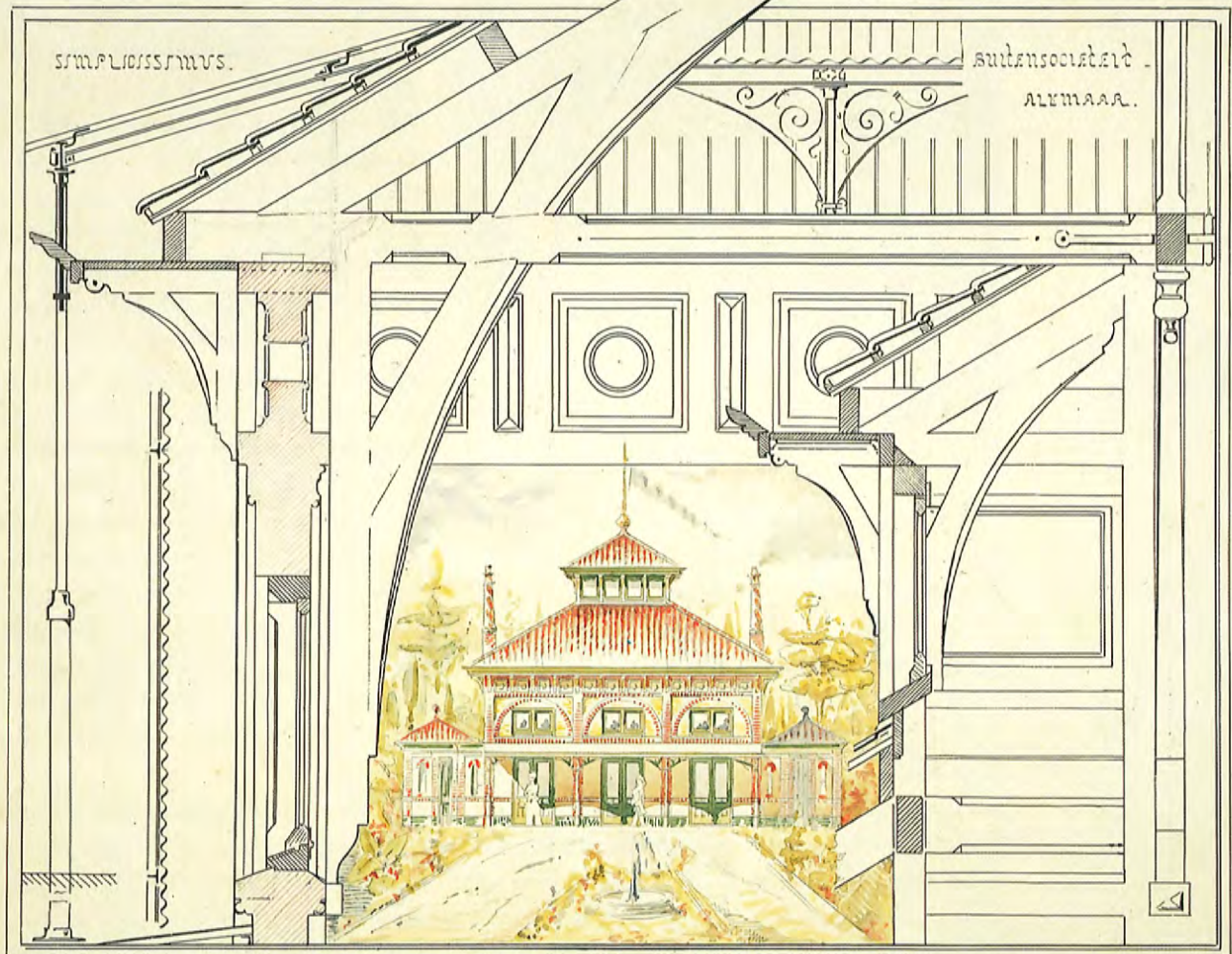
12 'De Nieuwe Kerk te Katwijk aan Zee. Beeld van een Honderdjarig monument', *Bulletin van de Stichting Oude Hollandse Kerken* 1986, nr. 23.

13 'Eene plechtige wijding te Katwijk', *Leidsch Dagblad*, 14 januari 1887.

14 NAI, dossiernummer 18, Herdenkingsboekje 12 jan. 1887 - 12 jan. 1937.

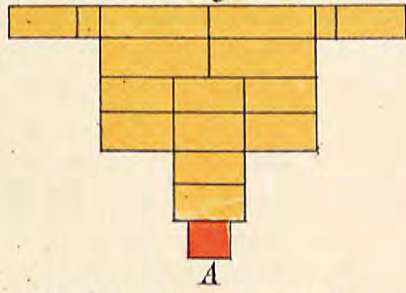

*Probleem 1° pag. 14 f. plan
- Alkmaarsche Sociëteit - gebouw*

Het ontwerp voor de
Buitensociëteit van Alkmaar
won de eerste prijs
pagina 25
Prenttekening voor bouwdoos

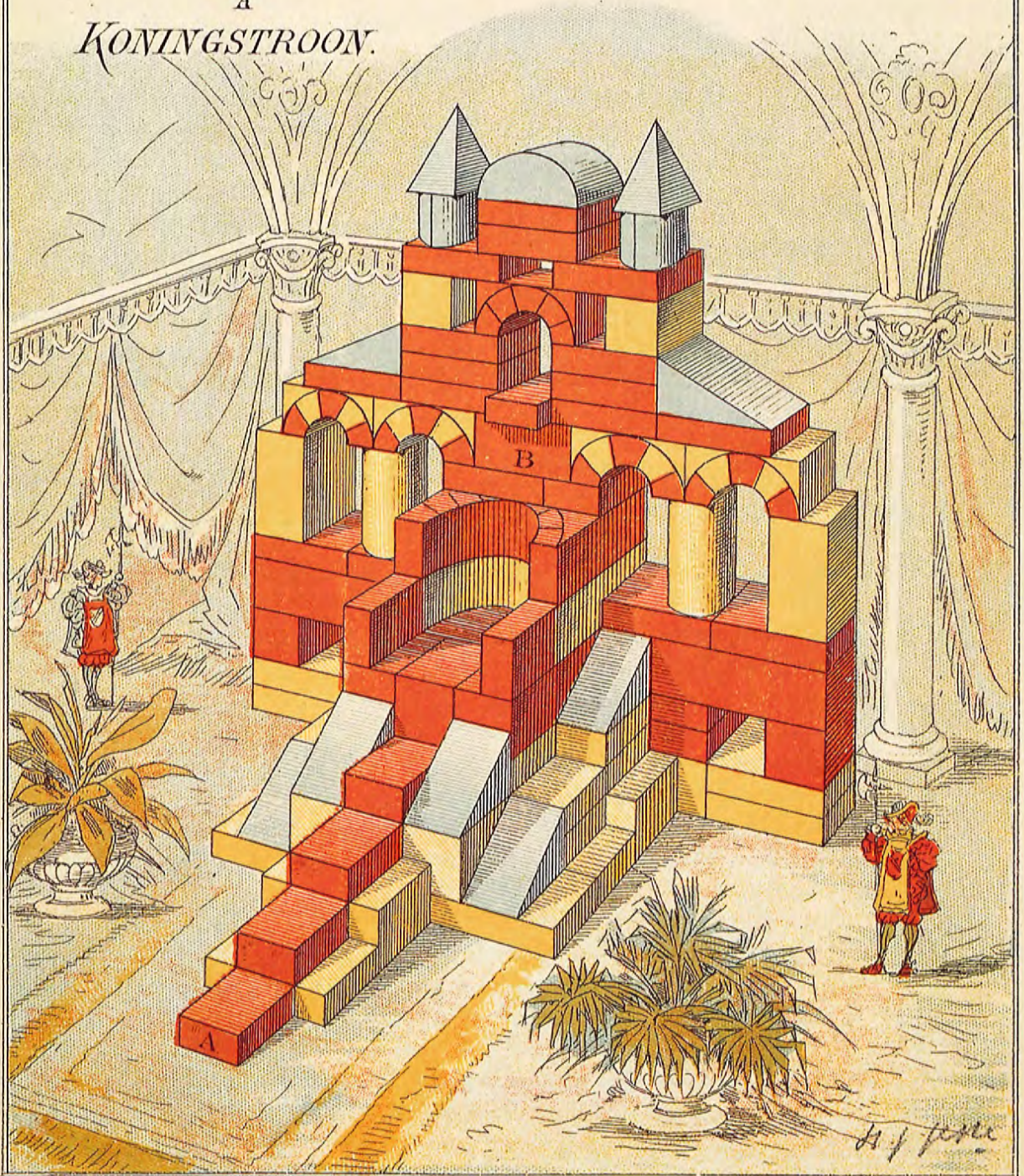
Platte grond.

Doorsnede.

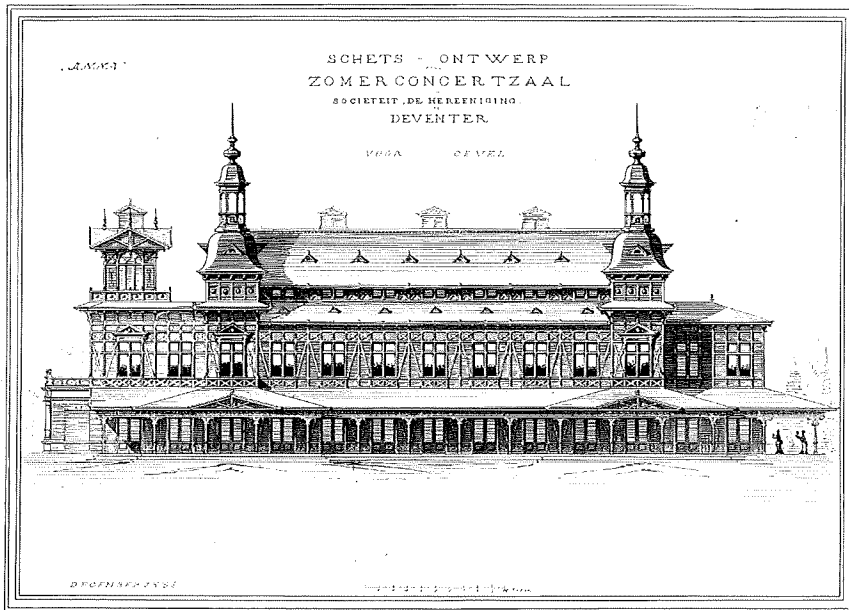

KONINGSTROON.

verd. 'De doopkamer zou de moeders en anderen ten goede komen, wanneer ze met hun kind ten doop zouden komen. Zij konden dan in de doopkamer rustig wachten tot het tijd was om naar binnen te gaan. De ruimte kon tevens dienst doen als kerkelijk bureau, als vergaderkamer voor kerkvoogden en notabelen, als kamer voor de collectanten en voor diegenen wier huwelijk zo juist ingezegend zou zijn.'¹⁵

Er kleven voor Jesse ook veel prettige herinnerin-

Ontwerp voor een Zomerconcertzaal in Deventer

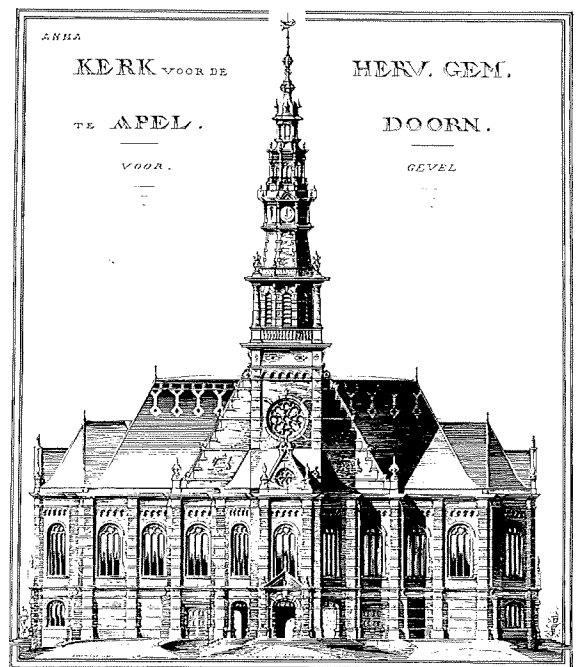
gen aan het werk in Katwijk, want het was daar dat hij zijn toekomstige vrouw Anna Adriana Meerburg ontmoette. Vanaf het moment van de voltooiing van de bouw van de Nieuwe Kerk kreeg hij veel meer opdrachten aangeboden.

Vanwege zijn grotere bekendheid en dankzij zijn toekomstige schoonfamilie Meerburg uit Katwijk aan Zee ontving hij zeer regelmatig interessante opdrachten. Zijn carrière had vorm gekregen dankzij deze eerste opdracht. Met zijn eerste grote ontwerp voor deze kerk was de jonge Jesse zelfs inspiratiebron voor een andere architect: Tjeerd Kuipers, die vermoedelijk naar Jesses voorbeeld de kerk in Makkum ontwierp in 1888.¹⁶ De NH kerk kreeg de nodige welverdiende publiciteit onder andere in het bekende boek van E. Gugel *De geschiedenis van de bouwstijlen in de hoofdtijdperken der architectuur*, waardoor Jesse ook buiten de regio bekendheid verwierf.

We zien onder andere ontwerpen in Groningen,

Tiel en Kampen. Voor Deventer maakte hij bijvoorbeeld een mooi ontwerp in 1886 voor een zomerconcertzaal als inzending voor de daarvoor opgestelde prijsvraag. De inzending van Jesse onder het motto 'Anna' (waarom hij deze naam gekozen had mag duidelijk zijn) kwam niet als winnaar uit de bus, maar hij kreeg geen slecht rapport.¹⁷

'Het orkest is aan een der lange zijden van de zaal geprojecteerd hetgeen ons niet de meest gewenschte plaats toeschijnt. De façades zien er zowel wat ontwerp als tekenwerk betreft goed uit!' Ook in Apeldoorn werd een prijsvraag uitgeschreven in 1890 voor een protestantse kerk, tevens hofkerk die evenals een eerder ontwerp van Jesse uit 1887 veel weg heeft van de kerk in Katwijk, maar dan vervolmaakt. Beide ontwerpen werden ingezonden onder het motto 'Anna'. Voor het ontwerp van de hervormde kerk in Apeldoorn in 1890 werd Jesse uitgenodigd om deel te nemen aan deze prijsvraag samen met negen andere architecten. 'Als eisen bij dit bouwwerk werd een bouwwerk verlangd dat ruimte moest bieden aan 1.700 personen, het werd wenselijk geacht de oude fundering in het nieuwe ontwerp te gebruiken om de kosten te kunnen drukken. Omdat de kerk tevens hofkerk was moesten er afzonderlijke zitplaatsen en een aparte ingang voor het koninklijk huis ontworpen worden naast de vier gewone ingangen.'¹⁸

Ontwerp voor een protestantse kerk in Apeldoorn

¹⁵ NAI, dossiernummer 16: 'Een fraaie Doopkamer te Katwijk aan Zee grote aanwinst voor de nieuwe kerk', *Leidsch Dagblad*, 21 juni 1937.
¹⁶ 'Op zoek naar de ideale tempel. Jesse en de protestantse kerkbouw in Nederland', *Bulletin van de Stichting Oude Hollandse kerken* 1986, nr. 23 p. 21.
¹⁷ en ¹⁸ Idem.

Wederom koos Jesse voor een kruisvormige kerk gelijkend op die van Katwijk en op zijn eerdere ontwerp uit 1887. Net als bij de Nieuwe Hervormde kerk is de zijbeuk het belangrijkste. 'Toen hij (...) over 't plan studeerde kwam mij het meest geschikt voor evenals te Katwijk eene grote ruimte waarin alle zitplaatsen regelmatig opgesteld kunnen worden en zoo dat geen steunpunten of hoeken van het gebouw het gezicht kunnen beletten op den preekstoel. Ook dacht ik mij 't vorstelijke huis (als alle zijn inde kerk gelijk) niet kenmerkend van de overige af te scheiden. Over het plafond merkt hij op dat het niet gewelfd is daar elk gebogen vlak de echo bevordert.'¹⁹ De jury was jammer genoeg niet enthousiast over het ontwerp en had duidelijke kritiek op zijn ontwerp: 'Het inwendige vertoont een grote holle slecht verlichte kapruimte.'²⁰

De gehele kap deed meer denken aan een spoorwegoverdekking, het venstermotief was uiterst eentonig, de schikking der gangpaden waardoor de banken maar aan een kant toegankelijk waren, kortom het kerkgebouw werd volstrekt onconstructief en zeer af te keuren door de jury terzijde gelegd. Enigszins wrang als men bedenkt dat voor het uitgevoerde ontwerp van de kerk in Apeldoorn door J. Verheul toch beïnvloeding van de kerk uit Katwijk valt af te lezen. De dwarsbeuk is bij het ontwerp bijvoorbeeld groter dan de hoofdbeuk, de ongedeelde ruimte werd zonder kolommen ontworpen, en voorts is de plaatsing van de hoofdingang in de toren gelegen aan een uiteinde van de hoofdbeuk, en de preekstoel aan de andere zijde daarvan.²¹

In 1897 maakte hij een schitterend ontwerp voor een buitensociëteit in Alkmaar waarmee hij de eerste prijs wist te bemachtigen. Daaruit blijkt dat hij niet altijd slechte beoordelingen kreeg. De uitslagen voor de verschillende prijsvragen, die vaak lovende reacties opleverden, moeten een steun in de rug zijn geweest voor de jonge Jesse.

Jesse bouwde in 1889 niet alleen grote ontwerpen. In een brief aan zijn verloofde Anna schreef hij, dat hij was gevraagd voor het maken van prentontwerpen voor bij een blokkendoos (van Richter in Duitsland). 'Dan ga ik dus van steentjes huisjes en andere dingen opzetten, en daar tekeningen van maken. Wat je al niet gevraagd wordt!'²²

Raadhuizen

Een van de andere soorten monumentale architectuur was het raadhuis. Drie raadhuisontwerpen werden in tegenstelling tot het eerste raadhuisontwerp van Bussum wel gerealiseerd. Opvallend aan het raadhuis in Kethel uit 1890 zijn de uitvoerig toegepaste renaissancekenmerken, zoals decoratieve sluitstenen, de trapgevel, sierranden en de spitse daken boven het balkon en de dakkapel. Deze kenmerken zien we nog extremer toegepast in het ontwerp van het rederijlokaal/waakhuisje van 1891 in Katwijk aan Zee. Dat werd respectievelijk als kantoor/vergaderkamer en als kantoor voor de uitbetaling van weduwenpensioen gebruikt, en tevens om de visvangsten aan te kondigen. Tegelijkertijd probeert Jesse zich al iets los te maken van de oude bouwstijlen: het gebouw heeft een gladde bakstenen gevel, en de eerste rondbogige muuropeningen dienen zich hier aan in de vorm van smalle vensters naast de deur en de ronde boog boven de deur met daarin een door roeden verdeeld raam. Wat vooral opvalt is dat hij hier voor de eerste keer in zijn carrière gebruik maakt van de voor zijn werken zo herkenbare groen verglaasde profielstenen. Het raadhuis van Valkenburg werd gebouwd in 1896-1897 en ook hier treffen we veel minder elementen aan uit de pracht en praal van de renaissance, maar in plaats daarvan toont Jesse sterk vereenvoudigde bouwelementen, en heel weinig decoratie. Alleen de trapgevel is nog een typisch element daarvan. Hij geeft dit ontwerp zijn persoonlijk stempel mee in de vorm van een traptoren met tentdak met trapsgewijs verspringende ramen die de bijzondere functie van een trap aanduiden (een kenmerk dat we ook bij het werk van Berlage aantreffen).²³ Voorts zien we een puntig dakkapelletje, een ingangspartij met rondboogvormen, en ramen met roedenverdeling. Qua ontwerp doet Valkenburg aan Kethel denken maar dan veel eenvoudiger van vorm. In het raadhuisontwerp van Oegstgeest dat ik later zal bespreken, zal zijn eigen stijl nog meer in het ontwerp doorgevoerd worden. Een van de eerste woonhuizen die Jesse ontwierp en ook daadwerkelijk bouwde was een stadswoonhuis in Leiden uit 1892. Het huis werd gebouwd in opdracht van de heer A.H. Dros. Het werd gebouwd op de fundamenten van een ouder pand. De mogelijkheden tot bouwen waren beperkt omdat de grond werd omsloten door reeds

¹⁹ NAI, dossiernummer 35. H.J. Jesse, concept van een brief aan de kerkvoogden van de Ned. herv. Gemeente, Apeldoorn 20 december 1890.

²⁰ NAI, dossiernummer 35, Memorie van Toelichting.

²¹ Zie noot 15.

²² H.J. Jesse, Brief aan verloofde Anna van Meerburg, 22 mei 1889.

²³ Fanelli G., *Moderne architectuur in Nederland 1900-1940*, Den Haag 1978. (Herdruk ed.princ. G. Fanelli, *Architettura Moderna in Olanda 1900-1940*, Firenze 1968), p. 66.

Voormalig raadhuis van Kethel

Rederijlokaal/waakhuisje Katwijk aan Zee

Voormalig raadhuis van Valkenburg

Ontwerptekening villa's Creta
en Sofia, Katwijk aan Zee

Woonhuis Dros in Leiden

Voormalige villa's Creta en Sofia in Katwijk aan Zee

Villa Pomona in Leiden, het keerpunt in Jesses carrière

bestaande bebouwing uit de zestiende en zeventiende eeuw. Hij ontwierp een geheel symmetrisch ingedeeld pand, waardoor een harmonieus geheel is verkregen. Hoewel het pand werd neergezet tussen oudere bouwwerken, komt het pand van Jesse het meest imposant over. Het torent ook letterlijk boven de rest uit. Het typische renaissancehuis doet denken aan de grote Italiaanse palazzi. Jesse maakte in dit huis voor het eerst gebruik van de kamer-en-suiteplattegrond welke al even overzichtelijk is als de gevel doet vermoeden. In de situatie zoals die was tijdens de bouw van het pand is weinig veranderd. Voor de periode rond de eeuwwisseling werd het absoluut als vooruitstrevend

beschouwd om buiten de woon- en werkplaats een huis te laten bouwen. De Leidse koopman Cornelis Goekoop en zijn familie waren voor die tijd zo ondernemingsgezind om in 1896 twee kapitale panden aan de Burgersdijkstraat in Katwijk aan Zee neer te zetten. Twee panden waarin Jesse elementen toepast die nog nauwelijks aan de bouwstijl van de NH kerk doen denken. Villa Creta en Villa Sofia zijn twee grote panden waarin zijn zoeken naar nieuwe vormen tot uitdrukking komt. We zien hier de toepassing van rondboogvensters onder andere in het trappenhuis, en ruime erkers met inpandige balkons (waardoor hij diepte verkrijgt in de ontwerpen), en verschillende speelse dakdoorbrekingen. Deze ontwerpen beloofden veel voor de toekomst. Helaas zijn de karakteristieke villa's in de oorlogsjaren door de Duitsers gesloopt. We moeten het tegenwoordig alleen met een foto of een enkele ansichtkaart doen. Hoewel er dus vanaf het begin van de jaren negentig al tekenen zichtbaar worden dat Jesse op zoek gaat naar een meer persoonlijk getinte stijl, wordt door velen Villa Pomona uit 1898 als het overgangswerk gezien naar een eigen stijl. Het woonhuis bevindt zich op de huidige grens van Leiden en Oegstgeest. Het is geen opvallend, maar wel een aantrekkelijk pand dat goed in het straatbeeld past. De eenvoud van het exterieur verraadt het interieur, dat net als bij het woonhuis van Dros, de kamer-en-suiteplattegrond heeft.

Het trapegeveltje (wat na Villa Pomona voor zover ik weet nog maar een keer op de Rijnsburgerweg wordt toegepast) dat we hier zien is één van de laatste in zijn carrière. Weinig decoratieve elementen zijn terug te vinden, afgezien van een decoratieve rand onder het rechter gedeelte van de goot. Boven de entree en enkele ramen is ook weer het gebruik van ronde bogen te zien, de loggia heeft een korfboog. Voor het eerst past hij deze kleur rode baksteen toe.

Ontwerptekening voor
het raadhuis in
Katwijk aan den Rijn

De omslag in de architectuur

Berlages ontwerp voor de Beurs maakte grote indruk en had enorme gevolgen voor de traditionele bouwvormen die tot dan toe door architecten waren toegepast. De architecten, Jesse inclusief, lieten de oude bouwstijlen steeds meer los om een eigen stijl te zoeken. Het is bekend dat Jesse contact met Berlage heeft gehad, in de tijd dat er plannen waren om het raadhuis van Katwijk aan den Rijn (1900) van een nieuwe voorgevel te voorzien. Jesse kreeg die opdracht toen niet en beriep zich tevergeefs op zijn adviseur Berlage, in wiens geest hij zijn ontwerp had ingericht. Gelukkig kreeg Jesse volop gelegenheid zich langs de boulevard uit te leven in de nieuwe stijl en te experimenteren, zodat hij zijn persoonlijke stijl kon vervolmaken.

In 1899 werd in Katwijk aan Zee Hotel du Rhin (1885) verbouwd door Jesse.¹ Het werd ook wel Rheinischer Hof genoemd ten behoeve van de Duitssprekende gasten, onder wie verscheidene adellijke lieden. Het hotel was voor kunstenaars zeer aantrekkelijk. In de zijvleugels konden de kunstenaars ateliers huren. Het Katwijkse klimaat was zodanig dat een gemakkelijk sociaal contact met de bevolking voor de hand lag. Veel bekende kunstenaars trokken naar Katwijk. Jesse heeft dankzij zijn contacten met de kunstenaars een aantal zogenaamde strandvilla's voor hen ontworpen, bijvoorbeeld voor B.J. Blommers, vlak naast de Oude Kerk (1899). Dit is een opvallend ontwerp in het oeuvre van Jesse, want in tegenstelling tot zijn andere panden mist het een karakteristiek dak. Het is een witgepleisterd huis met een plat dak. Hoogstwaarschijnlijk werd hij beïnvloed door een huis dat Berlage voor Jan Toorop bouwde aan de boulevard, bijgenaamd 'de Schuur'. Ook dit pand was witgepleisterd en

had een plat dak. De beïnvloeding van Berlage was in deze periode erg sterk. De Schuur van Toorop was naast het Hotel du Rhin een ontmoetingsplaats voor kunstenaars en architecten van die tijd.

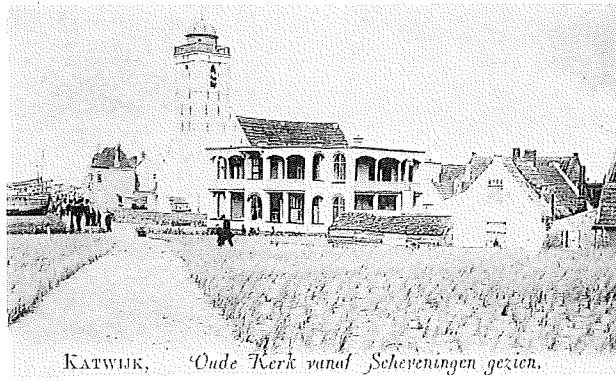
In Katwijk werden zeer veel bouwwerken door Jesse ontworpen en gerealiseerd, maar helaas werd ook een groot aantal van deze schitterende panden afgebroken, dit in tegenstelling tot Leiden en Oegstgeest en omliggende gemeenten. Er waren ook gebouwen die tijdens de Tweede Wereldoorlog verwoest werden. Een voorbeeld van zo'n gebouw dat later onder de slopershamer kwam is het Hervormde Weeshuis aan de Voorstraat. Rond 1900 werd duidelijk dat Katwijk een groter weeshuis nodig had, omdat het aantal wezen schrikbarend steeg, onder andere door scheepsrampen. De regenten van het gast- en weeshuis kochten een groot stuk grond aan de Voorstraat, destijds aan het einde van het dorp.² Jesse werd gevraagd een ontwerp te maken. In 1903 was het gebouw al gerealiseerd en kwam in het bezit van de gemeente.

Het drie verdiepingen tellende gebouw heeft een symmetrisch ingedeelde gevel met enkele rondboogmuuropeningen, een kleine loggia, Tuiles-du-Norddakpannen, ramen met roedenverdeling en een dakdoorbreking door middel van topgevels, zodat het toch een minder log aanzien krijgt. In een inspringend gevelgedeelte werden de beelden van de weesjongen en het weesmeisje geplaatst, die Jesse in het klein als model voor de grote beelden in twee nisjes in de Keet heeft aangebracht. De grote beelden zijn later bevestigd aan de huidige bejaardenwoningen van het gasthuishof. Toen na de Tweede Wereldoorlog minder kinderen wees werden, heeft het pand dienst

¹ Katwijk's Museum. *Katwijk in de Schilderkunst*, Katwijk maart 1995.

² 'Drie verdwenen gebouwen van Jesse.' *Katwijk's Museum/Genootschap 'Oud Katwijk'*, Katwijk november 1993, nr. 9.

De strandvilla voor kunstenaar B.J. Blommers, Katwijk aan Zee

Het voormalige Weeshuis aan de Voorstraat, Katwijk aan Zee, boven: schetstekeningen voor de twee beelden van de weesjongen en het weesmeisje

De regentenkamer in het Weeshuis met een typische 'Jesseschouw', Katwijk aan Zee

gedaan als Hervormde Kleuterschool en werd er een gezondheidscentrum in gehuisvest. Helaas werd het gebouw in 1976 gesloopt.

Raadhuis van Oegstgeest

De verandering die zich in de stijl van Jesse al in 1898 had aangekondigd werd heel duidelijk uitgewerkt in het ontwerp voor het raadhuis (1899-1900) voor de gemeente Oegstgeest. Het raadhuis van Oegstgeest is gesitueerd in een villaparkje aan een klein plantsoen. Jesse moest een gebouw ontwerpen dat in de omgeving zou passen. Zijn uiteindelijk ontwerp doet denken aan een grote villa of landhuis. Het in rationalistische stijl opgetrokken gebouw vormt een markant punt in Oegstgeest. Het heeft strakke gladde rode bakstenen gevels die alleen doorbroken worden door muuropeningen. Decoraties zijn zo goed als achterwege gelaten. Reeksen van rechthoekige vensters in rondbogige muuropeningen hebben verschillende afmetingen en vormen. Het enige decoratieve element in de gevels is de rondlopende waterlijst van groen verglaasde profielsteen. Het gemeentehuis is momenteel nog steeds in gebruik, maar het is een aantal keren drastisch verbouwd, en er is een gedeelte aangebouwd vanwege ruimtegebrek. Oegstgeest bestaat nu uit 20.000 inwoners. In de tijd dat Jesse het ontwerp

maakte waren dat er 3.000. 'Oegstgeest was een buurtschap met 3.000 inwoners het was een van de uitgestrekste gemeenten van ons land. Van een onvolprezen natuurschoon, een stille pracht een grote buitenplaats gelijk met prachtig geboomte waartussen groene weiden bij fleurige boerderijen, verholen weggetjes en laantjes.'³

Burgemeester De Kempnaer ijverde voor een behoorlijk raadhuis in de Leidsche Buurt. Het is een taaie strijd geworden. De raad wilde niet meer dan f 10.000 betalen en het moest minstens f 15.000 kosten. De neuzen werden geteld totdat eindelijk het voorstel in de raad kwam en met één stem meerderheid werd aangenomen. De opzet was toen eigenlijk toch sober, omdat bij de inwijding het gebouw al te klein was voor gemeentehuis. Besloten was om het raadhuis in het midden van het in wording zijnde Wilhelminapark te bouwen. De grond kostte daar f 1,- per vierkante meter, en langs de straatweg f 2,- per vierkante meter.

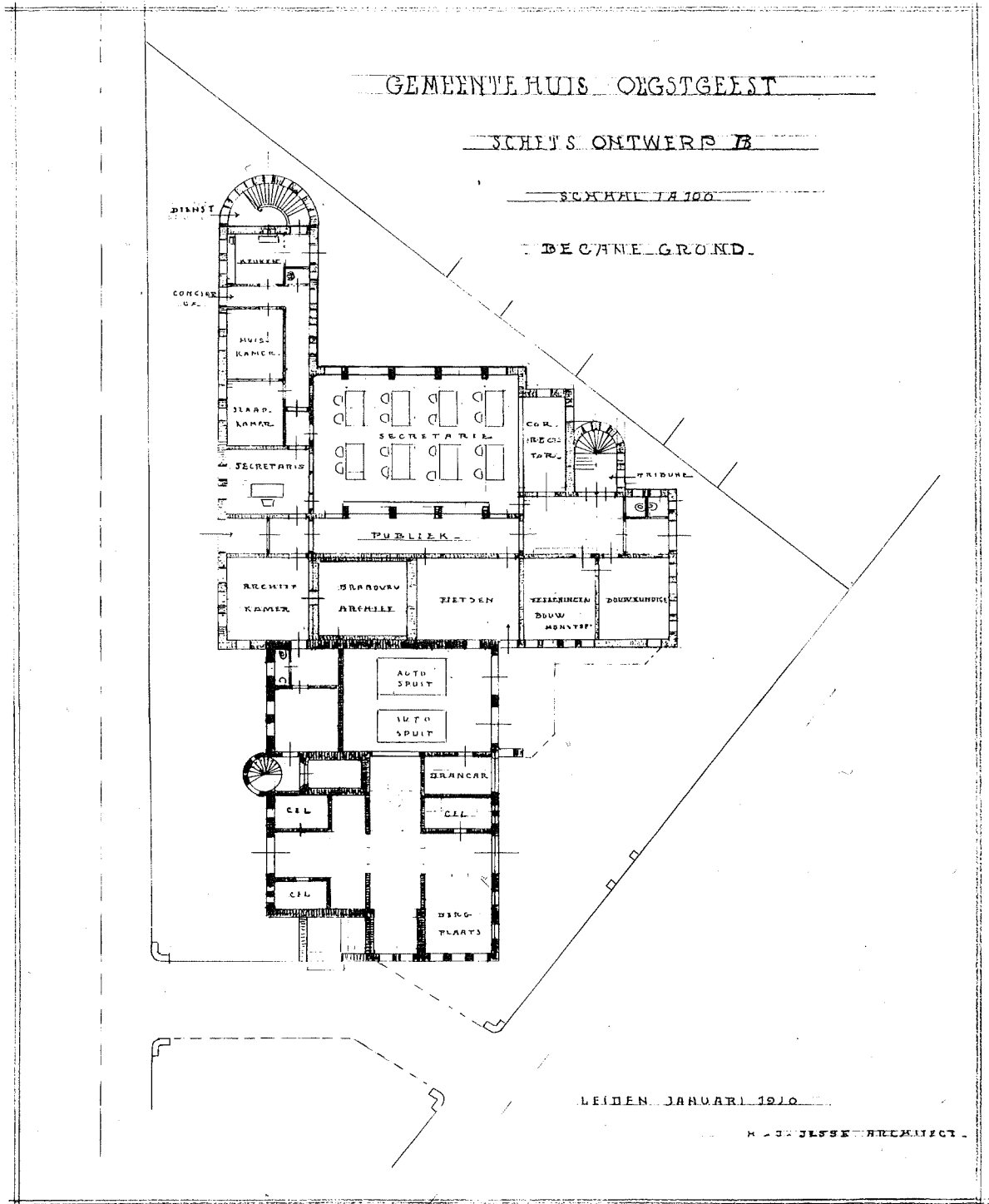
Men kan zeggen dat met de bouw van het raadhuis een periode van ongekende bloei van de gemeente Oegstgeest werd ingeluid. De burgers van Oegstgeest waren blij met het nieuwe gemeentehuis: 'Deze hoogst bekwame architect behoort eigenlijk tot een der onzen, daar hij in 1920 bij de jongste annexatie gedwongen Leidenaar werd. Wat niet wegnam dat zijn liefde en belangstelling voor ons dorp gebleven is.'⁴ Het gemeentehuis onderging in de loop der jaren de nodige verbouwingen, in 1933 door Jesse zelf, in 1951 een uitbreiding door J. Hoekstra, directeur Gemeentewerken, en in 1979 werd het gemeentehuis nogmaals uitgebreid en verbouwd door de architecten Snieder en Duyvendak. Met de verbouwingen van de ingangspartijen is de prachtige stoep verloren gegaan, met beneden

³ NAI, dossiernummer 308: 'Herinnering', *Oegstgeester Courant*, 1938.

⁴ 'Ons mooie gemeentehuis', *Oegstgeester Courant*, 12 juli 1935.

Raadhuis te Oegstgeest,
 boven: ontwerptekening,
 onder: schetsontwerp voor
 de plattegrond

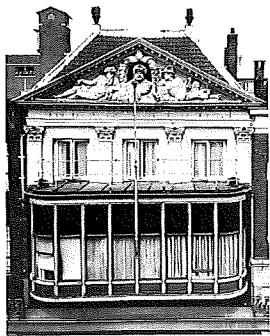

de ingang voor het politiebureau. Voor het raadhuis ontwierp Jesse ook drie verschillende typen stoelen en een tafel, die nu nog steeds in het raadhuis in gebruik zijn. Voor de openbare gebouwen ontwierp Jesse bijna altijd ook het meubilair. Helaas zijn er nog maar weinig meubels te achterhalen.

Jesse wist in zijn carrière velen tot bewondering te brengen maar ook velen te shockeren. In 1901

Raadhuis Oegstgeest zoals het er nu nog bijstaat

Het pand van café-restaurant 'In Den Vergulden Turk' met aanbouw van Jesse

vond er - voor Leidse begrippen - een evenement plaats. Het café-restaurant in de Breesstraat 'In Den Vergulden Turk' werd door Jesse verbouwd. Hij bouwde een bijzonder gevormde erker aan het bestaande pand, die in de volksmond 'de Tram' werd genoemd. Deze aanbouw zorgde destijds voor behoorlijk wat tumult onder de Leidse bevolking. B&W vond de door Jesse aangebouwde erker maar niets. De bouwpolitie had al een vergunning afgegeven maar B&W weigerde de vergunning voor ingebruikname.

In 1900 werden er bij wijze van proef tweehonderd mensen op het balkon gepropt. Het liep goed af. 'Nu er de laatste tijd veel gesproken wordt over de inrichting eener doelmatige verordening op het bouwen en de regeling van het toezicht daarop, verdient het aanbeveling om toe te zien welke bepalingen er in andere steden in het leven werden geroepen. In het "Leidsch Dagblad" trof ons dezer dagen het bericht, waarop de aan-

dacht der bouwkundigen gevestigd wordt: "Die timmert aan de weg maakt altijd veel gezeg!" Dit oude spreekwoord werd ook weer hier ter stede bevestigd. Immers, ten gevolge van opmerkingen, schreef de bouwpolitie den eigenaar van het café-restaurant "In Den Vergulden Turk" voor, de draagkracht van den arkel⁵ en het balkon daarboven van zijn inrichting te beproeven door die te belasten. Hoewel de architect van het pand, de heer H.J. Jesse, zich tegen deze beproeving verzette, omdat hij de overtuiging had, dat de constructie van dien aard was, dat er in deze gemeente misschien weinig sterkere constructies zijn en hij zich er bovendien op beriep, dat het gebouw door de bouwpolitie was goedgekeurd, werd gedwongen toch tot de beproeving over te gaan. Daar anders geen vergunning zou worden verleend tot de ingebruikneming van het balkon. De beproeving had hedenmorgen op echt Amerikaanse manier plaats; er waren daartoe ongeveer tweehonderd man opgecommandeerd, die den arkel en het balkon opgepropt vulden. Het resultaat der beproeving was in een woord schitterend, daar het bleek dat de constructie desgevorderd nog een veel grooteren last zou kunnen dragen. Het behoeft wel gezegd te worden dat de beproeving een groot getal kijkers trok. Onder de aanwezigen merkten wij op, den wethouder van publieke werken, den directeur der gemeentewerken, den inspecteur der bouwpolitie en veel bouwkundigen, alsmede den eigenaar der inrichting, die zich gedurende den geheelen tijd der beproeving vooraan op het hoogste balkon bevond.⁶

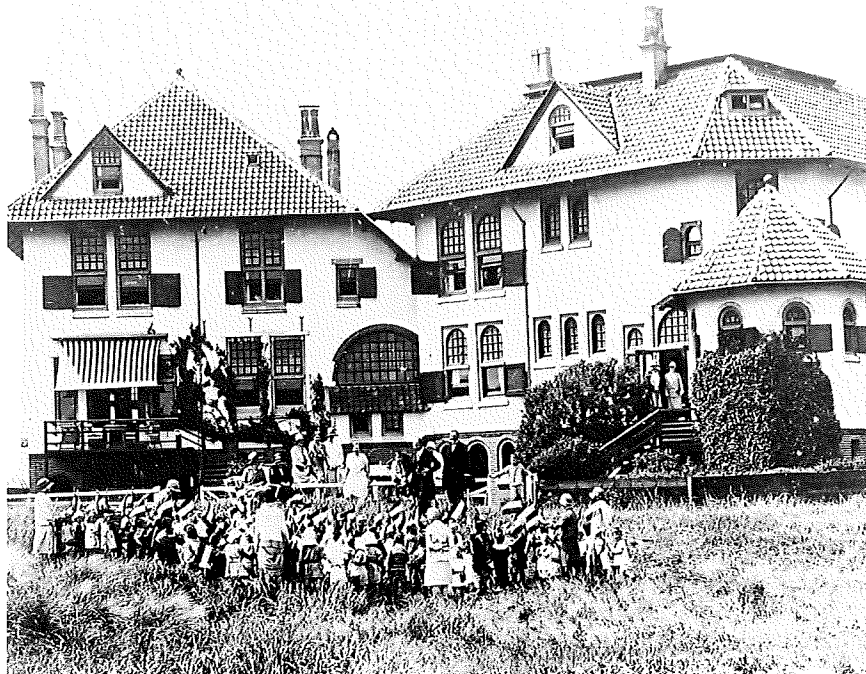
't Waerle en Hoogcate in Katwijk aan Zee

Niet alleen gewone mensen wilden wonen in de huizen van Jesse, zelfs het koninklijk huis kreeg belangstelling voor zijn villa's. Jesse maakte twee villaontwerpen (die strandvilla's werden genoemd) in de Katwijkse duinen voor de kunstschilder Menso Kamerlingh Onnes in 1902-1905. Beide villa's zijn blokvormig, net als veel andere villaontwerpen. Opvallend aan deze villa's is het feit dat ze aan elkaar zijn gebouwd, hoewel dit niet erg in het oog valt. In de gladde witgepleisterde gevelwanden zijn een aantal oude met moderne bouwelementen gecombineerd: oude antieke kruiskozijnen komen voor naast schuifvensters en rondboogvensters. Alle zijn voorzien van

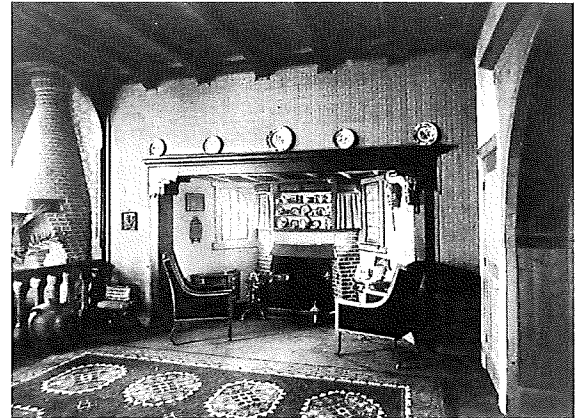
De strandvilla's 't Waerle en Hoogcate, Katwijk aan Zee

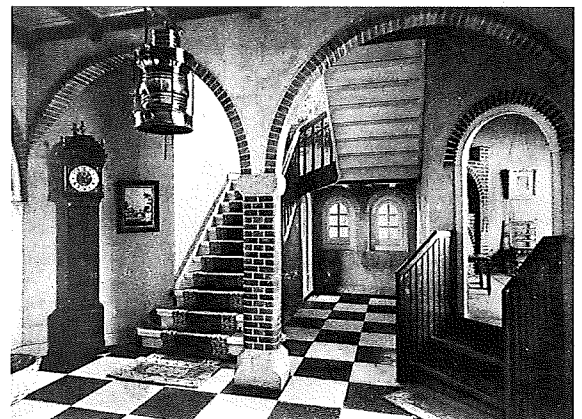
Aubade voor prinses Juliana, voor 't Waerle en Hoogcate, Katwijk aan Zee

5 Arkel: 'Aan de Arabische bouwkunst ontleend, veelhoekig of rond uitbouwsel van steen of hout, aan of op de hoek van de gevel, niet uit de grond opgaande, maar uitgekraagd en zich langs een of meer verdiepingen verheffend.' Uit: E.J. Haslinghuis. *Bouwkundige Termen*. Utrecht 1986. (Herdruk ed.princ. Utrecht 1953).
 6 *Jaarboek* 1982, Gemeentearchief Leiden.
 7 NAI, dossiernummer 70.

bovenlichten met roedenverdeling en opgevuld met groen glas. Er werden geen decoraties op de gevels aangebracht. De rechthoekige plattegronden zijn door een gang met elkaar verbonden. Het pand heeft een serre en erkers. Beide villa's lijken op elkaar, de plattegronden zijn echter niet hetzelfde. De villa's werden vooral in de twintiger jaren erg bekend vanwege het feit dat prinses Juliana er tijdens haar studententijd in Leiden heeft gewoond. 'Zoals men weet heeft prinses Juliana tijdens haar studententijd de villa 't Waerle te Katwijk aan Zee bewoond; de daarnaast gelegen villa de Hoogcate werd bewoond door haar kamerheer Mr. J.C. baron Baud. Beide villa's waren destijds gehuurd van de toenmalige eigenaar, de heer Taat. Na het vertrek van de prinses heeft baron Baud beide villa's van de heer Taat gekocht, en deze heeft tot voor enkele maanden

Het interieur van 't Waerle en Hoogcate ten tijde dat prinses Juliana hier haar intrek zou nemen

het Waerle bewoond. Een dezer dagen zijn beide villa's verkocht aan den heer Trousselot uit Katwijk. De mogelijkheid bestaat, dat zij zullen worden verbouwd tot een RK Tehuis voor ouden van dagen; zekerheid konden wij hieromtrent niet krijgen.⁷ De villa's waren geen lang leven beschoren. Ze werden in 1938 gesloopt in opdracht van de heer Trousselot die de huizen opkocht en wellicht sloopte om zijn uitzicht te verbeteren.

Jesse was zeer goed bevriend met de schilder Jan Toorop. In opdracht van hem ontwierp Jesse in 1902 een huis in Katwijk aan Zee dat was bestemd voor een leerling van Toorop: Willem Wassenaar. Dit huis kreeg de naam 'Ons prinsesje' op de gevel, die tot heden in ere wordt gehouden. (De bewoners van Katwijk waren prinses Juliana niet vergeten.)

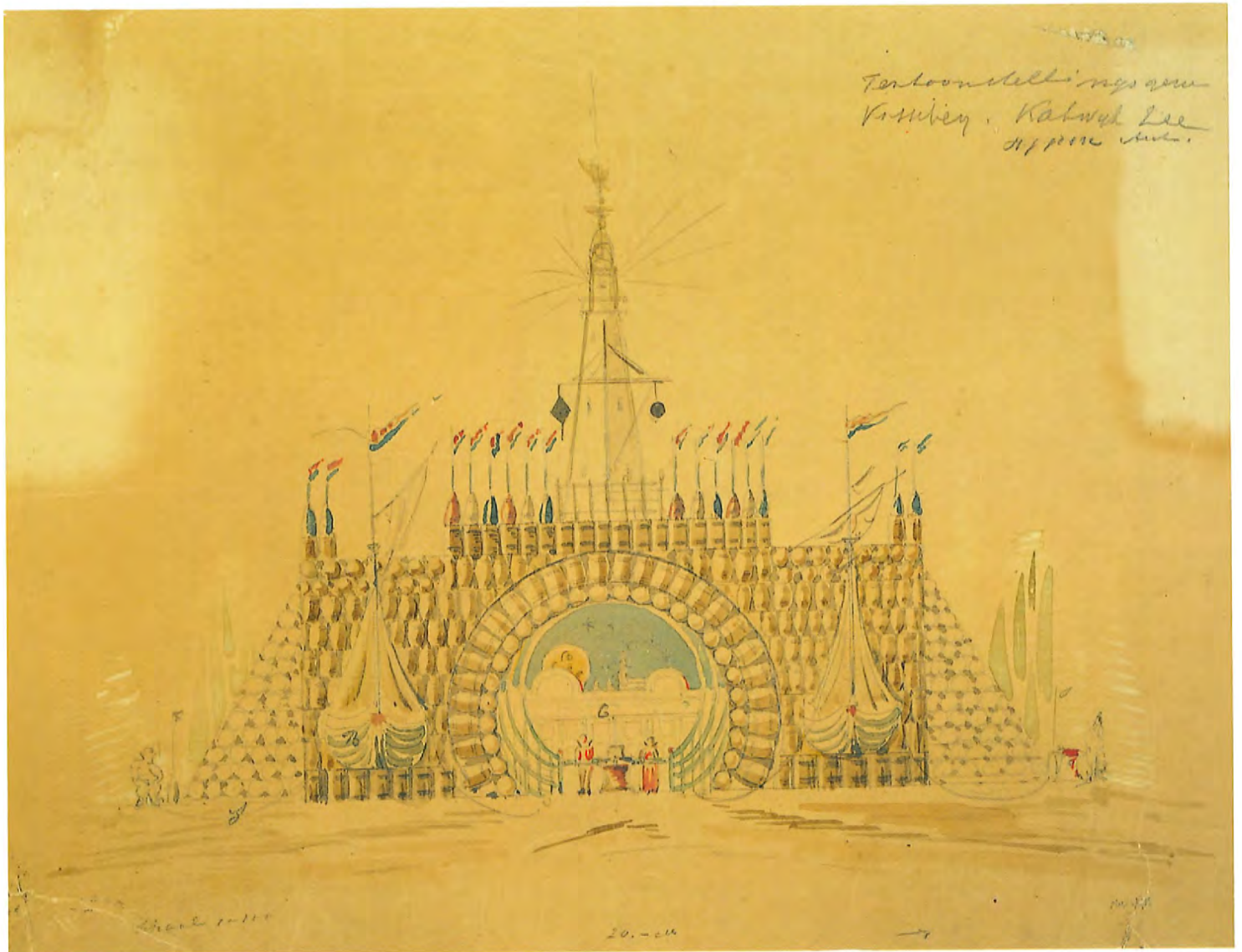
Toorop woonde zelf in een huis ontworpen door Berlage, 'de Schuur' genaamd. 'Ons prinsesje' is een van de witgepleisterde huizen van Jesse uit die tijd, waarvan hij er een groot aantal maakte, onder andere in Noordwijk.⁸ We zien de ronde bogen terug bij de entree, met daarnaast in hoogte verschillende ramen. Het middelste raam op de verdieping steekt zelfs door de dakgoot heen. Dit is ook in Berlages 'Schuur' terug te vinden. Opvallend is ook nog de ronde hoek waarin de schoorsteen zit verwerkt.

De vriendschap tussen Toorop en Jesse leidde nog tot verdere samenwerking. Voor een groot evenement in Katwijk, de Nationale Visscherijtentoonstelling aan de boulevard, bundelden de twee vrienden hun krachten. De entree voor de tentoonstelling was door Jesse ontworpen en de detaillering werd door Toorop gedaan. Op zijn beurt betrok Toorop zijn leerling Willem Wassenaar erbij. Burgemeester T.A.O. de Ridder hield bij de opening van de tentoonstelling een speech⁹: 't Is goed werk wat daar op het duin aan zee geleverd is. Geen kermisgedoe en geen Kurhaus verguldsel. Eenvoudig, maar leuk en vrolijk staat het tentoonstellingsgebouwtje met wapperende vlaggen van alle naties in het front op het gele duinzand. 't Is timmermanswerk en geen groot steedsch gewrocht van gips en ijzerimitatie. Maar de stapel tonnetjes werd opgebouwd naar de tekening die uit een kunstenaarsatelier kwam en de forsche lijnen die den hoofdingang versieren werden daarop getrokken met een kunstenaarspenseel.'

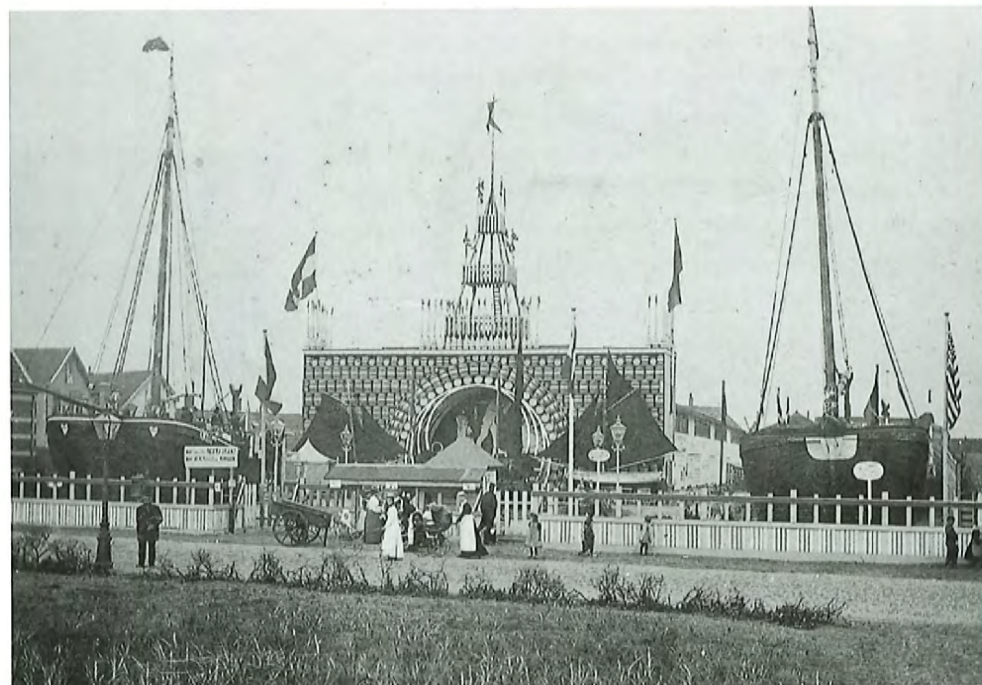
Van het feit dat Jan Toorop intussen goed bevriend was geraakt met Jesse, getuigen nog steeds de schilderijen die hij aan Hendrik cadeau deed met zijn verjaardag en bij andere gelegenheden. Deze bevinden zich nu nog steeds in handen van de familie Jesse, gesignd en wel, met vaak een persoonlijke boodschap op de achterkant.

'Ons Prinsesje',
Katwijk aan Zee

Ontwerptekening voor
Visserijtentoonstellings-
gebouwtje door Jesse en
Toorop, Katwijk aan Zee,
rechts: entree met tonnetjes

8 Een goed voorbeeld van
zo'n villa is Villa Duna in
Noordwijk aan Zee, 1903-
1908 (noot auteur).
9 NAI, dossiernummer 71:
Eigen Haard, 6 september
1902, nr. 36.

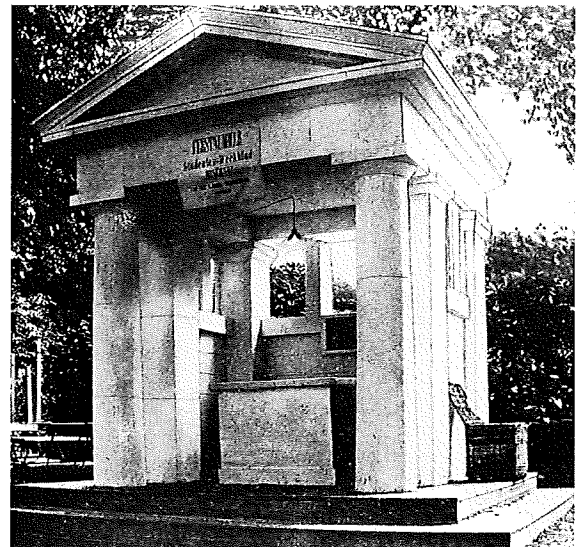
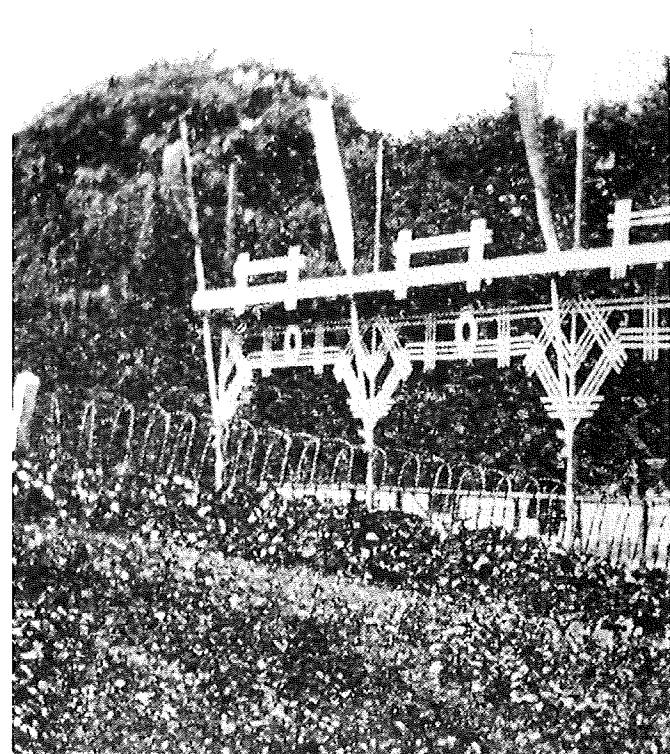
De Vredeskerk in Katwijk aan Zee

Het Hollandse renaissance-ontwerp van de Nieuwe Kerk in Katwijk aan Zee volgde Jesse in zijn carrière niet nogmaals op. Hij werd wel gevraagd voor een nieuw ontwerp voor een Gereformeerde kerk in Katwijk aan Zee: de Vredeskerk, en uit dat ontwerp spreekt een heel andere Jesse dan die we kennen van zijn eerste kerkontwerp. De Vredeskerk is een veel minder dominante kerk, gelegen in een woonwijk tussen andere bebouwing. De basis van centraalbouw is wel aanwezig, maar er zijn geen typische renaissance-stijlkenmerken meer te herkennen. Deze laagbouwkerk is opgetrokken uit baksteen, gladde gevelwanden zonder decoratie, slechts doorbroken door rondboogvormige of rechthoekige kerkvensters. Het gebouw heeft een wolfsdak gedekt met Tuiles du Nord.

We zien hier zijn voorliefde voor oude bouwmaterialen weer terug in het toepassen van antieke kruiskoosijnen. Opvallend aan deze kerk is dat ze voorzien zijn van steunberen die in dit ontwerp geen wezenlijke functie hebben.¹⁰ Enkele jaren later maakte hij voor Stavenisse een bijna identiek ontwerp. Waarom hij dit weer gebruikte is onduidelijk. In Stavenisse was het ontwerp bedoeld voor een Hervormde kerk.

Een aantal grappige ontwerpen van Jesse en Fontein mogen niet onopgemerkt blijven. In 1905 maakten zij samen een aantal gebouwtjes, variërend van kassa, kantoortje, tempeltje, biertent, sigarentent tot fotografietent.¹¹ De originele oplossingen en aparte op zichzelf staande ontwerpen

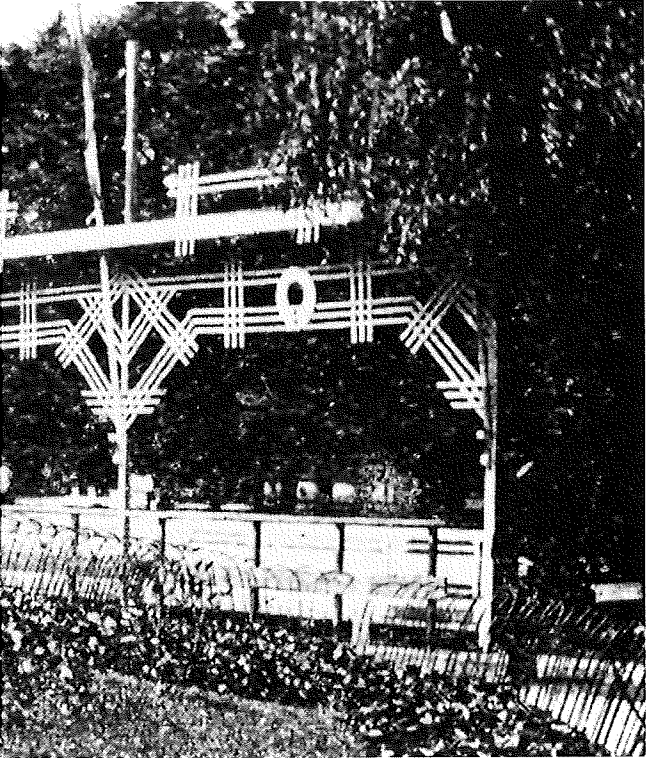
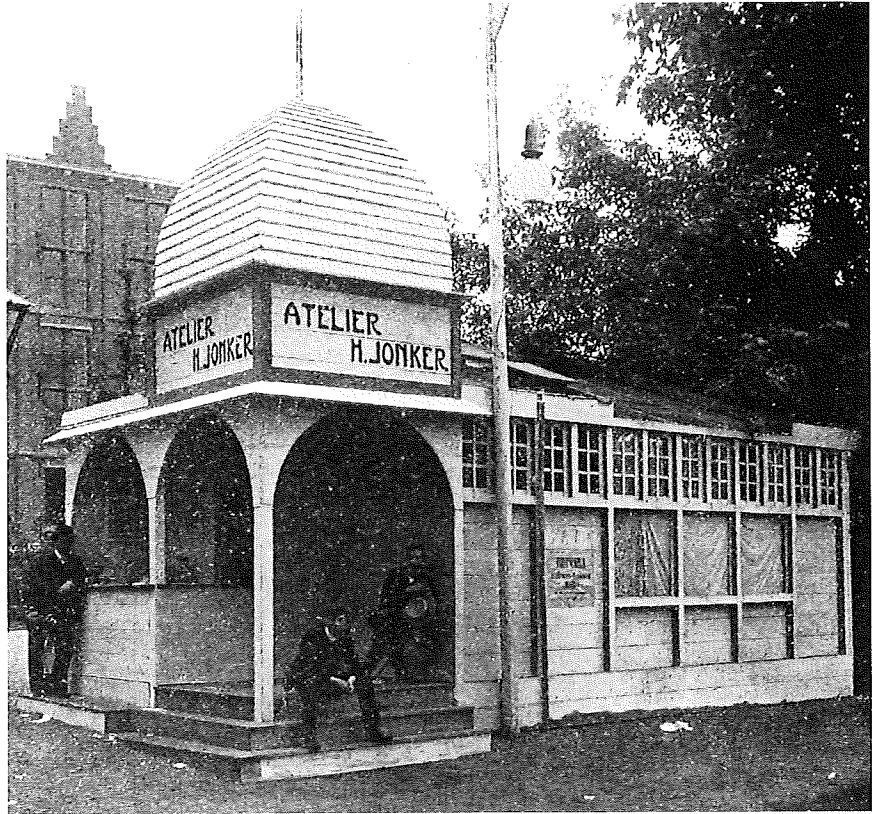
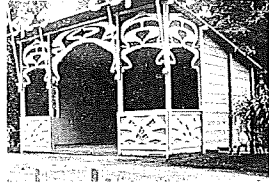
zijn unieke stukjes tijdelijke architectuur die moesten dienen voor de Leidse Lustrumfeesten in dat jaar. Ook werd er een hoofdgebouw opgericht. Als men bedenkt dat dit alles niet veel mocht kosten gezien de beperkte middelen van de studenten, dan is hun werk een knap staaltje ontwerp-kunst, waarvan we in latere jaren nog meer tegen zullen komen.

¹⁰ Steunberen dienden vooral in de gotiek als massieve plaatselijke verzwarende van muurwerk, als versterking om de druk op te vangen van de gewelven (doctoraalscriptie auteur).

¹¹ 'Lustrumfeesten te Leiden in 1905', *De Bouwwereld* 1905, jaargang 4, p. 219, 227.

Lustrumfeesten Studenten
Corps, allerlei tijdelijke
gebouwtjes, Leiden

Eind negentiende eeuw zet Jesse samen met Meerburg, Harteveld en Van Oordt de Leidsche Bouwmaatschappij (LBM) op¹², waarvoor hij de eerste huizen bouwde aan de Rijsburgerweg in 1893. In 1903 en 1906 volgden er nog meer herenhuizen aan de Rijsburgerweg. De vennootschap LBM had zich tot doel gesteld de aankoop van bouwterreinen binnen de gemeente Leiden en aangrenzende gemeenten, en de stichting, verhuur en verkoop van huizen en gebouwen (Rijsburgerweg). Het eerste rijtje huizen werd nog in Hollandse renaissancestijl opgetrokken. De zes huizen die in 1903 en 1906 werden geplaatst vlak naast de poort naar het Academisch Ziekenhuis zijn typische Jessehuizen met ronde bogen, groen geglazuurde raamdorpelstenen, door roeden verdeelde bovenlichten met groen glas, en met de typisch gevormde gebogen tussendorpel boven de balkondeuren, en half uit het dak stekende dakkapellen. Aan de Rijsburgerweg werden heel veel huizen door Jesse neergezet; ook het opvallende rijtje op de hoek met de Mariënpoolstraat, dat vooral opvalt door het gebruik van vuurrode, gladde, Dokkumer bakstenen. De huizen hebben in tegenstelling tot andere panden die hiervoor werden besproken, elk een andere gevelbehandeling ondergaan en toch horen ze als rij duidelijk bij elkaar. Het hoekpand valt direct op door het torentje. Hier creëert Jesse diepte in de gevels door de inpandige balkons, met de zogenaamde Jugendstilboog. Het dak is gedekt met leien en we treffen hier geen groen verglaasde stenen. Deze panden uit 1907 werden samen met Fontein gerealiseerd. Op de Rijsburgerweg komen we naast de Keet nog een karakteristiek Jessehuis tegen, grenzend aan de Keet. Nog een vermeldenswaardig pand op de Rijsburgerweg is op nummer 21, een pand uit 1922 dat op het eerste gezicht niet direct aan Jesse zal worden toegeschreven. Het heeft een trapgevel waarin gevelstenen werden verwerkt, afkomstig van een oud pand in Koudekerk, wat in die tijd nog veel stof heeft doen opwaaien.¹³ Richting Oegstgeest vallen nog meer karakteristieke Jessepanden te bewonderen. Jesse heeft zonder twijfel zijn stempel gedrukt op het uiterlijk van deze straat. Ondanks andere bebouwing aan deze weg, springen zijn panden het meest in het oog.

Jesse bouwde ook heel veel in een andere straat in

Rijsburgerweg 12-26, Leiden

Rijsburgerweg 23-29/
Mariënpoolstraat 1a, Leiden

Rijsburgerweg 33, het
buurhuis van de Keet, Leiden

Leiden waar hij het straatbeeld op dezelfde wijze wist te beïnvloeden: de Oegstgeesterlaan ofwel tegenwoordig de Boerhaavelaan geheten.

Alle ontwerpen die vanaf 1900 gemaakt werden, leiden naar het meest imposante werk van Jesse: landhuis de Keet waarin hij woonde en werkte tot aan zijn dood. Wederom wist Jesse de Leidse bevolking te shockeren met zijn ontwerp, vermoedelijk vanwege de overweldigende indruk die de bakstenen bouwmassa maakte. Jesse had de afgelopen jaren aardige bekendheid verkregen dankzij zijn veelvuldige bouwactiviteiten en was daardoor ook zeker een welgesteld man. De tijd was rijp om een waar meesterwerk te scheppen (dit keer zonder Fontein), waar hij met zijn gezin kon wonen en werken. Het pand is een hoogtepunt in zijn carrière, want alle kenmerkende details van de meester zijn erin verwerkt: het duidelijk tonen van de constructie, het gebruik van schoon metselwerk zonder decoratieve elementen, veelvuldig gebruikte groen verglaasde profielsteen voor

¹² Doctoraalscriptie auteur.
¹³ W.J. Bouwman, A4 scriptie
TU Delft.

Rijnsburgerweg 148-150

Rijnsburgerweg 21, Leiden

onderdorpels en als afdekplaten van muren. De traptoren, een achthoekige serre, grote dakvlakken gedekt door Tuiles-du-Norddakpannen. Over de serre gaat in de loop der jaren het verhaal dat de architect dit met opzet scheef gebouwd zou hebben om de symmetrie nog meer uit zijn verband te halen. Maar op oude foto's is hiervan niets te herkennen, dus zal de tand des tijds de oorzaak zijn van het scheefzakken. In het ontwerp zien we verder verschillende soorten vensters, roedenverdeelde bovenlichten met groen glas, de asymmetrische gevelindeling waarin hij de ene keer lateien, en de andere keer ronde bogen toepast; boven de voordeur vinden we een gebogen tussendorpel, grote dakvlakken en een inpandig balkon. Maar ook het interieur staat bol van de vele bijzondere details. Hij paste oude bouwmaterialen toe die hij al vanaf zijn vijfentwintigste jaar verzamelde, zoals antieke deuren, kruiskozijsen, togen van baksteen, eiken balken plafonds. Overal zijn doorkijkjes, grappige kleine vensters, een monumentale houten bordestrap, een vensterbank om in te zitten naast de vestibule in de ruime hal. Majolica schoorstenen, een delftsblauwe betegelde schouw in de eetkeuken. In de voormalige tekenkamer van Jesse, op de eerste verdieping, is een raam van A1 formaat speciaal in die maat aangebracht om daarop tekeningen (blauwdrukken) op te kunnen hangen. Het bewuste raam is niet door roeden verdeeld, en bevindt zich op de eerste etage rechts van de ingangspartij in het verspringende deel van de muur.

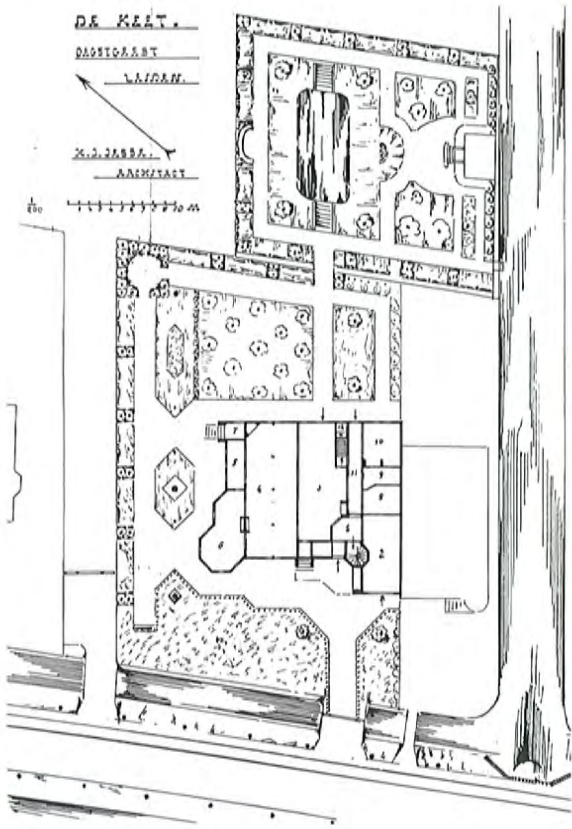
Het opvallende detail dat wij in veel Jessehuizen aantreffen is de dubbele rollaag van een kozijn dat van binnenuit te bedienen en naar binnen toe te draaien is zodat er een ventilatiespleet ontstaat. Hoewel het ontwerp van de Keet qua vorm en omvang te vergelijken valt met gelijksoortige villa-ontwerpen van Berlage, is de invulling van het ontwerp en de detaillering absoluut eigen aan Jesse. De bijbehorende grote tuin deelde hij aan de hand van een ontwerp in, er kwam een boomgaard, en een vijver en verder gazons. Bloemen mochten niet in de tuin komen tot grote spijt van de vrouwelijke bewoonsters van de Keet. Wel stonden er overal heggen en struiken in architectonische vormen geknipt. Voor het pand stond een struik in de vorm van een piramide, bij de toegang twee kegelvormige struiken, en verder

Landhuis de Keet,
boven: detail,
rechts en onder: voorgevel en
zijgevel

Landhuis de Keet,
links: pentekening met platte-
grond van de Keet in de tuin
geplaatst,
boven: hal met trappenhuis,
onder: achtergevel

Opvallend Jessedetail: een onderdorpel die naar binnen draait om ventilatie mogelijk te maken (de Keet)

14 NAI, dossiernummer 102/103.

15 NAI, dossiernummer 308.

16 'W. Fontein', Vereniging Oud Leyden. *Leids Jaarboekje* 1950, p. 56-57.

'W. Fontein werd geboren in 1864 in Leiden, en was een bekwaam en gezocht bouwmeester, zoon van een befaamde firmant van een groothandel in bouwmaterialen en hout (die nog steeds bestaat). Zijn werk droeg het kenmerk van degelijkheid en prima afwerking. Hij was net als Jesse een harde werker, die naast zijn drukke praktijk nog enige jaren verbonden was als leraar aan Mathesis Scientiarum Genetrix. Fontein genoot zijn bouwkundige opleiding onder andere op het architectenbureau van W.C. Mulder. Hij werd opzichter maar vestigde zich niet lang daarna als architect. Hij kreeg opdrachten in Leiden en omgeving en bouwde onder andere: het voormalige Diaconesseziekenhuis aan de Witte Singel in Leiden Op 18 augustus 1949 overleed hij in Leiden.'

allerhande architectonisch verantwoorde vormen. Pas toen Jesse op oudere leeftijd kwam mocht er een zandstenen bloembak in de tuin staan, maar dan alleen gevuld met rode geraniums.

Jesse was tevreden over zijn ontwerp en wilde er graag over publiceren. Daarvan getuigen de brieven die hij schreef naar onder andere het *Bouwkundig Weekblad* en het Londense blad *The Studio*.¹⁴ Jesse bleek destijds over een vooruitziende blik te beschikken wat betreft de stedenbouwkundige inzichten. De Rijnsburgerweg en de Boerhaavelaan hebben hun huidige breedte te danken aan diezelfde vasthoudende architect die de huizen een paar meter achter de door de gemeente vastgestelde rooilijn plaatste. Hierdoor is er voldoende ruimte gecreëerd voor het alsmaar toegenomen verkeer. 'Dat de Rijnsburgerweg zo'n flinke breedte heeft gekregen is te danken aan een langdurige strijd over het dempen van de sloten en de tol kwestie. In 1893 strekte de grens van Oegstgeest zich uit tot de Hollandse spoor bij zomercamp. Het Terweepark was dus Oegstgeest. Toen de eerste huizen nabij de Poelbrug gebouwd werden was daar nog geen gas en waterleiding. De weg was niet erg in trek en het waaide er altijd, maar toch ontsloot de weg de toegang naar andere gemeenten. Gelukkig kreeg een architect enige zeggenschap over de gronden en bouwde voor zichzelf een huis 10 m uit de slootkant van de Rijnsburgerweg. En zo werd de malle toestand geschapen dat de gemeente Oegstgeest een rooilijn dicht bij de sloot aangaf en de verkoper van het bouwterrein de rooilijn bepaalde op 10 m uit de sloot. De burgemeester vond het nergens voor nodig om zover uit de weg te bouwen. De tram liep vanuit Leiden gerekend van de rechterzijde vlak langs de bomen en maakte niet alleen veel geraas, maar was bovendien gevaarlijk. Men wilde die sloot dempen, nadat de tram aan de andere zijde was gelegd met dubbel spoor. De architect eigenaar van zijn strook grond wilde alleen zijn medewerking verlenen wanneer de zaak goed werd geregeld. Dat wil zeggen hij wilde een goed afwatering en een goed begaanbaar toegangspad.' Zo valt te lezen in diverse correspondentie over en weer met de gemeente.¹⁵ Jesse hield zijn poot stijf en de gemeente koos uiteindelijk eieren voor haar geld, dus Jesses wil geschiedde.

In 1904 was Jesse een van de mede-oprichters van de Vereniging Oud Leyden. Jaarlijks kwam er een boekje uit met artikelen over met name historische panden, waaraan Jesse ook meermalen zijn bijdrage in de vorm van artikelen zou leveren. Het eerste Leidsche jaarboekje verscheen in 1904. Jesse was altijd zeer begaan met het wel en wee van historische panden en zette zich in voor het behoud daarvan. Vanaf het moment dat hij in Leiden kwam wonen bekeek hij niet alleen de historische panden vanaf de straat maar ook vanaf het water in zijn kano. Zijn jarenlange kennis van de diverse bouwstijlen verschaftte menigeen een goed beeld van wat de stad zoal aan moois te bieden had. Jesse werd waarschijnlijk daarom veel gevraagd als restauratiearchitect en taxateur van oude panden.

In de jaren na de eeuwwisseling kreeg hij last van een familiekwaal; hij werd aan één oor zo goed als doof. Omdat hij dacht dat hij bij zijn werk vanwege die handicap wel wat hulp kon gebruiken, zocht hij hulp bij een bevriende architect W. Fontein. De associatie met W. Fontein werd op 15 november 1903 een feit. De twee architecten bleken garant te staan voor een zeer vruchtbare samenwerking die duurde tot 15 november 1910.¹⁶ De associatie Jesse-Fontein bouwde voornamelijk woon- en winkelpanden. Zij lieten zich onder andere inspireren door de art nouveau zoals heel veel architecten en kunstenaars in die tijd.

De samenwerking van Jesse en Fontein leverde fraaie bouwkunst op, zoals het pand uit 1905 in de Maarsmansteeg in Leiden. Een schitterend winkelwoonpand geheel in art nouveau-stijl opgetrokken. Gelegen op de hoek van twee stegen in het centrum van Leiden, voor de onoplettende voorbijganger niet eens bijzonder opvallend. Jesse en Fontein kozen bij dit pand voor een deels open en deels gesloten constructie. Ze tonen duidelijk de stalen constructie: stalen balken die in de hoeken zijn opengewerkt, wat nog wordt benadrukt door de duidelijk zichtbare klinknagels. Zeer grote glazen ruiten vullen de ruimte tussen de constructie op. De twee zijgevels van het pand fungeren daardoor eigenlijk allebei als voorgevel. De opdrachtgever Christiaanse had opgedragen dat aan de straatkant alles zoveel mogelijk van glas moest zijn en dat er zo min mogelijk steunpunten in de winkel mochten komen.

Art nouveau-woon/winkel-
pand Maarsmansteeg, Leiden

Art nouveau-winkelpand
Breestraat 146, Leiden

Op de plattegrond is dan ook te zien dat er alleen een diagonale trap in de winkel was geplaatst. Verder was de ruimte vrij in te delen en te benutten. Zo open als de onderbouw is, zo gesloten doet de woonverdieping aan. Deze bestaat uit een opbouw van bruin geglaazuurde baksteen, met daarin smalle kruisvensters met roedenverdeling, de dakkapel heeft een lessenaarsdak. De afgeronde hoek waarin zich de entree bevindt wordt bekroond door een houten torenkoepeltje, dat van oorsprong met lood was bedekt en geheel verguld. Daarvan is tegenwoordig niets meer over. Ook de goudgeel verglaasde dakpannen zijn verdwenen.

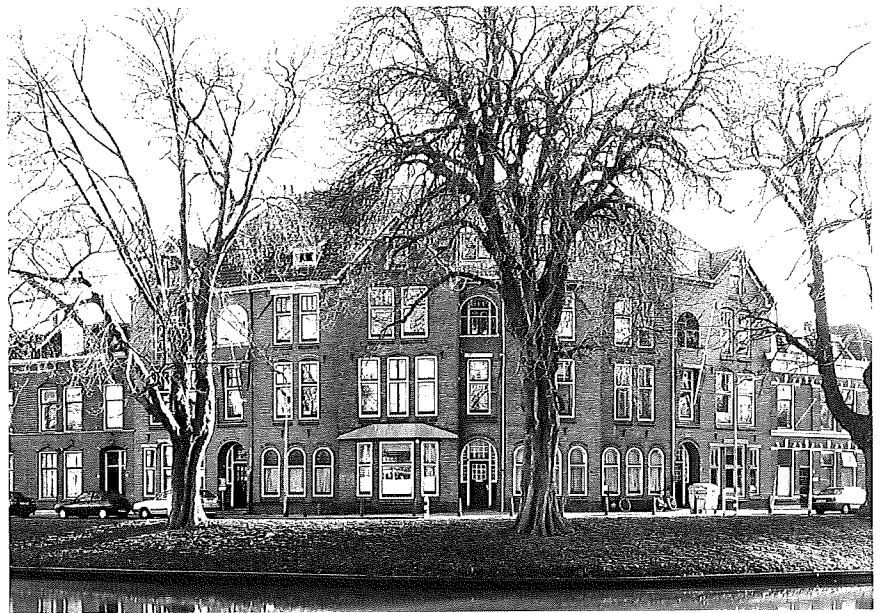
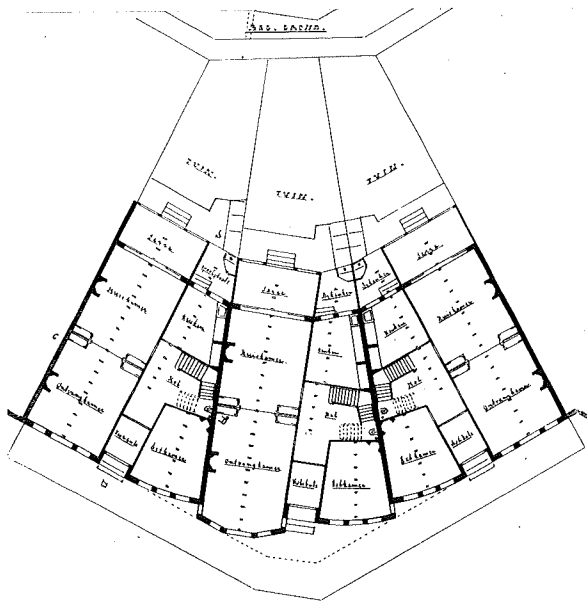
Het in 1907 gebouwde winkelpand aan de Breestraat voor Hasselman & Pander lijkt qua aanpak van de constructie enigszins op het pand in de Maarsmansteeg. Het staat echter aan een veel bredere straat en alleen de brede voorgevel is zichtbaar, en zeer indrukwekkend. Het zou associaties op kunnen roepen met het bekende warenhuis L'Innovation van Victor Horta in Brussel. Het ontwerp is een stalen constructie met veel glas ingevuld en met gebogen lijnen. Het tonen van de constructie en de combinatie van geglaazuurde baksteen van de pendants aan weerszijden van de pui is uniek te noemen, zeker voor Leiden.

De panden van Jesse (en Fontein) werden óf heel enthousiast ontvangen door de Leidse bevolking, óf men stond er geheel afkerig tegenover. Een voorbeeld van een ontwerp dat absoluut niet in goede aarde viel, en werd bespot door de bevolking, waren de drie panden aan de Witte Singel 70-72, in de volksmond 'de Draaimolen' genoemd.¹⁷ Het was een van de laatste invullingen van het verkavelingsplan van W. Kok (Vreewijk). De bijzondere vorm is te danken aan

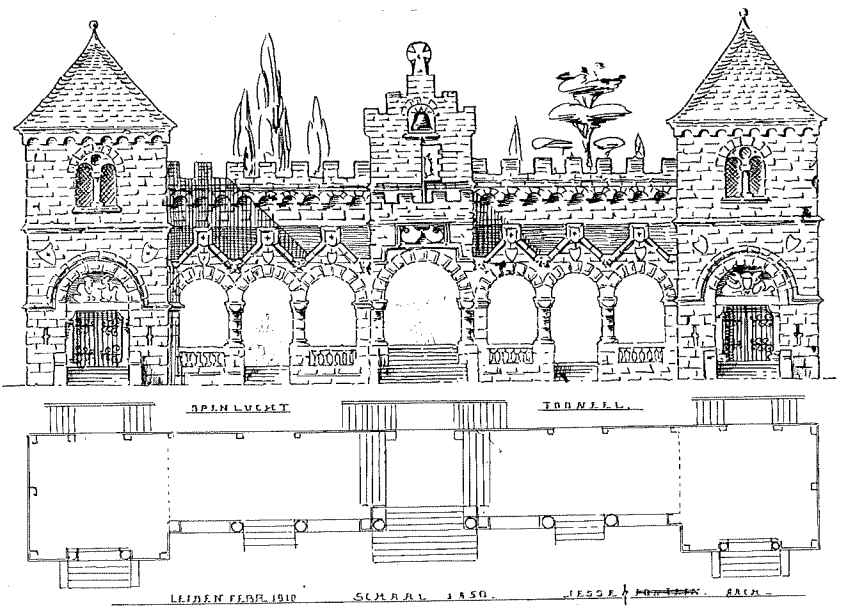

de onregelmatige kavelvorm, die de afronding van een nieuwe wijk betekende. De bewuste panden staan in een bocht van een singel op een driehoekig stuk grond. De huizen zijn aan de voorkant veel breder dan aan de achterkant, wat goed te zien is op de plattegrond. De gebogen voorgevels volgen de loop van de singel. De huizen vallen direct op door de gladde, rode Dokkumer bakstenen. De twee buitenste panden zijn qua gevelindeling identiek, de middelste heeft als enige een erker, gedekt met leien. De bekende groen verglaasde stenen onderdorpels zien we hier ook weer terug. De gevelbehandeling toont het gebruik van een decoratiever metselwerk dan we van Jesse gewend zijn, wat mogelijk de invloed van Fontein is. Het complex is symmetrisch van opzet.

Een ander opvallend ontwerp, nog grootser dan de ontwerpen uit 1905, was het Leidsch Studenten Feestpaleis van 1910, op een tijdelijk feestterrein gelegen aan het Plantsoen/ Zoeterwoudse Singel. In 1907 werd er al een brief aan het gemeentebestuur gericht namens het Collegium van het Leidsch Studenten Corps om een onderzoek in te stellen naar de geschiktheid van de grond om als feestterrein te dienen. Het terrein moest worden opgehoogd, er moest een vijver worden gegraven en een riolering komen. De gemeente had geen onoverkomelijke bezwaren. In 1909 hadden de plannen vastere vormen aangenomen. Er zou een intocht nagespeeld worden van Frederik Hendrik. Daarom gaf de feestcommissie te kennen dat het feestgebouw het karakter moest hebben van een gebouw uit het midden van de zeventiende eeuw. Als gevolg van dit besluit maakt Jesse met Fontein een tekening die door het Corps werd goedgekeurd. 'Alles wat zandsteen voor moet stellen wordt op zandsteen in gips afgegoten. Het metselwerk tussen de pilasters en ramen op bestaand metselwerk afgegoten, waarna alles in natuurlijke kleuren wordt geschilderd, gerand en gepenseeld. Het tijdelijke feestpaleis had reusachtige afmetingen, de balzaal alleen al had de maten 20 x 52 meter. Zandsteenpilasters en kolommen en ornamenten waartussen de rode baksteen kleur zal geven.'¹⁸ Bovendien zal in de Zoeterwoudse Singel een waterspel worden gegeven gevolgd door een schouwtoneel in de open lucht met koren en

De 'Draaimolen',
Witte Singel, Leiden,
linksboven: plattegrond

Openlucht toneel- en theater-
front, feestterrein
Zoeterwoudse Singel, Leiden

17 Doctoraalscriptie auteur.

18 'Feestgebouwen L.S.C.',
Bouwkundig Weekblad 1910,
p. 103.

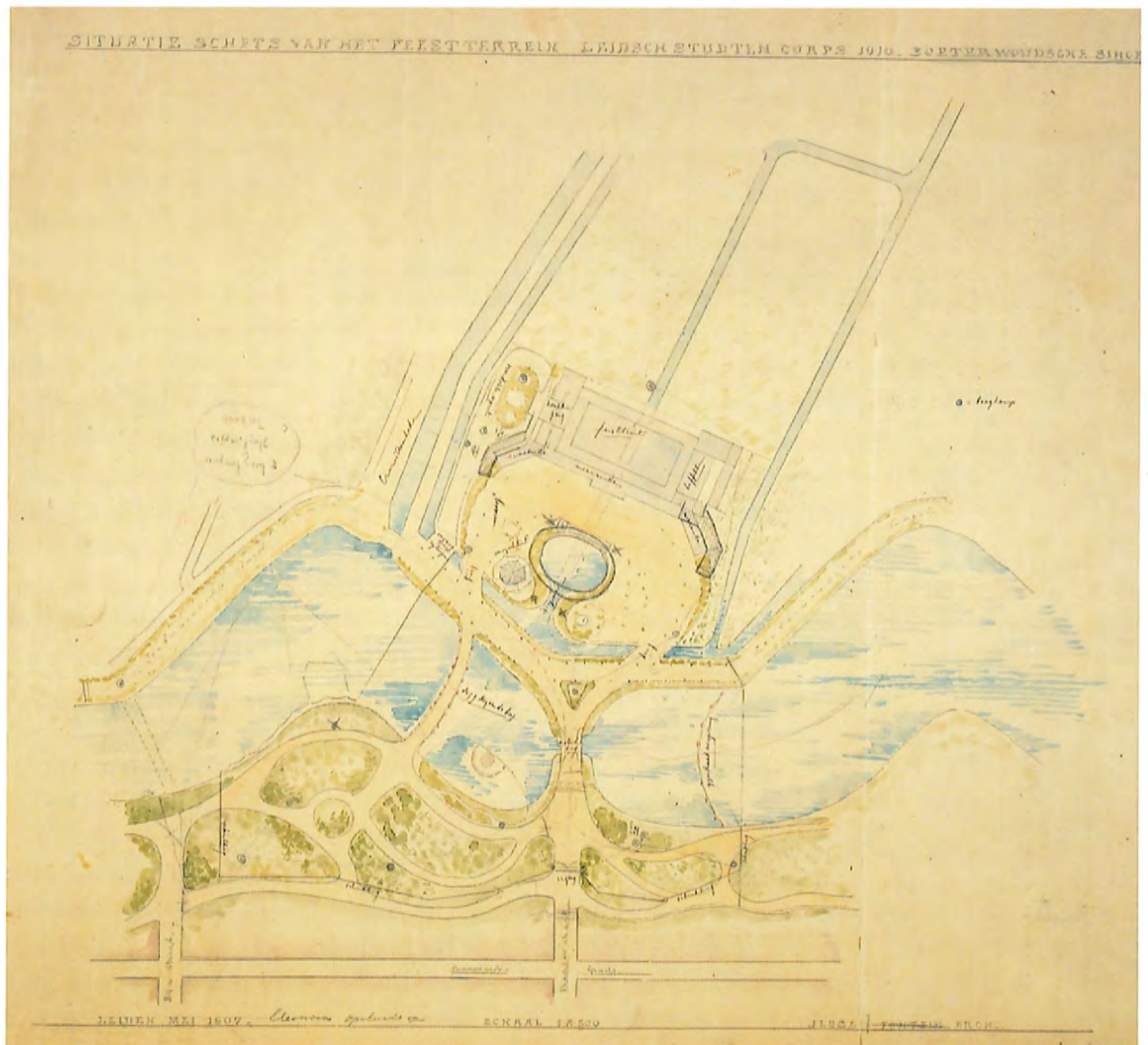
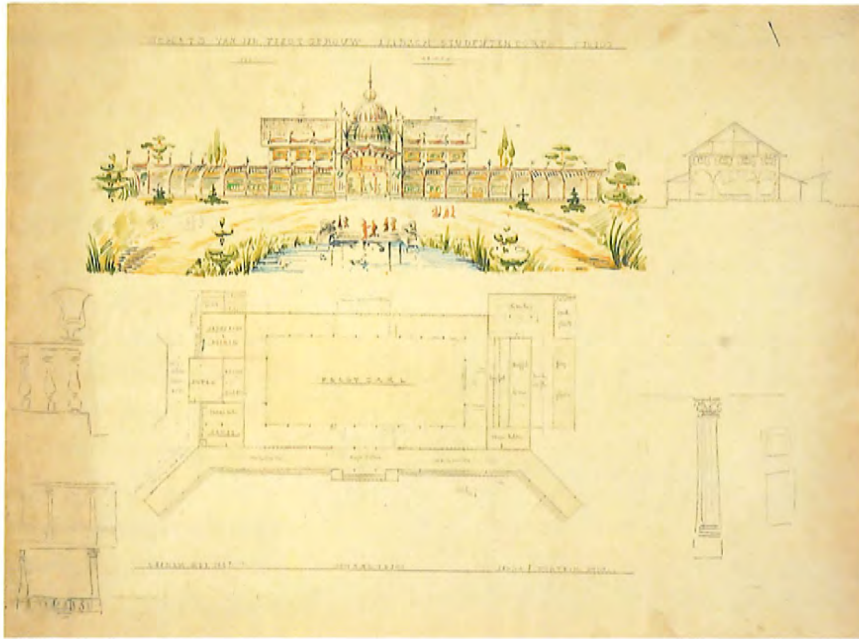
19 'Studenten Lustrum
Feestgebouwen', *De
Bouwwereld* 1910, p. 152-154.

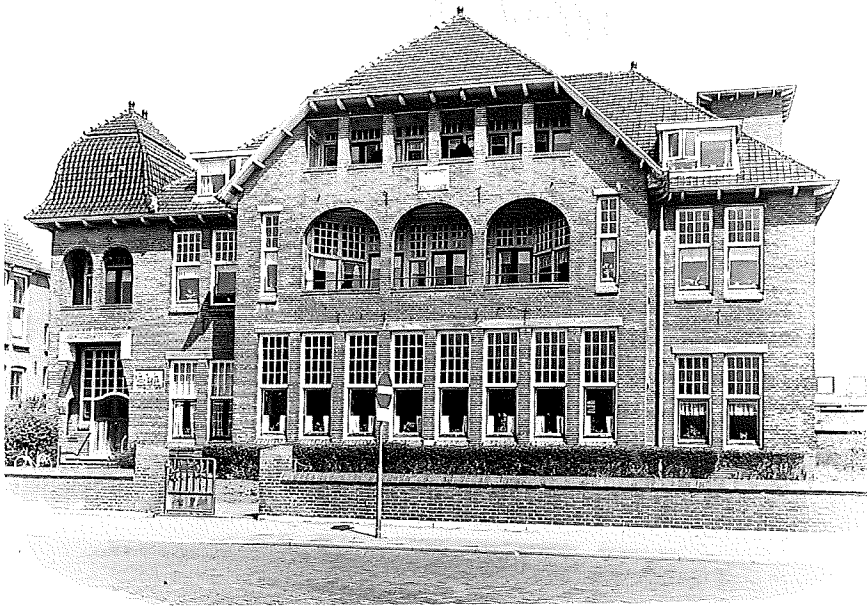
20 'Drie verdwenen gebou-
wen van Jesse', Katwijks
Museum/Genootschap 'Oud
Katwijk', Katwijk november
1993, nr. 9.

orkest. Hiervoor worden een openluchtoneel en tribunes gebouwd. Het decor was een Romaans kasteel, met een boogbrug met ophaalbare klep. Met de gunstige plaatselijke omstandigheden hadden de architecten geluk, er was ruimte genoeg om zo'n gigantisch feestterrein te realiseren.¹⁹ Het ontwerp zal ongetwijfeld de juiste sfeer hebben weten te creëren om menig student een onvergetelijk feest te bezorgen.

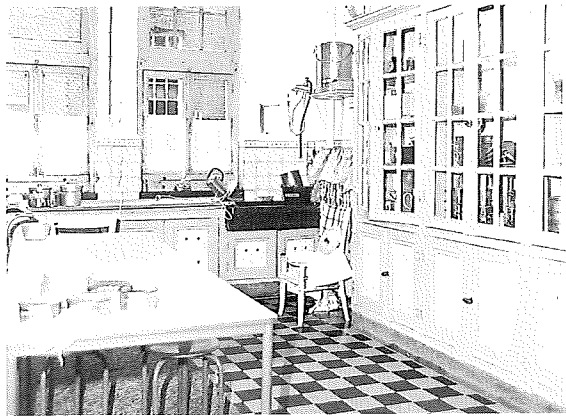
Een opdracht met een heel ander karakter ontving Jesse in hetzelfde jaar. Dit keer betrof het de bouw van een nieuw gasthuis in Katwijk aan Zee, omdat het oude niet meer voldeed aan de eisen van de tijd, en er extra ruimte nodig was om het uitgebreide personeel te herbergen. Men besloot dat het nieuwe gasthuis naast het acht jaar eerder gebouwde Weeshuis moest komen. Het ontwerp voor een nieuw gasthuis bleek later een van Jesses zorgenkindjes te worden, want er deden zich nogal wat problemen voor. De eis die door de regenten van het Gasthuis werd gesteld, was dat het gebouw moest voldoen aan praktische eisen en hygiëne; daarbij moest het een eenvoudig en toch gezellig tehuis voor oude lieden worden. Het oude mannen- en vrouwenhuis was als het ware één groot huishouden.²⁰ De verblijfzaal vormde het middelpunt van de gezelligheid. Het ontwerp omvatte onder meer een eetzaal, maar de regenten wilden deze schrappen vanwege bezuinigingen, en de mensen laten eten in de verblijfs-/

Ingekleurde ontwerptekening voor Het Leids Studenten Feestpaleis aan de Zoeterwoudse Singel, Leiden, onder: situatieschets van het feestterrein

Het voormalig Gasthuis in de Voorstraat, Katwijk aan Zee, rechts: de voormalige keuken

conversatiezaal. De keuken die in een afzonderlijk gebouwtje was gepland zou ook moeten vervallen en onder de slaapzaal moeten worden gerealiseerd. Jesse ergerde zich zeer aan deze houding van de regenten. Binnen het college van regenten ontstonden hierover meningsverschillen, die uitmondten in een crisis. Eén bestuurslid (de reder F.E. Meerburg, zwager van Jesse) stapte op omdat hij het volstrekt niet met deze beslissingen eens was. Jesse stond echter niets anders te doen dan de bouwaanvraag in te dienen bij de gemeente. De bouwvergunning werd verleend met de opmerking dat in het belang van de volksgezondheid toch moest worden aangedrongen op het bouwen van een afzonderlijke eetzaal. Maar de regenten gaven niet toe. In 1911 werd het gebouw uiteindelijk in gebruik genomen. Een voor Jesse karakteristiek gebouw met een diversiteit aan muuropeningen en drie inpandige balkons. Een

ingang bekroond door een toren, inspringende delen, dakdoorbreking, door roedenverdeelde ramen. Het gebouw bestond aan de voorzijde uit een groot middengedeelte, met daaraan iets naar achteren geplaatst twee uitbouwen. Op de begane grond waren de conversatiezaal, de keuken, een slaapzaal en de kamers voor directie en regenten. Op de eerste etage ziekenzaaltjes, slaapkamers en zalen, en op zolder de kamers van het personeel. De zolder zou in de loop der jaren in verband met de brandveiligheid worden aangepast aan de eisen van de moderne tijd. De ondoelmatige inrichting die Jesse zo verafschuwde had brak het lange leven van het gebouw uiteindelijk toch op. Er werden strengere eisen gesteld aan de gezondheidszorg en het gasthuis kon daaraan niet voldoen. In 1975 kwam het gasthuis leeg te staan en werd doelwit van vandalisme. Afbraak leek onvermijdelijk. In 1976 kwam er echter toch verzet tegen de afbraakplannen; er werd een commissie opgericht tot behoud en wederopbouw van Katwijk. Een handtekeningenactie werd onder de inwoners gehouden en er werd veel over gepubliceerd in de kranten. De regenten waren helaas weer op de winnende hand. Zij kregen groen licht voor de sloop van het oude pand en de bouw van een nieuw op dezelfde plaats. En daarmee was het trieste lot bezegeld.

Het oude politiebureau nabij het Prins Hendrikkanaal was eenzelfde lot beschoren. Nadat Jesse de opdracht voor de bouw van een politiebureau had ontvangen in 1910 wist hij het geheel binnen een jaar tijd te realiseren. Het grote twee verdiepingen tellende gebouw werd geplaatst op een sterk afdalend stuk grond van de Tramstraat naar het lager gelegen Prins Hendrikkanaal. Het pand had het karakter van een dijkwoning.²¹ Aan de achterkant telde het gebouw drie verdiepingen en aan de voorzijde twee. Aan de achterzijde was ook de toren met klok geplaatst. Het was een zeer beeldbepalend pand. In 1953 was het politiekorps uit haar jasje gegroeid en werd het verkocht aan D.F.E. Meerburg. Het pand kreeg een kantoorbestemming tot 1960. Toen wilde de eigenaar er zelf gaan wonen. Wederom eind jaren zeventig dreigde ook voor dit karakteristieke pand de afbraak, in verband met een eventuele aanleg van de tweede stormvloedkering, die er overigens nooit is gekomen. En in 1981 was het zover, het markante pand werd gesloopt. Men schijnt er nu

²¹ Idem.

Groeten uit Katwijk aan Zee

Voormalig politiebureau
aan de Tramstraat,
Katwijk aan Zee

nog spijt van te hebben toentertijd in Katwijk een dergelijke rigoureuze beslissing genomen te hebben. Weer ging een monumentaal Jessepand verloren.

De laatste opdracht waaraan Fontein zijn medewerking heeft verleend was een blok van zes

arbeiderswoningen in Katwijk aan den Rijn. Dit waren welbeschouwd de eerste voorzichtige schreden op het gebied van de sociale woningbouw, die Jesse zette. In 1910 werd de samenwerking tussen de twee architecten beëindigd. Jesse wilde weer zijn eigen koers varen en zijn gehoorproblemen - waardoor hij eerder hulp zocht bij Fontein -

Het Rode Dorp gezien vanaf de Meerburgkade, Katwijk aan Zee

waren opgelost door een beter gehoorapparaat. In de jaren rond 1910 treffen we een aantal panden aan die kunnen worden toegeschreven aan Jesse maar bij nader onderzoek van Fontein blijken te zijn. De wederzijdse beïnvloeding mag duidelijk zijn.

Sociale woningbouw

In Katwijk groeide het aantal inwoners van 5.000 in 1875, naar zo'n 12.000 in 1913. De woningnood was hoog, omdat de particuliere bouw van huurwoningen gestaakt was. Jonggehuwden bleven noodgedwongen langer thuis wonen. In het oude gedeelte van Katwijk waren veel woningen inmiddels onbewoonbaar verklaard. Daarom werd in 1913 het initiatief genomen voor het oprichten van een woningbouwvereniging.²²

Zo werd de Katwijkse Bouwvereniging opgericht, die financiële ondersteuning genoot van het Rijk, om gezonde woningen te bouwen voor vissers en arbeiders. De Katwijkse aannemer Rein Ouwehand was bevriend met Jesse en een van de oprichters van de Katwijkse Bouwvereniging. Dit vormde waarschijnlijk de link waardoor Jesse

gevraagd werd voor dit grote project. Op een hoog gelegen terrein tussen de Meerburgkade en de Sluisweg zou een nieuwe wijk moeten komen voor de vissersbevolking. Jesse bouwde deze arbeiderswijk met 150 sociale woningen, waarvan de eerste in 1916 werden opgeleverd. De wijk ligt vlak aan het strand aan de buitenrand van Katwijk aan Zee. De bouw ging van start in 1913, en kreeg al snel de bijnaam 'het Rode Dorp'. Ongeveer 150 woningen werden in rijen bij elkaar geplaatst. De huisjes bestonden uit een bouwlaag en een zolder. Toch werd de monotoonheid van de gevels doorbroken, en daardoor aantrekkelijker gemaakt, door het toepassen van topgevels, geknikte gevelwanden, hoekaccenten zoals torentjes en verschillende vormen raamopeningen en bovenlichten. Bovendien voorzag Jesse de ramen van groenverglaste waterdorpels. De uiterlijke vormgeving is duidelijk in de karakteristieke Jesse-stijl; dezelfde elementen komen in zijn totale oeuvre steeds weer terug. Hij wist de kleine oppervlakte volledig te benutten zonder veel ruimte op te offeren aan bijvoorbeeld een gang. Op een enkele hoek plaats- te hij een ruimer woon-winkelpand.

22 'De Katwijkse Bouwvereniging', *Bouwkundig Weekblad* 1917, p. 135.

23 'De Katwijkse Bouwvereniging', *Bouwkundig Weekblad* 1917, p. 136-137.

Rode Dorp, Katwijk aan Zee

Stadsuitbreidingsplan voor Katwijk aan Zee (1914, herzien in 1926)

De eenvoudige plattegronden werden aangepast aan de wensen van de vissersbevolking, net zoals hij bij zijn andere werken altijd veel rekening hield met de wensen van de opdrachtgevers.

‘De vissers wensten twee “grote” vertrekken; want wanneer de man op zee was verbleven vrouw en kinderen in de achterkamer. Als de man thuis was werd er in de voorkamer gehuisd, omdat men daar ook veel vrienden en kennissen kon ontvangen. Er werden bedsteden in de huisjes aangebracht, één in de voor- en één in de achterkamer. De keuken lag daar weer achter.’

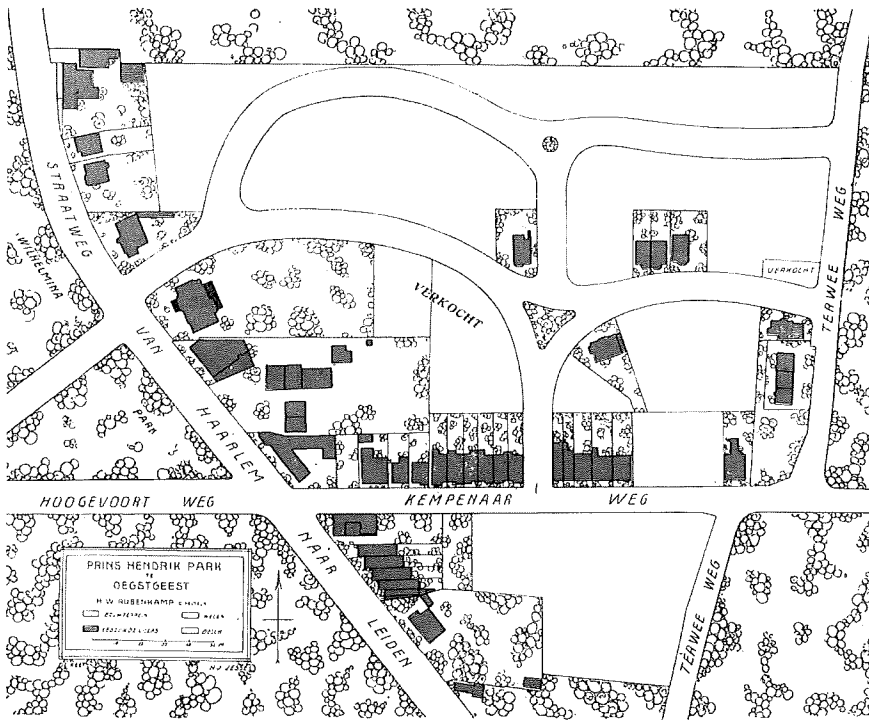
De inspecteur van Volksgezondheid ging akkoord met het plaatsen van de bedsteden, maar ze moesten wel gewit worden. En hij bedong ook dat er op zolder twee kleine slaapkamertjes zouden worden gemaakt, zodat men niet altijd in de bedsteden hoefde te slapen. De vissers waren gewend door de keuken naar binnen te gaan, waardoor de voordeur weinig werd gebruikt.²³ Daarop inspecteur ontwierp Jesse een bestrate achtergang, waarop alle erfjes uitkwamen, afgescheiden door lage hekjes. Achter de huizen ontstond op die manier een grote zonnige open ruimte, waarop niets getimmerd mocht worden, en voor ieder een grasveldje was gereserveerd om de was op te bleken. Het is nu gebleken dat deze algemene achtergangen veel beter voldeden dan de in Katwijk gevolgde gewoonte om naast elke twee huizen een gangetje van een meter breedte te maken, die op het achtererf uitkomen. Dat zijn onooglijke tochtige slopjes, aldus Jesse. Het bouwterrein leverde door haar ligging tussen twee ongelijke hellende wegen eigenaardige moeilijkheden op. Op vele plaatsen zijn om de twee huizen, de daaropvolgende huizen twee lagen hoger (10,6 centimeter). Het verschil in hoogte in het pannendak is door een aangestreeken vorst gedekt. Het Rode Dorp was niet zijn laatste opdracht voor de Katwijkse Bouwvereniging. Enkele jaren later bouwde hij nog woningen aan de Varkenvisserstraat (1925), de Annastraat (1923) en de Commandeurslaan (1921).

Ten gevolge van de woningnood moest er ook op stedenbouwkundig gebied het een en ander aangepast worden voor de uit haar jas gegroeide gemeente Katwijk. Jesse ontwierp in 1914 met dat doel een stadsuitbreidingsplan, dat van onschatbare waarde voor de gemeente zou blijken te zijn.

Katwijk aan Zee
Sluisweg

Plattegrond van het villapark Prins Hendrik in Oegstgeest

Het plan toont ons een ontsluitingsweg door de duinen die begon op de Boulevard, deze verlengde, en verderliep door de duinen van het zeehospitium tot aan de grens met Wassenaar. Jesse had hiervoor een hele brede weg in gedachten. Het boulevardgedeelte werd gerealiseerd. Hij tekende een aantal aanzetten tot straten in het plan, waarvan er intussen heel wat zijn opgevuld. Straten als de Varkenvisserstraat, de Drieplassenweg, de Boorsmastraat, en de Schoolstraat zijn enige voorbeelden daarvan. In 1926 werd het plan herzien en hier en daar nog meer uitgewerkt en uitgebreid. Woonwijken met het nodige groen zijn Katwijk Zuid, de Koestal waar nog gebouwd wordt, de wijk Het Witte Hek en de Berghaven, en nabij de huidige Sandtlaan de wijk 't Sandt. In de jaren vijftig en zestig werden nog een aantal delen van het plan ingevuld met flats. Jesse had duidelijk een goed inzicht in de stedenbouwkundige ontwikkelingen van de toekomst.

In Oegstgeest schetste Jesse een soort uitbreidingsplan voor de villawijk Prins Hendrik. Het Bureau van de NV Bouwgrond exploitatie-Maatschappij 'Prins Hendrik' gevestigd aan de Geversstraat 15 in Oegstgeest, had zich tot doel gesteld om percelen bouwterrein in het park te verkopen, en tevens de koop en verkoop van percelen buiten het park, het kopen en verkopen van landhuizen, herenhuizen en villa's voor haar reke-

ning te nemen.²⁴ Hiervan getuigt een promotieboekje met daarin een plattegrond getekend door Jesse en een geïllustreerde wandeling door het mooie gebied, waardoor de mogelijke kopers zich met eigen ogen konden overtuigen van de schitterende ligging, en de reeds aanwezige bebouwing, zoals een aantal panden van Jesse. Ook marketingmethodes waren hem in die tijd niet vreemd, zo blijkt. De directeur H.W. Rübenkamp formuleert het als volgt:²⁵ 'Architecten, bouwkundigen en particulieren kunnen hun voordeel doen met het boekje als zij in Oegstgeest een landhuis, villa of herenhuis wensen te bouwen, met de bouwgrond Exploitatie-maatschappij "Prins-Hendrik" kennis te doen maken, hunne keuze te vergemakkelijken en hun van voorlichting te dienen.' In het boekje treffen we de eerstgebouwde villa Ina (Geversstraat 37) aan, die reeds werd gebouwd toen er nog geen aanleg van straten aanwezig was. 'Zij is een waardig pendant van de Villa Maria Elizabeth en flankiert met deze de hoofdingang van het park.'

Deze panden markeren de toegang tot het Prins Hendrikpark en geven de overgang aan met het tegenoverliggende Wilhelminapark met daarin het gemeentehuis van Jesse. 'Dit monumentale pand is het middelpunt van het park en vormt een bezienswaardig geheel.'²⁶ De straten van het park hadden destijds de gelegenheid tot directe aansluiting aan de gas-, elektriciteits- en waterleiding, en met de door Jesse aangelegde riolering onder toezicht van de gemeente. In het centrum van het park aan de Prins Hendriklaan 22 wordt ook nog een villa van Jesse beschreven. Zijn panden spelen een duidelijke hoofdrol in het park.²⁷ De eerste villa van Jesse in het park is gelegen aan de Geversstraat. Ze werd in 1912 gebouwd. Het is één van de vroegste villaontwerpen (het allereerste was van het landhuis Hol-Maren aan de Haarlemmertrekvaart, een statig huis volgens de neo-stijlen gebouwd), maar zeer karakteristiek. Dit pand werd opgesierd met een fraaie baksteen detaillering (kenmerkend voor zijn vroegste werk) en de groen verglaasde profielsteen, en niet te vergeten een loggia op de tweede verdieping. Dankzij de toren, die beneden rond is en naar boven toe achthoekig wordt (ook een element dat Jesse wel vaker toepaste), is het een zeer markant pand geworden voor Oegstgeest. Naast dit pand bouwde hij een jaar later nog een villa, ditmaal weer

24 NAI, dossiernummer 148.

25 NAI, dossiernummer 148: 'Het villapark "Prins Hendrik" Oegstgeest bij Leiden'.

26 en 27 idem.

28 Paar, E., *Stageverslag* n.a.v. Voorstel tot aanwijzing van Waardevolle Gebouwen door de Vereniging Oud Oegstgeest.

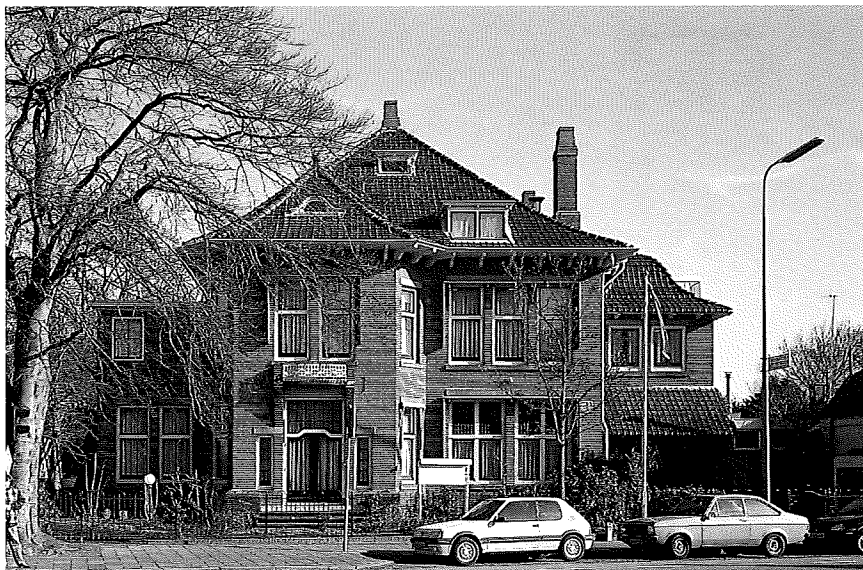
29 'Pand Voorstraat 46, woonhuis Meerburg', *Katwijk Museum/Genootschap 'Oud Katwijk'*, Katwijk december 1993, nr. 10.

Villa aan de Geversstraat,
Oegstgeest

groter en zeer beeldbepalend aan de Prins Hendriklaan 2, bestemd voor de Leidse dekenfabrikant Zaalberg. Tijdens bewoning van het pand had Zaalberg op het ernaast gelegen nog onbebouwde deel van de laan, een compleet pretpark ingericht met hertenkamp, tennisbaan, vogelpark etcetera. Het opvallende aan dit pand is dat de architect speelt met de grote dakvlakken en de bijzondere balkons. Dit pand was een van de eerste huizen waarin een universele stofzuiger werd

Villa aan de
Prins Hendriklaan,
Oegstgeest

geïnstalleerd.²⁸ Een grote vacuümpomp in de kelder stond in verbinding met een netwerk van buizen die door de muren van de verschillende vertrekken liepen. Zo kon men in elke kamer de stofzuigerslang aansluiten en het betreffende vertrek zuigen.

Het huis bestaat uit drie delen, een groot vierkant met aan beide kanten een uitbouw. De ingang zit aan de zijgevel met destijds een groot terras erboven, dat in de loop der jaren is dichtgemaakt. We zien gebogen onderdorpels, roedenverdeelde ramen, verschillende vormen vensters, erkers en balkons. In de uitbouw aan de rechterzijde van de voorgevel treffen we ronde bogen onder een afdakje. Het gigantische dak is in een aantal delen verdeeld, alle gedekt met Tuiles du Nord. Vooral aan de achterkant is onder de goot van het grote dakvlak nog een klein afdakje aangebracht; waarvoor dit diende is niet duidelijk.

In Katwijk aan Zee ontwierp Jesse een pand voor zijn zwager F.E. Meerburg aan de Voorstraat.²⁹ Op dezelfde plek had een pand dat Jesse voor hem ontworpen had uit 1888 gestaan, maar de bouwkundige staat bleek slecht. Het nieuwe pand roept associaties op met het pand aan de Prins Hendriklaan in Oegstgeest.

Nadat Meerburg er tot 1942 in had gewoond heeft

Katwijks Museum,
Voorstraat, Katwijk aan Zee,
boven: schouw en 'jess-
meubels' links: voorgevel,
onder: Heerenkamer

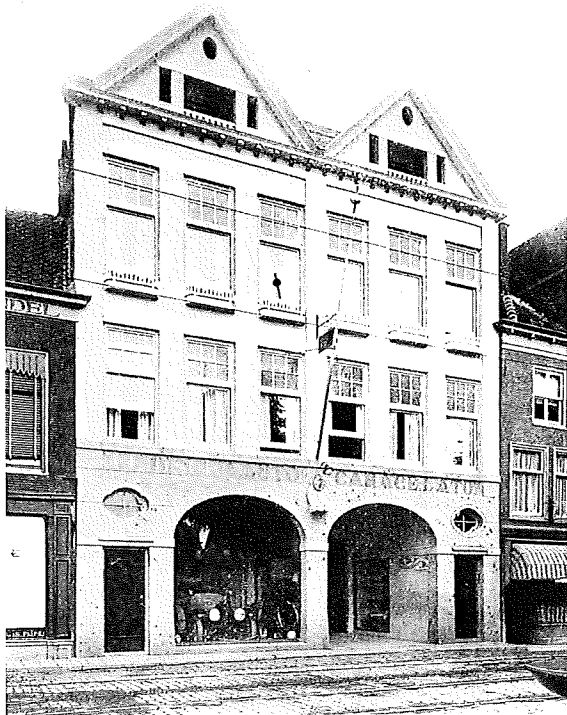

Herenhuizen aan de
Boerhaavelaan, Leiden
(vroeger Oegstgeest)

het pand verschillende bestemmingen gehad en werd gelukkig niet gesloopt. Momenteel is Het Katwijk's Museum erin gevestigd. Twee stijl-kamers en een aantal schouwen zijn nog in 'oorspronkelijke staat' te bezichtigen.

In Leiden zou hij enige jaren later weer een groot project sociale woningbouw, (groter dan destijds in Katwijk) realiseren, maar vooralsnog hield hij zich bezig met de bebouwing van de buurt rondom het station in Leiden, waaronder de Rijnsburgerweg en een zijstraat daarvan, de toenmalige Oegstgeesterlaan (Boerhaavelaan). In 1909 ontwierp hij daar met Fontein de eerste vier huizen. Eigenaardig van vorm maar onmiskenbaar van Jesses hand. Zij missen een opvallend detail, de zo bekende dakbedekking van Tuiles du Nord. Deze grote herenhuizen hebben een plat dak. De gevels werken zowel in de diepte door de terugliggende ingang en de loggia op de tweede verdieping, als naar voren uitstulpend dankzij de over drie bouwlagen verdeelde erkers/balkons. Het opmerkelijkst zijn de daken boven de balkons op de tweede verdieping. De invloed van Fontein zal hierin ongetwijfeld hebben meegesproken. Jesse gebruikte alleen de rondboogvorm voor de ingangspartij en de loggia. We zien hier de toepassing van baksteen gecombineerd met beton. Onder de vensters zit de welbekende groen verglaasde steen, als ware het de handtekening onder zijn werk. Nadat in december 1910 de associatie met Fontein was verbroken, ontwierp Jesse opnieuw een aantal huizen aan de Boerhaavelaan. Dit keer zeven herenhuizen aan het begin van de Boerhaavelaan, nummers 3-15. De gevels zijn gelijk behandeld, behalve die van nummer drie. Dit pand is beduidend breder en heeft een rond gevormde erker over twee bouwlagen en de begane grond. De andere panden hebben een hoekige erker met balkons. De huizen hebben de Tuiles-du-Norddakpannen en boven de erkers een tent(toren)dak. De rij is behandeld als een geheel en is dan ook wederom zeer beeldbepalend voor de straat. In de Boerhaavelaan heeft de architect de huizen ook net als aan de Rijnsburgerweg enkele meters naar achteren geplaatst waardoor er een mooie brede straat met een plantsoen in het midden is ontstaan. In deze straat bouwde Jesse verder nog een aantal villa's. Door al deze Jessebebouwing valt de andere bebouwing haast in het niet.

Steenstraat 53-55 in vroeger tijden, Leiden

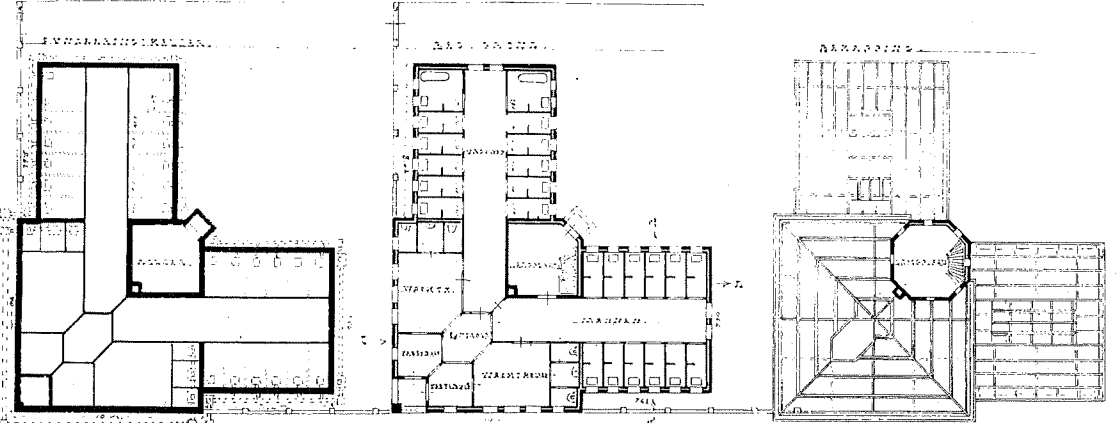
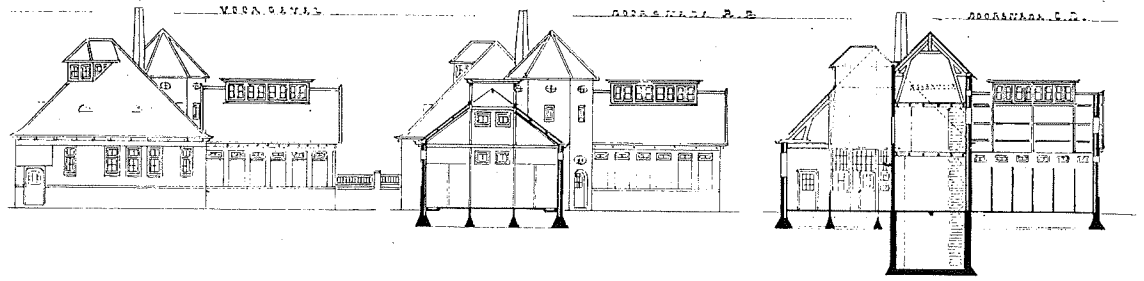
De twee medailles die Jesse in de wacht sleepte in de Tweede Gevelwedstrijd. Voor de panden Steenstraat 53-55 en Boerhaavelaan 31-51, Leiden

Elf herenhuizen aan de Boerhaavelaan, Leiden

In 1913 schreef de stad Leiden voor het eerst een gevelwedstrijd uit. Het programma had een driedelig doel: ten eerste wilde men meer medewerking proberen te krijgen bij het streven naar verfraaiing van het uiterlijk aanzien van Leiden. Tegelijkertijd wilde men de kunstzin opwekken bij het publiek, en bovendien ook nog de bouwkunst bevorderen.³⁰ De eerste gevelwedstrijd bracht nauwelijks ontwerpen op die de moeite waard waren. Daarom besloot de gemeente in 1916 een tweede gevelwedstrijd uit te schrijven voor gevels die tussen 1 januari 1914 en 1 januari 1916 waren gebouwd.

De uitkomst was nog onbevredigender voor de jury, bestaande uit J. Verheul, W. Kromhout en W.M. Dudok. Hoewel de verwachtingen al niet hoog waren gespannen werd al snel duidelijk dat de taak van de jury niet moeilijk maar evenmin dankbaar zou zijn. De tekeningen waren meestal slordig en onverzorgd en het leek erop dat onbevoegden op architectonisch gebied aan het knoeien waren geweest. Al met al kwamen er slechts elf gebouwen voor beoordeling in aanmerking. Er werden uiteindelijk twee prijzen toegekend die beide ten deel vielen aan Jesse. Steenstraat 55 en Oegstgeesterlaan (huidige Boerhaavelaan) 31-51 werden respectievelijk onderscheiden met een tweede en derde prijs. De Steenstraat 55 in Leiden was een ontwerp voor een garage met twee bovenwoningen. De gevel behandelde Jesse als één vlak maar door middel van twee topgevels laat hij zien dat het hier om twee huizen gaat. De dieptewerking in deze gevel wordt bereikt dankzij de twee rondbogen die naar de iets naar achterliggende ingang van de garage voeren, en door de loggia in de topgevels. De gevel is symmetrisch ingedeeld. Kenmerkend voor Jesse zijn de bijzonder gevormde bovenlichten boven de entrees naar de beide woningen en de door roeden verdeelde ramen. Het pand maakt een harmonieuze indruk. Momenteel is de winkelpui gemoderniseerd. De panden die hij bouwde aan de Boerhaavelaan 31-51 zijn duidelijk herkenbare Jessepanden. Zeven van de elf herenhuizen verspringen ten opzichte van elkaar; dit zijn de buitenste panden. Vier panden kregen een topgevel en een doorlopende gevelbehandeling. De vier gelijke panden zijn alle vier hetzelfde ingedeeld met een iets terugliggende ingangspartij, een erker en een iets naar achter geplaatst rondboogvenster, dat nog

Sociale woningbouw voor 'De Eendracht' in de Kooi, Leiden, onder: eengezinswoningen, poortgebouw en boven/benedenwoningen, rechts: ontwerptekening en plattegrond voormalig Volksbadhuis

Sociale woningbouw voor
'De Eendracht' in de Kooi,
Leiden

Woonwinkelpanden Gevers
Deutzstraat, Oegstgeest

benadrukt wordt door het verspringende metselwerk. In de top zit een klein driehoekig venster en de gevel is betimmerd met hout. Ook dit zien we vaker, onder andere op de Rijnsburgerweg, in Katwijk op de Hogeweg, en bij een pand met garage aan de Boerhaavelaan. De zeven andere panden hebben in plaats van een topgevel een mansardedak met op de tweede verdieping een loggia en in het mansardedak wel een driehoekig venster, net als bij de middelste vier. De ingang en het venster boven de voordeur liggen ook in verspringend metselwerk iets naar achteren geplaatst. Als bijzonder detail zien we steeds in het verspringende stukje zijgevel twee smalle rondboogvenstertjes op de begane grond en op de eerste verdieping. Het gehele complex is toch een duidelijke eenheid en vormt een opvallend beeld aan de Boerhaavelaan. Naar aanleiding van de gevelwedstrijd constateerde de jury verder, dat de architecturale kunstzin in de gemeente Leiden zeer spaarzaam geuit was. En dat de medewerking van de zijde van het publiek bij het loffelijk streven naar verfraaiing van het uiterlijk aanzien van de stad zeer gering bleek te zijn. Er had ook meer verwacht mogen worden van de bouwkundigen.

De gemeente Leiden kreeg het advies om nog krachtiger de belangen der bouwkunst te behartigen dan zij al deed, door middel van het opnemen van een esthetische paragraaf in de bouwverordening. De gemeente zou meer invloed kunnen doen gelden in de bouw van arbeiderswoningen. Want wat op dit gebied in Leiden was uitgevoerd voldeed zowel qua architectuur als wat betreft groepering niet aan de eisen van haar tijd, terwijl de arbeiderswoningbouw een belangrijk stedenbouwkundig element kan zijn.³¹ Het is mogelijk dat Jesse in 1918 naar aanleiding van dit advies de bouwopdracht kreeg van woningbouwvereniging De Eendracht, om een wijk met bijna vierhonderd arbeiderswoningen te ontwerpen, gelegen in de huidige stadswijk 'de Kooi'. Het verschil met het project in Katwijk school in het grotere aantal woningen op een kleiner stuk grond. Dit betekende meer variatie in woningtypen: eengezinswoningen en beneden- en bovenwoningen. Daarom toont deze wijk heel anders dan het veel vriendelijker ogende 'Rode Dorp' in Katwijk aan Zee. Beide woningbouwcomplexen werden gebouwd

in opdracht van een woningbouwvereniging. Bij de opdracht in Leiden behoorde ook het ontwerp van een volksbadhuis, dat helaas niet bewaard is gebleven, en een kinderspeelplaats. De speelplaats wordt tegenwoordig nog steeds als zodanig gebruikt en is een luxe wat ruimte betreft in de grote stad waartoe Leiden in de loop der jaren is uitgegroeid. De huizen werden gerenoveerd, en dat deed veel afbreuk aan de architectuur van Jesse. Desondanks neemt dat uiteindelijk niet de invloed weg die deze panden op de omgeving hebben.

In Oegstgeest legde Jesse zich het meeste toe op het bouwen van villa's. Slechts een rijtje sociale woningbouw aan de toenmalige Groenesteeg (Oude Rijnzichtweg) en de woonwinkelpanden in de Gevers Deutzstraat wijken af van de villa-achtige ontwerpen elders in de plaats. Oegstgeest was en is nog steeds een villadorp, de ontwerpen van Jesse zijn stuk voor stuk beeldbepalende panden in het dorp.

De woonwinkelpanden aan de Gevers Deutzstraat 4-8 werden in 1915 gerealiseerd. Zij zijn in zijn Oegstgeester oeuvre zeker opvallend. Hier laat hij een zeer brede gevel zien van een symmetrisch opgezet ontwerp. De toepassing van bogen is het nadrukkelijkst aanwezig boven de ingangspartij van de middelste winkel. Grote dubbele houten deuren, ovale bovenlichten, typische Jessebehandeling van vooral de middelste dakkapel, grote ramen, roedenverdeling en niet te vergeten groen verglaasde stenen. Iedere woning heeft een dakkapel met een mansardekap. Bijzonder is dat in de schuine zijde van de middelste dakkapel het glaswerk doorloopt, zodat deze min of meer naar voren lijkt te komen. Bij dit pand zijn de ruiten van binnenuit in de sponningen gezet, zodat er aan de buitenkant geen stopverf is te zien. Jesse behandelde de ruiten vaker op deze manier. De middelste winkel heeft de ingang in het midden en aan weerszijden etalages. Op de verdieping komen ramen op drie verschillende hoogtes voor. Dit speelse effect zien we ook heel duidelijk bij het pand aan de Molenweg in Katwijk aan den Rijn terug.

30 en 31 'De Tweede Leidsche Gevelwedstrijd', *De Bouwwereld* 21 juni 1916, p. 193-196.

Drie landhuisjes te Oestgeest,
rechts: Warmonderweg,
onder: Willem de Zwijgerlaan,
rechtsonder: Marelaan

Verminderde bouwactiviteiten en minder herkenbare stijlvormen

De jaren die volgen zijn veel rustiger, er worden minder bouwactiviteiten ontplooid. Over het algemeen bleef Jesse villa's ontwerpen en hij rondde zijn sociale woningbouwprojecten af. In 1918 maakte hij een van de mooiste landhuisjes uit zijn oeuvre aan de Warmonderweg 4 in Oegstgeest. Duidelijk aanwezig metselwerk, maar toch heeft het iets gracieus. De raampartijen zijn schitterend en hier maakte hij net als bijvoorbeeld in de Keet en villa Rozenhof in Laren (Gelderland) de naam van het huis via metselwerk in de gevel bekend. Het is in dit geval niet zo duidelijk te zien, maar er staat 'Zonne' en onder het raampje 'bloem'. De ingangspartij en met name het afdak gaat op in de rest van het dak. Dit huis heeft een duidelijke stoep, misschien wel een van de hoogste in Oegstgeest. Bovendien is het het eerste landhuisontwerp van Jesse dat met riet gedekt werd. Later treffen we deze dakbedekking vaker aan in zijn werk. Het ontwerp doet romantisch aan. Riet was in de landhuisbouw een meer voorkomend materiaal. Ook K.P.C. de Bazel maakte er al in 1906 gebruik van.¹ Enkele jaren later zou Jesse voor dezelfde opdrachtgever als aan de Warmonderweg een huis ontwerpen in Wassenaar, waarvoor hij ook een rieten dakbedekking gebruikte.

Een van de opvallendste werken van Jesses oeuvre in Oegstgeest is het bungalowachtige huis op de hoek van de huidige Willem de Zwijgerlaan. Hij bouwde een huis, dat veel kleiner is dan men van hem gewend is. Het wijkt af van de rest van zijn robuuste oeuvre door de vierkante vorm met een grote dakkap.

Het laatste pand dat Jesse in Oegstgeest bouwde was aan de Marelaan 1 uit 1939. Het pand zal moeilijk als een Jesse herkend worden omdat het qua vorm sterk afwijkt van zijn andere werk,

maar daarom toch interessant is om nader te bekijken. In het pand zijn antieke kruiskozijsen verwerkt die de opdrachtgever had verzameld en op zijn verzoek werden geplaatst. Dat is iets wat Jesse zeker deugd moet hebben gedaan, als jarenlange verzamelaar en bewonderaar van oude bouwmaterialen. Het enige dat aan Jesses stijlvormen doet denken is de behandeling van de dakkapel, die lijkt op die van bijvoorbeeld de Gevers Deutzstraat. Het bijzondere pand is moeilijk te dateren dankzij de 'oude' vormgeving van het huis.

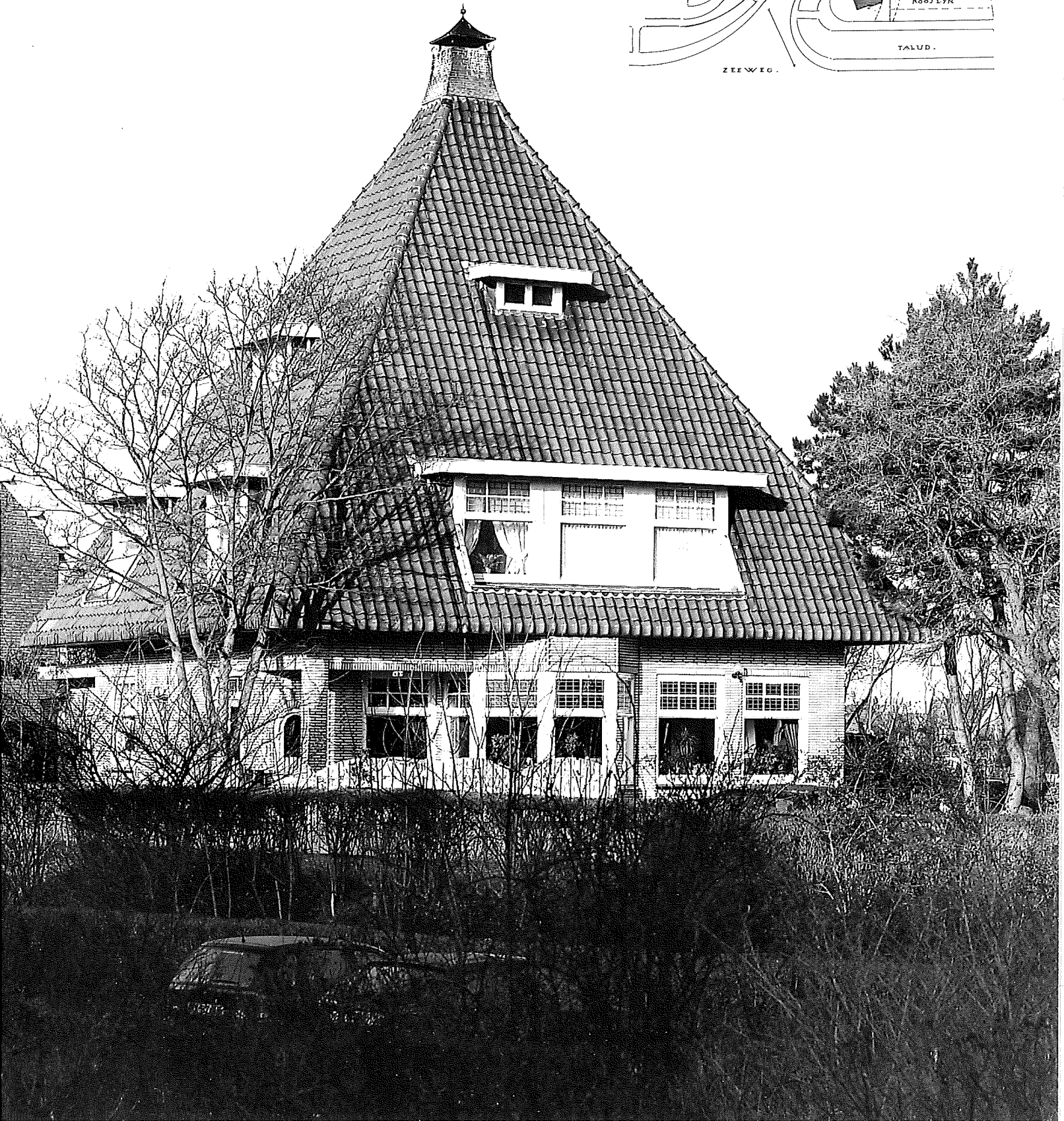
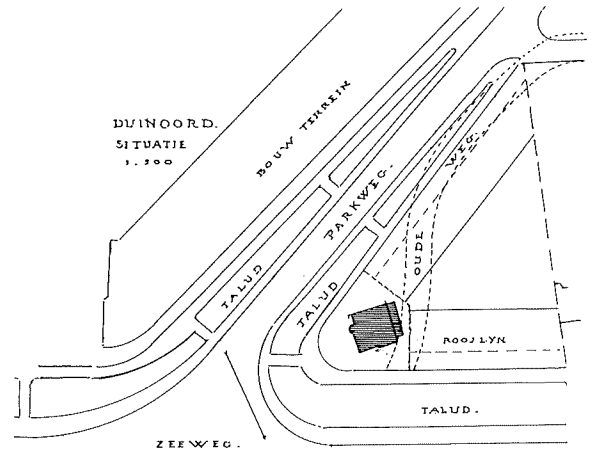
Het laatste ontwerp dat hij tijdens zijn carrière bouwde was net als toen hij als jong architect begon, in Katwijk aan Zee. Hij bouwde het voor de zoon van zijn vriend Rein Ouweland, Arie. Dit is een van zijn meest bijzondere en opvallende panden. Weinig is hier echter terug te vinden van alle typische stijlkenmerken die Jesse voorheen toepaste. Maar het is een mooie afsluiting van bijna zestig jaar bouwen en ontwerpen. De bewoners van Katwijk aan Zee konden weinig waardering opbrengen voor de 'theemuts', zoals het pand al snel geksterend werd genoemd. Herkenbaar van Jesses hand zijn alleen nog de door roeden verdeelde bovenlichten en de ronde boog bij de entree.

Het pand ligt op een kruising van wegen hoog op de top van een duin en is daardoor een markant en herkenbaar punt in Katwijk. Aan strijdvaardigheid had Jesse op de leeftijd van 77 jaar nog niets ingeboet, zoals blijkt uit een artikel in het *Katwijk's Weekblad*.² Hij schreef 'Bouwplan hoek Zeeweg' waarin hij de eigenaardige gang van zaken omtrent de bouwaanvraag van Duinoord aan de orde stelt. 'Het genoemde ontwerp werd afgekeurd, dat was te voorzien want het was heel

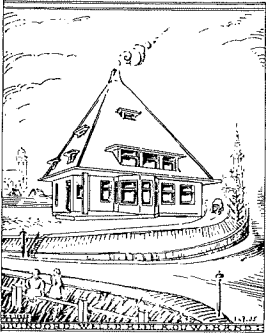
¹ G. Fanelli, *Moderne Architectuur in Nederland 1900-1940*, Den Haag 1978. (Herdruk ed.princ. G. Fanelli, *Architettura Moderna in Olanda 1900-1940*, Firenze 1968).

² NAI, dossiernummer 191: 'Bouwplan hoek Zeeweg/Duinoord', *Katwijk's Weekblad* 10 februari 1939.

DUINOORD.
SITUATIE
1 : 500

Duinoord, Katwijk aan Zee, linksboven: situatieschets ligging Duinoord, onder: ontwerp-tekening

anders dan gewoon.' B&W twijfelde om het negatieve advies van de schoonheidscommissie zonder meer op te volgen, en was blijkbaar toch nieuwsgierig geworden naar de motivatie achter dit opvallende ontwerp. Jesse werd uitgenodigd in een vergadering van B&W waar hij zijn beweegredenen kon uiten, en toelichten hoe het ontwerp was ontstaan. 'Ontwerper heeft toen een soort college gehouden hoe zulks in zijn werk gaat, onder andere dat de ontwerper enige malen bij de bouwheer en diens vrouw gaat praten. Behalve bepaalde wensen leert hij de neigingen en karakters van de aanstaande bewoners goed kennen, en dat is een voornaam punt, opdat zij later goed in hun woning passen.' De wensen van het echtpaar Ouwehand waren zeer duidelijk: veel ruimte op de benedenetage en minder boven. Na het gesprek met de toekomstige bewoners was het volgens Jesse van belang om het bouwterrein en de omgeving goed in zich op te nemen, om vervolgens een eerste schets te kunnen maken waarin alle gegevens en wensen verwerkt moesten zijn. Met name een juiste perspectieftekening is van belang voor de toekomstige bewoners maar ook voor de architect zelf, om het zich goed voor te kunnen stellen. 'Het bouwterrein voor dit pand lag en ligt nog steeds op een belangrijk punt, en beheerst de straatweg en de weg Duinoord naar Nieuw Zuid. Hoog boven de straatweg verleent het een prachtig uitzicht naar Noordwijk. Daar moest het gebouw komen dat in grote lijnen op verre afstand zichtbaar is, om de splitsing van de hoofdweg aan te geven. Een vierkant hoog gebouw zou daar zeker niet staan en de omgeving doodslaan. Ook het ontwerp gaf aanleiding tot de uiteindelijke vorm gezien de wensen van de bewoners, en dan niet te vergeten de schoorsteen voor de verwarming wat bijna altijd een moeilijke oplossing is.' Zo ontstond een vierkant gebouw met tentdak zonder killen of nok, met de schoorsteen in top: 'Groot in lijnen vrolijk van kleur'. De architect kwam uiteindelijk toch als overwinnaar tevoorschijn want het pand werd gebouwd, en vervuld nog steeds dezelfde beeldbepalende functie als toen. Gele bakstenen in plaats van rode, geen rode Tuiles du Nord meer of groen verglaasde raamdorpels. Jesse moet er zelf heel tevreden over geweest zijn, want hij veranderde het 'logo' van de Keet dat vanaf 1905 op visitekaartjes en briefpapier stevast opdook in dat van Duinoord.

H.J. Jesse tachtig jaar

(Dit logo verscheen ook op bedankkaartjes voor zijn tachtigste verjaardag).³ Misschien beschouwde hij dit ontwerp van een vergelijkbaar niveau als dat van de Keet.

De lange en productieve jaren van arbeid en 'werken zolang het dag is' van deze markante architect zijn hiermee ten einde gekomen. Enkele jaren later, in 1943, overlijdt hij in zijn geliefde Keet. Het is verder aan eenieder zelf een oordeel te vellen over de werken van deze veelzijdige architect. Als goede handleiding daarbij kan ik verder slechts naar de lijst met werken verwijzen om het beeld van zijn werk te vervolmaken.⁴

³ NAI, dossiernummer 191.

⁴ Noot auteur.

Werkenlijst

Bronnen:

Fiche-inventaris op het archief Jesse, NAI collectie *De Opmerker*, jaargang 27 (1892), nr. 1
J.W.M Vellekoop e.a., *Van 'Spawijk' tot 'Vreewijk', de geschiedenis van een stadsuitbreiding*, Leiden 1988, 59-63
Gemeente Archief Katwijk

De hiervolgende werkenlijst is ontleend aan een inventaris op fiches, die omstreeks 1978 door A. de Groot van het archief van Jesse is gemaakt. Het archief werd op dat moment beheerd door het Nederlands Documentatiecentrum voor de Bouwkunst, de voorganger van de huidige beheerder: het NAI. De gegevens zijn van de fiches overgenomen en niet nader geverifieerd. De werken zijn per plaatsnaam gegroepeerd, de plaatsnamen staan alfabetisch. Onderwerpen zonder locatie zijn achteraan geplaatst. Van de werken worden onder de plaatsnamen achtereenvolgens steeds in chronologische volgorde de volgende gegevens vermeld:
Naam c.q. soort van gebouw
Adres
Datum en/of jaar (van ontwerp of tekening)
Opdrachtgever
Eventuele meewerkende architecten
Aard van de opdracht
In geval van een prijsvraag is zo mogelijk het motto tussen aanhalingstekens gegeven.

Alkmaar

sociëteit

Grote Kruislaan
najaar 1897-1898
vereniging Alkmaarsche Buitensociëteit
ontwerp prijsvraag + nieuwbouw 'Simplisissimus'

villa (voorheen) / weeshuis

'Kennemerhoek'
Varnebroek 1
augustus 1923-1925
B & W Alkmaar
met D. Margadant
verbouwing + aanbouw

Almen (Laren, Gelderland)

landhuis 'Rozenhof'

maart 1913
M.P.W. Calkoen
verbouwing advies

Alphen a/d Rijn

bewaarschool (voormalig) / woning

Wilhelminastraat
z.j.
H.J. Jesse ?
fa. N. Samson
verbouwing

herenhuis

mei 1891-1894
J.C. Spruijt
nieuwbouw

dokterswoning

september 1899-1900
ontwerp

twee herenhuizen

mei 1901
N. Samson
met Hengeveld
ontwerp

winkelhuis

februari 1906
J.C. Vellekoop
met Fontein
verbouwing

landhuis Schuut

juli 1911-1913
J.B. Samson
nieuwbouw

drukkerij

april 1913-1915
fa. N. Samson
nieuwbouw ?

arbeiderswoningen

Emmalaan / Voorstraat
augustus 1916-1917
fa. N. Samson
advies ?

woningcomplex

Rijksstraatweg (de Hoorn)
oktober 1917-1923
wbv. Alphensch Belang
nieuwbouw

drukkerij / kantoor

januari 1918-1919
fa. N. Samson
aanbouw

drukkerij / timmermanswerkplaats + transformatorhuis

oktober 1918-1920
fa. N. Samson
verbouwing + aanbouw

landhuis

februari 1920
J.B. Samson
verbouwing

garage

augustus 1926
fa. N. Samson
aanbouw

Amersfoort

bejaardenhuis ?

oktober 1906
St. Pieters en Bloklands
Gasthuis
ontwerp

hotel-restaurant

maart 1914
met W. van Schaik (ontwerp)
advies

Amsterdam

gasfabriek

Haarlemmerweg
1883-1885
Imperial Continental Gas
Association
met I. Gosschalk (ontwerp)
illustratie

woonhuis

september 1940
ontwerp ?

Apeldoorn

protestantse kerk

Loolaan / Kerklaan / Zw.weg
november 1890
Kerkvoogden Hervormde
Gemeente
ontwerp prijsvraag 'Anna'

Baarn

villa 'Eva'

Dalweg
maart 1902
H.M. v.d. Zandt
aanbouw

Bloemfontein (Zuid-Afrika)

(parlementsgebouw)

toegangshek
september 1893-1894
Regering Oranje Vrijstaat
ontwerp prijsvraag

Bodegraven

school

1887-1888
Gemeente Bodegraven
ontwerp

gevangenis

mei 1887
Gemeente Bodegraven
ontwerp

Boskoop

landhuis

Achterkade
mei 1905-1906
F.J. Grootendorst
met Fontein
nieuwbouw

Breukelen

villa 'Vrede en Rust'

september 1906-1908
C. Blankenheim
met Fontein
verbouwing

Buiksloot

woonhuis

z.j.
D. Ditmar
ontwerp

Bussum

raadhuis

april 1882
B & W Bussum
ontwerp prijsvraag 'Race'

Den Burg (Texel)

hotel 'De Lindeboom'

september 1895
J. Bruijn
verbouwing

Den Haag

winkel

Kneuterdijk 3
z.j.
opdrachtgever?
met Fontein
inrichting

opvoedingsgesticht

Alexanderveld
december 1886-1887
regenten Louisa-stichting
ontwerp prijsvraag 'Soll das Werk den Meister loben?'

muziekent

Dierentuin (voormalig)
april 1888
Koninklijk Zoölogisch
Genootschap
ontwerp

magazijn annex woning

Loosduinschekade
februari 1901
Wijsman ?
ontwerp

herenhuis

Sophialaan 9
januari 1905
met Fontein
verbouwing

winkelwoonhuis / melksalon

'Pasteur'

Lange Beestenmarkt 9
augustus 1916
A. van der Kloot
verbouwing

koffiehuis / werkplaats

Lange Beestenmarkt 5-9a
december 1929-1942
verbouwing + restauratie

Deventer

zomer-concertzaal

december 1886
Sociëteit De Hereeniging
ontwerp prijsvraag 'Anna'

protestantse kerk / kerkorgel

Penninkshoek
december 1890
Bestuur Doopsgezinde
gemeente
ontwerp prijsvraag

Eemnes-Binnen

kerk meubels / herenbank

1900-1903
Kerkvoogden Hervormde
Gemeente
restauratie + nieuwbouw

Goes

landhuis 'Westdorp'

februari 1913
J.A.A. Franse v.d. Putte
met S. de Koning
nieuwbouw

Gorinchem	Kampen	<i>rederskantoor</i> Van Wassenaerstraat (= Boulevard) januari 1895 Katwijkse Reders nieuwbouw	<i>hotel / twee villa's</i> november 1900 A.G.F. Zeller ontwerp	⊗ <i>Reformeerde Kerk 'Vredeskerk' / meubilair</i> Voorstraat/Baljuwstraat maart 1904-1905 met Fontein nieuwbouw / verbouwing
Gorinchem? <i>landhuisje</i> augustus 1920 G.A.A.C. de Haas ontwerp	<i>sociëteit</i> Ijsseldijk najaar 1885 sociëteits collegie ontwerp prijsvraag 'Praesens, Imperfectum, Perfectum Futurum'	<i>villa 'Lavinia'</i> Van Wassenaerstraat (= Boulevard) oktober 1895-1896]. J. Beuningen nieuwbouw	<i>woonhuis / tegeltableau</i> Burgersdijkstraat januari 1902 V.d. Plas ontwerp	<i>atelierwoning villa 'De Zeeschelp en Marcel'</i> Weth. van der Plaskade januari 1905-1906 mej. T.H. Broeksmit met Fontein nieuwbouw
Gouwsluit	<i>weeshuis</i> Muntplein februari 1889 regenten Burgerweeshuis ontwerp prijsvraag 'Anna'	<i>onderwijzerswoning</i> Burgersdijkstraat / E.A. Borgerstraat november 1895-1896 nieuwbouw	<i>tentoonstellingsgebouw</i> Van Wassenaerstraat (= Boulevard) februari 1902 Nederlandsche Visscherij Tentoonstelling nieuwbouw	<i>woonhuis</i> Burgersdijkstraat / E.A. Borgerstraat maart 1905 R. Ouwehand met Fontein ontwerp
Groet (Gemeente Schoorl)	Katwijk aan Zee	<i>horecagebouw Café Centraal</i> Tramstraat januari 1896 F. Halleen verbouwing	<i>weeshuis / bouwsculptuur / schoorsteen</i> Voorstraat maart 1902-1904 met Fontein / Bourgonja (beeldhouwer) nieuwbouw	<i>landhuis</i> Weth. van der Plaskade (= Boulevard) augustus 1905-1907 mej. M.C. van Peski met Fontein nieuwbouw
<i>boerderij (voormalig) atelier- woning</i> december 1936-1940 L. Verkoren verbouwing	<i>groot badhotel</i> Van Wassenaerstraat z.j. ontwerp	<i>twee villa's 'Sofia en Creta'</i> Burgersdijkstraat juni 1896-1897 C. Goekoop nieuwbouw	⊗ <i>woonhuis 'Ons Prinsesje'</i> Duinoord (Hogeweg 1) mei 1902 Jan Toorop nieuwbouw	<i>pakhuis</i> Prins Hendrikkanaal 1906 F.E. Meerburg? nieuwbouw
Groningen	<i>Nieuwe Hervormde Kerk</i> Voorstraat november 1884-1887 Kerkvoogden Hervormde Gemeente '1550 tot 60' ontwerp prijsvraag	<i>twee woonhuizen (in een rij)</i> Voorstraat juli 1896 wed. C. Hakker / A. den Haan nieuwbouw	<i>magazijn</i> Prins Hendrikkanaal / Tramstraat september 1902 P. Meerburg verbouwing	<i>houten pakhuis</i> Prins Hendrikkanaal 1907 F.E. Meerburg nieuwbouw
<i>concertzaal / sociëteit</i> november 1884 vereniging De Harmonie ontwerp prijsvraag 'Kinderbint'	<i>Nieuwe Hervormde Kerk / meubilair</i> Voorstraat februari 1885 Kerkvoogden Hervormde Gemeente nieuwbouw	<i>drie woonhuizen</i> Voorstraat juli 1896-1897 Parlevliet nieuwbouw	<i>twee landhuizen "t Waerle" en 'Hoogcate'</i> Weth. van der Plaskade oktober 1902-1905 M. Kamerlingh Onnes nieuwbouw	<i>Farelschool</i> Willem Beukelsz.kade december 1908-1909 Duinschool nieuwbouw met Fontein
Haarlem	<i>villa</i> Van Wassenaerstraat (= Boulevard) augustus 1887-1888 Dr. L.V. Hoog nieuwbouw	<i>pensionaat 'villa Gertrude'</i> Voorstraat / Van Wassenaer- straat (= Boulevard) november 1896-1897 S. Gongrijp nieuwbouw	<i>kunstenarsatelier</i> juni 1903 B.J. Blommers met Fontein verbouwing (vergroting ate- lier bergplaats achterzijde)	<i>Christelijke School voor Mulo</i> Michiel de Ruyterstraat (= Bestevaerweg) ontwerp 1908 februari 1909 gebouwd juni 1913 verbouwd (vier raampartijen) circa 1920 gesloopt met Fontein nieuwbouw
<i>winkelhuis 'De Faam'</i> Anegang 39-40 / Lange Veerstraat december 1917-1928 A. Schlatman verbouwing	<i>herenhuis</i> Voorstraat (huidige plaats van nr. 46, Katwijks Museum) april 1888-januari 1889 D. Meerburg nieuwbouw	<i>twee villa's</i> Van Wassenaerstraat (= Boulevard) 1897-1898 A.G.F. Zeller ontwerp	<i>pakhuis</i> juli 1903 F.E. Meerburg ontwerp	<i>Gasthuis</i> Voorstraat augustus 1909-1912 regenten Nederlands Hervormd Gasthuis met Fontein nieuwbouw
Heemstede	<i>waakhuisje</i> Van Wassenaerstraat (= Boulevard) maart 1891 Katwijkse Reders nieuwbouw	<i>hotel 'Du Rhin' / eetzaal</i> Weth. van der Plaskade januari 1899-1901 A. van Leeuwen in- en verbouw (eetzaal en keuken)	<i>tentoonstellingsgebouw</i> Van Wassenaerstraat 1904 Katwijkse Kunstenaars Vereeniging nieuwbouw	<i>woonhuis</i> Duinoord (= Hogeweg) februari 1910 K. Boorsma met Fontein ontwerp
<i>landhuis</i> Zuiderhoutlaan augustus 1914-1915 W.J. Burgersdijk nieuwbouw	<i>woonhuis</i> december 1892 Dr. A.J. van Walsum ontwerp	<i>villa 'Thérèse'</i> Vuurbaaksepel - Van Wassenaerstraat (= hoek Boulevard / Blommerstraat) juni 1899 B.J. Blommers ontwerp	<i>villa</i> januari 1904 Parlevliet met Fontein ontwerp	
Hilversum	<i>straten (ruimtelijke ordening en stedenbouw)</i> juli 1893-1894 B & W Katwijk ontwerp			
<i>landhuis</i> 's Gravenlandscheweg februari 1903 wed. P. Roem met J. Roem nieuwbouw	<i>pakhuis</i> Parlevlietslop 1894 F.E. Meerburg nieuwbouw			
<i>verzorgingshuis</i> juli 1914 met W. van Schaik ontwerp prijsvraag				
Kage				
<i>pastorie</i> april 1909 Kerkvoogden Hervormde Gemeente met Fontein ontwerp				

<i>politiepost</i> Tramstraat april 1910-1912 B & W Katwijk met Fontein nieuwbouw	<i>twaalf ambtenaarswoningen</i> (in een rij) januari 1919 Katwijksche Bouwvereniging ontwerp	<i>doopkamer</i> Voorstraat 1937 Kerkvoogden Hervormde Gemeente verbouwing	<i>woonhuis</i> Zeeweg 144 mei 1921-1923 H. Eerdbeek nieuwbouw	<i>woonhuis</i> Hogewoerd 14 z.j. met Fontein verbouwing
<i>Mulo-school</i> Michiel de Ruyterstraat maart 1911-1913 Christelijke School voor Mulo aanbouw	<i>dubbele vakantiewoning</i> Cantneweg april 1919-1920 vereniging Zomers Buiten nieuwbouw	<i>protestantse kerk</i> Voorstraat oktober 1939 Kerkvoogden Hervormde Gemeente restauratie advies	<i>raadhuis</i> Zeeweg 1929 B&W Katwijk ontwerp	<i>woonhuis</i> Hooglandsche Kerkgracht z.j. L.J.A. Braakenburg aanbouw
<i>rijwielstalling / toiletgebouw</i> 'De Grot' Van Wassenaerstraat (aan de Boulevard) december 1911 nieuwbouw	<i>landhuisje</i> Nieuwe Duinweg oktober 1920 J.J. de Gelder ontwerp	<i>Protestantse kerk</i> juli 1941 'Gereformeerde Kerk' verbouwing	<i>tien woningen</i> Nieuwsteeg november 1929-1930 Katwijksche Bouwvereniging nieuwbouw	<i>magazijn</i> Langebrug z.j. J.J. Groen met Fontein verbouwing
<i>herenhuis</i> Voorstraat 46 (Katwijks Museum) op de plek van woonhuis uit 1888 december 1912 F.E. Meerburg nieuwbouw	<i>vier middenstandswoningen (in een rij)</i> Cantneweg / Nieuwe Duinweg augustus 1921 C. Kruyt ontwerp	Katwijk aan den Rijn	<i>twaalf woonhuizen</i> Molenweg december 1929-1933 gebr. Fontein ontwerp	<i>woonhuis</i> Rapenburg 38 z.j. opdrachtgever? opmeting
<i>woningcomplex</i> Meerburgkade / Sluisweg 1913-1923 Katwijksche Bouwvereniging 'Rooie Buurt' nieuwbouw	<i>dertien woonhuizen en winkel</i> Annastraat april 1923 Zwanenburg & v.d. Bent ontwerp	<i>kerk / orgelgalerij</i> augustus 1887-1890 Kerkvoogden Hervormde Gemeente restauratie / verbouwing	Kethel	<i>burchtpoort</i> december 1879 Maatschappij ter Bevordering der Bouwkunst, afdeling Leiden ontwerp prijsvraag / opmeting 'Burchtpoort'
<i>afsluitmuur tussen politie- bureau en pakhuis Meerburg</i> Tramstraat juli 1915 P. Meerburg ontwerp	<i>woningcomplex / bakkerij</i> Secr. Varkevisserstraat e.o. augustus 1925-1931 Katwijksche Bouwvereniging met A. Lens nieuwbouw	<i>woonhuis</i> maart 1899 Minnee ontwerp	<i>priel</i> mei 1889 opdrachtgever? nieuwbouw	<i>feestgebouw / kiosk</i> Steenschuur 1880 ontwerp
<i>grafmonument</i> Voorstraat/Zuidstraat 1916 K. Boorsma nieuwbouw	<i>afsluitmuren</i> Meerburgkade / Sluisweg april 1929-1930 Katwijksche Bouwvereniging nieuwbouw	<i>herenhuis / kantoor</i> Voorstraat, later Rijnstraat september 1889-1891 Mr. D. van Riessen nieuwbouw	<i>gemeentehuis</i> april 1890-1893 B & W Kethel en Spaland nieuwbouw	<i>protestantse kerk</i> december 1887-1888 Bouwcommissie Evangelisch Lutherse Gemeente verbouwing
<i>landhuis?</i> Duinoord (Zeeweg 47) 1917 P. van Duyvenbode-Jansz nieuwbouw	<i>afsluitmuur weeshuis</i> Voorstraat mei 1931 nieuwbouw	<i>raadhuis</i> december 1900-1901 ontwerp	<i>pastorie</i> maart 1891 Kerkvoogden Hervormde Gemeente nieuwbouw	<i>winkelhuis</i> Haarlemmerstraat 144 januari 1889 A. van Weeren ontwerp
<i>villa / kantoor</i> maart 1917 Nationale Bankvereniging verbouwing ?	<i>afsluitmuren</i> Meerburgkade / Sluisweg april 1929-1930 Katwijksche Bouwvereniging nieuwbouw	<i>telefoongebouw</i> hoek Grote Steeg, nu Rijnstraat maart 1902 nieuwbouw	Koudekerk aan de Rijn	<i>concertzaal / feestgebouw</i> Rapenburg / Van der Werff- park augustus 1889 ontwerp
<i>drie winkelwoonhuizen</i> Badstraat mei 1917 N. Parlevliet nieuwbouw	<i>afsluitmuur weeshuis</i> Voorstraat mei 1931 nieuwbouw	<i>zes arbeiderswoningen</i> juni 1910 opdrachtgever? met Fontein ontwerp	<i>kerk</i> oktober 1904 Nederlandse Hervormde Kerk opmeting	<i>winkelhuis</i> Kort Rapenburg 1890 opdrachtgever? ontwerp
<i>landhuis</i> Duinoord (= Hogeweg) oktober 1917-1919 C. den Dulk ontwerp	<i>bergplaats</i> Secr. Varkevisserstraat juli 1931 Katwijksche Bouwvereniging nieuwbouw	<i>landhuis</i> Molenweg juli 1915 A. Kellenaers nieuwbouw	Laren (Gld)	<i>koelhuis / gistkelder / brouwerij</i> 'de Posthoorn' november 1891 M.H. van Waveren nieuwbouw
<i>taanhuis / pakhuis</i> Pr. Hendrikkanaal januari 1918-1922 M. den Dulk nieuwbouw	<i>landhuis 'Duinoord'</i> Zeeweg 105 / Parklaan januari 1935-1942 A.J. Ouwehand nieuwbouw	<i>hoeve 'Het Callao'</i> oktober 1915-1930 B & W Katwijk opmeting / restauratieplan	<i>landhuis 'Rozenhof'</i> april 1902-1903 Van Tricht nieuwbouw	<i>Leiden</i>
		<i>22 arbeiderswoningen</i> Commandeurslaan november 1918-1921 Katwijksche Bouwvereniging nieuwbouw + stratenplan	<i>wijkgebouw 'Bethesda'</i> Hoefstraat 44-46 z.j. verbouwing	<i>winkel</i> Botermarkt 23 z.j. gebr. Hoogendoorn met Fontein verbouwing
				<i>remise / woning</i> december 1891 A. Kapteyn den Bouwmeester ontwerp

<i>herenhuis</i> Hooigracht 79 1892 A.H. Dros met J. Roem nieuwbouw	<i>boekhandel / winkelpui</i> Breestraat 132 1896 A.L. de Vlieger ontwerp	<i>magazijn</i> Levendaal januari 1899 N. Wouterlood ontwerp	<i>woonhuis</i> Oude Rijn 162 april 1902 Joh. Wiersta ontwerp	<i>woonhuis</i> Langebrug 53 maart 1904 J. Linschoten met Fontein ontwerp ?
<i>woonhuis</i> Rapenburg 61 januari 1892 J. Loeber verbouwing	<i>woonhuis</i> Hoge Rijndijk september 1896 Den Haan ontwerp	<i>café restaurant / wintertuin</i> Breestraat 84 mei 1899-1901 M.H. van Waveren 'De Turk' verbouwing	<i>winkel</i> Nieuwe Rijn 58 juni 1902 Jan Brevee, Martens Co ontwerp	<i>feestgebouw / kiosk</i> Van der Werffpark augustus 1904-1905 Leidsch Studentencorps met Fontein nieuwbouw
<i>woonhuis</i> Kaiserstraat 39 maart 1892 J. Loeber verbouwing	<i>biscuitfabriek 'Nutrix'</i> Hogewoerd 4 september 1896 C.V. v.d. Weide, Helder & Co verbouwing	<i>acht woonhuizen</i> Maredijk augustus 1899 J.J. van Hoeken nieuwbouw	<i>winkelhuis / melksalon</i> Turfmarkt 2 augustus 1902 ontwerp	<i>woonhuis</i> Breestraat 91 oktober 1904 G. Groen J.J.z. met Fontein ontwerp ?
<i>winkelhuis / winkelpui</i> Vischmarkt 9-10 juni 1892 gebr. Schlatmann verbouwing ?	<i>levensmiddelenfabriek</i> Levendaal september 1896 P. Wouterlood Jz verbouwing ?	<i>winkelwoonhuis</i> Nieuwe Rijn 39-40 december 1899 F.G. de Wilde met P. de Wilde verbouwing	<i>winkelhuis</i> Aalmarkt 12 september 1902 G.F. van Eldik fa. Veeffing & Zn. verbouwing ?	<i>bakkerij</i> Breestraat 63 oktober 1904 Corn. Oosterlee met Fontein ontwerp
<i>hotel 'Hotel Du Nord'</i> Beestenmarkt (Steen- straat) 39 januari 1893 H. Hünnekens verbouwing	<i>arbeiderswoningen</i> Brandewijnsgracht / Langegracht december 1896-1897 verbouwing	<i>magazijn</i> Maredijk september 1900 J.J. van Hoeken ontwerp	<i>drie herenhuizen / brug</i> — Rijnsburgerweg april 1903 Leidsche Bouwmaatschappij nieuwbouw	<i>gymnastiekzaal</i> Witte Singel 79 april 1905 Vereniging Christelijke Ziekenverpleging 'Diaconessenhuis' met Fontein aanbouw
<i>woonhuis</i> Rapenburg 68 februari 1893-1894 D. Harteveld verbouwing	<i>twee woonhuizen</i> Hoge Rijndijk februari 1897 A.L. Verploegh ontwerp	<i>villa 'Marie-Jan'</i> — Rijnsburgerweg / Poelbrug september 1900-1901 A. van Dijk nieuwbouw	<i>kantoor</i> Maredijk mei 1903 J.J. van Hoeken ontwerp	<i>kapsalon</i> Gerecht 11 augustus 1905 S. Platteel jr. met Fontein verbouwing
<i>poortje brouwerij</i> 'De Posthoorn' april 1894 M.H. van Waveren verbouwing ?	<i>bakkerij</i> Korte Mare 22 februari 1897 mevr. M.J. Schreer verbouwing	<i>woonhuis</i> — Rijnsburgerweg oktober 1900 J. Linschoten ontwerp	<i>drie herenhuizen</i> Witte Singel mei 1903-1904 J.B. Bouwer nieuwbouw	<i>winkelmagazijn 'De Faam'</i> Vismarkt 9-10 oktober 1905 gebr. Schlatmann met Fontein verbouwing
<i>pakhuis</i> Oude Mare 26-28 maart 1895 P.J. Couvee Az. verbouwing	<i>villa 'Pomona'</i> — Rijnsburgerweg 1898 Mej. Van Eek nieuwbouw	<i>Levensmiddelenfabriek</i> 'De Ster' Levendaal oktober 1900-1901 N. Wouterlood P.J.Z. verbouwing	<i>kantoor</i> Rapenburg 39 juni 1903 fa. Lezwijn & Eigeman verbouwing	<i>winkel</i> Maarsmanstraat 8 / Kapelstraat november 1905 C. Christiaanse met Fontein nieuwbouw
<i>kapsalon</i> Kort Rapenburg 2+4 juni 1895-1896 E.J. de Bruin nieuwbouw + verbouwing	<i>winkelwoonhuis</i> Breestraat 132 april 1898 A.L. de Vlieger verbouwing	<i>winkelmagazijn</i> Vismarkt 1901 Maatschappij De Faam H.J. Jesse ? nieuwbouw	<i>Bethanie- / Emaushofje</i> Kaiserstraat december 1903-1907 met Fontein ontwerp	<i>Leiden?</i> <i>werkplaats / woning</i> januari 1906 J. Dietz met Fontein ontwerp
<i>woonhuis</i> Maresingel november 1895 Z. v.d. Meij nieuwbouw	<i>woonhuis</i> Rijnsburgerweg juli 1898 ontwerp	<i>winkelmagazijn</i> Breestraat januari 1901 Fongers ontwerp	<i>winkelwoonhuis 'Patisserie</i> <i>Centrale'</i> Hogewoerd 47-45 februari 1904 G. Appelo met Fontein ontwerp	<i>woonhuis</i> — Rijnsburgerweg / Poelbrug februari 1904 P.J. Christiaanse met Fontein ontwerp
<i>pakhuizen</i> Maresingel november 1895 Z. v.d. Meij nieuwbouw ?	<i>winkelwoonhuis</i> Nieuwe Beestenmarkt 16 oktober 1898 J. Nieuwenhuizen nieuwbouw	<i>broodfabriek</i> Korte Mare 16 / Langegracht mei 1901 Z. van der Meij aanbouw	<i>drukkerij</i> Pieterskerkkoorsteeg februari 1904-1905 J.J. Groen & Zn. met Fontein verbouwing	<i>woonhuis</i> Breestraat 117 februari 1906 P.Th.L. Kan met Fontein verbouwing
<i>woonhuis</i> Straatweg naar Oegstgeest november 1895 P.J. Christiaanse ontwerp	<i>hotel</i> Nieuwe Beestenmarkt december 1898 W. Philip ontwerp	<i>woonhuis</i> Breestraat 1 januari 1902 F.J. Teunis ontwerp ?		
	<i>synagoge</i> Levendaal 1899 ? Israëlitische Gemeente restauratie advies ?			

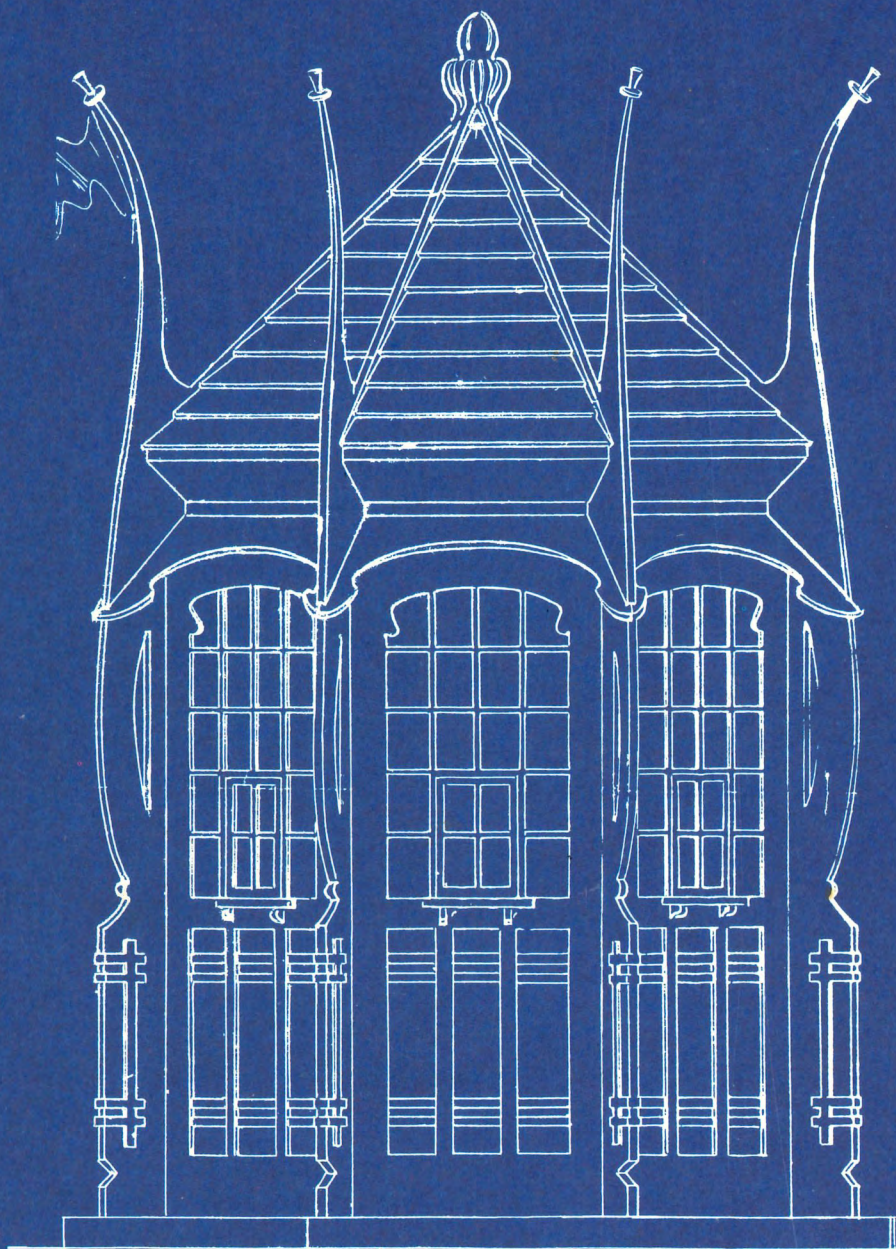
<i>werkplaats</i> juli 1906 P. van Nijnatten met Fontein ? ontwerp	<i>verenigingsgebouw</i> juli 1908 Christelijke Jongelingsvereniging met Fontein ontwerp	<i>straat (ruimtelijke ordening / stedenbouw)</i> Maredijk oktober 1911 J.J. van Hoeken reconstructie	<i>winkelwoonhuis</i> Lange Mare 35 oktober 1915 P.J. Weyermans verbouwing	<i>parkamer</i> Maarsmansteeg juni 1919 G.W. Coppens inrichting
<i>drie herenhuizen</i> Rijnsburgerweg november 1906 Leidsche Bouwmaatschappij met Fontein nieuwbouw	<i>school / meubilair</i> Maresingel augustus 1908-1909 Vereeniging voor Christelijk Onderwijs met Fontein nieuwbouw	<i>winkelhuis</i> Maarsmansteeg 23 december 1911-1913 opdrachtgever? nieuwbouw	<i>winkelwoonhuis</i> Breedstraat 99-101 november 1916 W.M. Jongbloed verbouwing / inrichting	<i>woonhuis</i> Rijnsburgerweg juli 1919 N.V. Bepert Bezit nieuwbouw
<i>winkelmagazijn</i> Nieuwe Rijn 28 december 1906 fa. Hasselman & Pander met Fontein verbouwing	<i>woonhuis</i> Hooigracht 105 oktober 1908 P. v.d. Wijngaard jr. met Fontein verbouwing	<i>vier woonhuizen</i> Witte Singel 1912 opdrachtgever? nieuwbouw	<i>kantoor</i> Rapenburg 37-39 december 1916 fa. Lezwijn & Eigeman verbouwing	<i>speelplaats</i> september 1920 woningbouwvereniging De Eendracht met J. Splinter Gz ontwerp
<i>vijf herenhuizen</i> Rijnsburgerweg januari 1907 opdrachtgever? met Fontein ontwerp	<i>Leiden?</i> <i>drogisterij / winkelpui</i> januari 1909 gebr. Christiaanse met Fontein ontwerp	<i>woonhuis</i> Rijnsburgerweg 44 1912 J.W. van Hoeken ontwerp	<i>pakhuis / woonhuis</i> Hooigracht 5-7 januari 1917 fa. G. Splinter & Zn. verbouwing	<i>hotel 'Bamberger'</i> Nieuwe Beestenmarkt / Fokkestraat 4 september 1920 ontwerp
<i>winkelmagazijn</i> Breedstraat 146 / Botermarkt 22 februari 1907 fa. Hasselman & Pander met Fontein verbouwing	<i>hofje / toegangshek 'Katrijne Maarten Dochtershof'</i> april 1909 Nederlandse Hervormde Diaconie met Fontein ontwerp	<i>kantoorgebouw</i> De Waard januari 1912 fa. Gebr. van Hoeken nieuwbouw	<i>winkelwoonhuis</i> Apothekersdijk 15 februari 1917-1919 H. Jonker verbouwing	<i>Leiden?</i> <i>woonhuis</i> Prins Hendrikstraat oktober 1920 M. Kooy verbouwing
<i>winkelwoonhuis</i> Moschstraat 2-4-6 mei 1907 H. Vroom met Fontein ontwerp	<i>winkelhuis</i> Aalmarkt 19 september 1909 'De Landbouw' met Fontein verbouwing	<i>villa 'Pomona'</i> Rijnsburgerweg maart 1912 verbouwing ?	<i>vakschool voor meisjes</i> Heerengracht juni 1917 J. Zaalberg opmeting	<i>winkelmagazijn</i> Hogewoerd 41 / Krouwelstraat februari 1921 G. Splinter jr. verbouwing + aanbouw
<i>feestterrein / feestgebouw</i> Zoeterwoudsche Singel mei 1907-1910 Leidsch Studentencorps met Fontein nieuwbouw	<i>school</i> Middelste Gracht september 1909 Vereeniging voor Christelijk Onderwijs met Fontein verbouwing	<i>twee herenhuizen</i> Rijnsburgerweg maart 1912 F. Los ontwerp	<i>woonhuis</i> Pieterskerkhof 34 augustus 1917 J.J. Groen verbouwing	<i>woningblok</i> Raamland juni 1921 C. Sommers ontwerp
<i>winkelwoonhuis</i> Hogewoerd 84 juni 1907 W.F. Laman met Fontein verbouwing	<i>vier herenhuizen</i> Oegstgeesterlaan oktober 1909 fa. Gebr. van Hoeken met Fontein nieuwbouw	<i>winkelwoonhuis</i> Rijnsburgerweg / Mariënpoolstraat mei 1913 J. Smit nieuwbouw	<i>villa 'Kruidhof'</i> Rijnsburgerweg 4 oktober 1917 P. Boot sr. verbouwing	<i>woonhuis</i> Rijnsburgerweg 21 februari 1922-1928 P.H. v.d. Hoog nieuwbouw
<i>woonhuis</i> Stationsweg 16 augustus 1907 J. Linschoten met Fontein verbouwing	<i>winkel</i> Haarlemmerstraat 150 juli 1910 P. Hogendoorn met Fontein verbouwing	<i>elf herenhuizen</i> Oegstgeesterlaan januari 1914 F. Los + Gebr. van Hoeken nieuwbouw	<i>woningcomplex</i> Lage Rijndijk e.o. mei 1918-1931 wbv De Eendracht met J. Splinter Gz nieuwbouw	<i>garage</i> Rijnsburgerweg 44 oktober 1922-1923 J.W. van Hoeken nieuwbouw
<i>winkelwoonhuis</i> Nieuwe Rijn 15 december 1907-1908 met Fontein verbouwing	<i>herenhuizen</i> Oegstgeesterlaan 3-15 december 1910-1913 fa. Gebr. van Hoeken nieuwbouw	<i>winkelhuis</i> Turfmarkt / Oude Vest maart 1914 J. Smit nieuwbouw	<i>landhuis</i> Rijnsburgerweg 19 1919-1923 P.J. van Hoeken nieuwbouw	<i>woonhuis</i> Jacobsgracht 16 1923 Th.G. Barthen verbouwing
<i>woonhuis</i> Herengracht 54 juni 1908 J. Los met Fontein verbouwing	<i>horecagebouw</i> Kort Rapenburg juni 1911-1915 'Place Royal' ontwerp	<i>winkelwoonhuis / garage 'Lato'</i> Steenstraat 53-55 maart 1915-1916 J. Zaalberg / fa. J.H.C. Merckel & Co verbouwing	<i>winkel</i> Botermarkt 21 maart 1919 fa. Hasselman & Pander verbouwing	<i>winkelwoonhuis</i> Hogewoerd 33 maart 1923 C. Christiaanse verbouwing
		<i>landhuis</i> Oegstgeesterlaan mei 1915 mej. A. Groll ontwerp	<i>badhuis</i> Sieboldstraat / Medusastraat mei 1919-1923 wbv De Eendracht met J. Splinter Gz nieuwbouw	<i>vier herenhuizen</i> Buitenruststraat / Drie oktoberstraat november 1923 J. Splinter Gz (+Jesse?) ontwerp

<i>garage 'Centrum'</i> Hartesteeg / Nieuwstraat maart 1924 met J. Splinter Gz verbouwing	<i>woonhuis</i> Rijnsburgerweg 62 mei 1926-1929 Leidsche Bouwmaatschappij nieuwbouw	<i>drie woonhuizen</i> Wassenaarseweg november 1940 P.J. van Hoeken ontwerp	<i>kerk 'St. Jeroen' / meubilair</i> 1900-1904 Kerkvoogden Hervormde Gemeente restauratie inrichting	<i>villa 'Zeewijk'</i> november 1912-1913 P.J. Blok verbouwing
<i>afsluithek</i> Rijnsburgerweg 21 juni 1924 P.H. v.d. Hoog nieuwbouw	<i>twintig eengezinswoningen</i> Leuvenstraat / Schelpenkade augustus 1926 opdrachtgever? met J. Splinter Gz ontwerp	?	<i>villa</i> juli 1902 S. Verhoeff ontwerp	<i>kerk / poortje</i> juni 1914 Bestuur Nederlandse Protestanten Bond ontwerp
<i>rijwielbergplaats</i> Rijnsburgerweg 21 juli 1924 P.H. v.d. Hoog ontwerp	<i>vier herenhuizen</i> Rijnsburgerweg september 1927 opdrachtgever? ontwerp	Leiderdorp	<i>pension 'Noordzee'</i> september 1903-1906 W. van Beelen met Fontein aanbouw	<i>landhuisje 'Vreewijk'</i> september 1920 J.B. Samson aanbouw
<i>landhuis</i> Rijnsburgerweg 50 juli 1924-1925 J.W. van Hoeken nieuwbouw	<i>kerk</i> Breestraat mei 1928-1929 Kerkvoogden Waalse Gemeente restauratie	<i>woonhuis</i> april 1894 P. Koning ontwerp	<i>landhuis / garage 'Marezate'</i> Zuid-Boulevard september 1903-1907 F.G. Waller met Fontein nieuwbouw	Noordwijkerhout
<i>garage</i> Oegstgeesterlaan 3 oktober 1924 M. Jansen ontwerp	<i>bakkerij / vitrines</i> Kort Rapenburg 16 augustus 1929 Leidsche Broodfabriek verbouwing / inrichting	<i>woonhuis</i> Lage Rijndijk / Kalkbrug april 1904-1905 J. Boot met Fontein nieuwbouw	<i>landhuis 'Duna'</i> september 1903-1908 H. Post v.d. Burg nieuwbouw	Oegstgeest
<i>bankgebouw / kantoormeubels</i> Rapenburg 37-39 december 1924-1926 Amsterdamsche Bank verbouwing / inrichting	<i>bankgebouw</i> Rapenburg 41 december 1929-1931 Amsterdamsche Bank Meyes / v.d. Linden / Lucas advies	<i>landhuis 'Zomerlust' ?</i> oktober 1920-1921 F.C. Zuurdeeg ontwerp ?	<i>pension 'Casa Sole Mio'</i> Rembrandtweg januari 1908 mevr. L. Lau-Dirkzen met Fontein nieuwbouw	<i>twee burgerwoningen</i> Aloëlaan maart 1888 opdrachtgever? nieuwbouw
<i>garage / brug</i> Rijnsburgerweg maart 1925 F. Los ontwerp	<i>twee herenhuizen</i> Oegstgeesterlaan ? april 1931 opdrachtgever? nieuwbouw	Lisse	<i>winkelwoonhuis</i> Voorstraat 43 januari 1909 Z. v.d. Meij met Fontein nieuwbouw	<i>woning</i> Aloëlaan mei 1888 opdrachtgever? nieuwbouw
<i>tuinhok 'de Keet'</i> Rijnsburgerweg 35 mei 1925 H.J. Jesse ontwerp	<i>uitbreidingsplan</i> Hoge Rijndijk / Besjeslaan juli 1933-1934 wed. T. Boecke ontwerp	<i>school / onderwijzerswoning</i> maart 1905 'Christelijke School' met Fontein nieuwbouw	<i>pension ? 'Ons Huis'</i> Noord-Boulevard maart 1909 Vereeniging Ons Huis met Fontein nieuwbouw	<i>woning / schuur</i> Haarlemmertrekvaart juni 1891 J.C. Spaargaren verbouwing / nieuwbouw
<i>toegangshek</i> Rijnsburgerweg juni 1925-1926 J.W. van Hoeken ontwerp	<i>poortje</i> Stille Rijn 14-15 juni 1936-1937 vereeniging Oud Leiden restauratie advies	Nieuwersluis	<i>pension 'Noordzee'</i> oktober 1909 W. van Beelen met Fontein verbouwing	<i>herenhuys</i> Haarlemmertrekvaart juni 1892-1893 J.C. Spaargaren nieuwbouw
<i>landhuis / twee garages</i> Rijnsburgerweg 19+21 februari 1926 A.J. van Hoeken + P.H. v.d. Hoog aanbouw	<i>gasthuiskapel</i> Haarlemmerstraat 165-167 juli 1936-1937 St. Barbaragasthuis restauratie advies	<i>inrijhek 'Vreedenhoff'</i> september 1881 opmeting	<i>landhuis 'Marezate'</i> Zuid-Boulevard december 1909 F.G. Waller met Fontein aanbouw	<i>achtien woonhuizen</i> Rijnsburgerweg juni 1893-1895 Leidsche Bouwmaatschappij nieuwbouw
<i>afsluithek</i> Rijnsburgerweg 6a-42 februari 1926 Leidsche Bouwmaatschappij nieuwbouw	<i>kantoorgebouw</i> De Waard mei 1937 fa. Gebr. van Hoeken verbouwing	Noordwijk	<i>pension 'Casa Sole Mio'</i> Rembrandtweg december 1910-1911 mevr. L. Lau-Dirkzen aanbouw	<i>drie huizen (in een rij)</i> Aloëlaan augustus 1894 opdrachtgever? ontwerp
<i>kantoorgebouw</i> De Waard mei 1926 fa. Gebr. van Hoeken aanbouw	<i>woonhuis</i> Plantsoen november 1937-1940 gebr. Fontein nieuwbouw	<i>Kurhaus</i> februari 1883 Maatschappij tot Exploitatie der Duingronden Noordwijk ontwerp prijsvraag	<i>winkelwoonhuis</i> Hoofdstraat september 1911 G.A.E. Duyster nieuwbouw	<i>raadhuys / stoelen</i> Wilhelminapark maart 1899-1900 B & W Oegstgeest nieuwbouw
		<i>villa 'Hoogduin'</i> Bij de rustieke brug (voor- heen) augustus 1899-1900 A.B.E. van Leeuwen nieuwbouw		
		<i>pension 'Noordzee', twee villa's</i> 'Anna' en 'Christina' september 1899-1901 W. van Beelen nieuwbouw		
		<i>villa 'Desirée'</i> 1900-1901 Granpré Moliere nieuwbouw		

<i>twee herenhuizen</i> Rijnsburgerweg augustus 1905 A. van der Hilt met Fontein ontwerp	<i>villapark</i> Prins Hendrikpark mei 1916 N.V. Prins Hendrikpark uitbreiding / cultuurtechnische werken	<i>spaarbank / bewaarschool / concertzaal</i> januari 1906 Maatschappij tot Nut van 't Algemeen met Fontein aanbouw	<i>landhuis</i> nabij Oude Postbrug oktober 1913 G. Krouwel nieuwbouw	Valkenburg (ZH) <i>burgemeesterswoning</i> mei 1895 W.H. van Oordt nieuwbouw / verbouwing
<i>landhuis de Keet</i> Rijnsburgerweg augustus 1905-1906 H.J. Jesse nieuwbouw	<i>twee landhuizen</i> Prins Hendrikpark augustus 1918 opdrachtgever? ontwerp	Reeuwijk <i>woonhuis</i> mei 1902 J.M. van Staveren ontwerp	Sloten (NH) <i>landhuis</i> Sloter Straatweg april 1913 P.Th. van der Veldt nieuwbouw	<i>raadhuis</i> juli 1897 B & W Valkenburg nieuwbouw
<i>villatuin / tuinhuis de Keet</i> Rijnsburgerweg september 1908-1909 H.J. Jesse ontwerp	<i>landhuisje</i> Warmonderweg april 1920 P.J. van Hoeken ontwerp	Rhenen <i>villa 'Maria'</i> z.j. aanbouw	Soest <i>landhuis</i> mei 1906 wed. P. Roem met Fontein ontwerp	Vlaardingen <i>kerkorgel</i> 1895 Vrije Gemeente met C.C. Bender (fab) nieuwbouw ?
<i>landhuis</i> juli 1912 G. Lubbe ontwerp	<i>tien woningen</i> Groenesteeg maart 1921 exploitatie maatschappij Prins Hendrik nieuwbouw	<i>woonhuis</i> oktober 1893 mej. C.A. van Staveren ontwerp	<i>schuurtje</i> oktober 1936 J. Jesse ontwerp	Voorhout <i>bollenhuis</i> Teilingerlaan januari 1909 Z. v.d. Meij met Fontein nieuwbouw
<i>landhuis</i> Rijnsburgerweg oktober 1912-1913 J.W. van Hoeken nieuwbouw	<i>toegangshek</i> januari 1927 H.W. Rübenkamp ontwerp	Rijnsburg <i>lagere school</i> juni 1890 Vereniging School met den Bijbel nieuwbouw	Stavenisse <i>protestantse kerk / meubilair</i> maart-juni 1910-1912 Kerkvoogden Hervormde Gemeente met Fontein nieuwbouw / restauratie	Voorschoten <i>woonhuis 'Marietta'</i> september 1902-1903 J. Linschoten + mej. Rozendaal nieuwbouw
<i>twee herenhuizen</i> Rijnsburgerweg april 1913 mej. G. Carp nieuwbouw	<i>landhuis</i> Julianapark juli 1928-1929 A.J. Bronkhorst nieuwbouw	<i>kerk</i> maart 1901-1905 Kerkvoogden Hervormde Gemeente met A. Mulder verbouwing	<i>kerktoren</i> december 1936 restauratie advies	<i>motorhuisje / sanatorium 'Nieuw Voordorp'</i> september 1909 Vereniging Kinderzorg met Fontein nieuwbouw / verbouwing
<i>villapark</i> Prins Hendrikpark juni 1913 realisatie cultuurtechnische werken	<i>raadhuis</i> Wilhelminapark december 1929-1932 B & W Oegstgeest aanbouw	<i>school (voormalig) / raadzaal + trouwzaal</i> mei 1908 B & W Rijnsburg 'Openbare School' met Fontein verbouwing	Tiel <i>concertzaal / vergaderzaal / spaarbank</i> St. Agnietstraat / Kerkstraat / Bleekveldstraat december 1885 directie Spaarbank Tiel 'Zonder Naam' ontwerp prijsvraag	Wassenaar <i>landhuis</i> Kerkdam juni 1909 E.C. Houbolt met Fontein nieuwbouw
<i>landhuis 'Maria Elizabeth'</i> Pr. Hendrikpark / Straatweg juni 1913 J. Zaalberg jr. nieuwbouw	<i>woonhuis / schuurtje</i> Marelaan december 1938-1939 L.P.H. Haaksma met N. de Boer nieuwbouw	<i>kerk</i> februari 1910 Kerkvoogden Hervormde Gemeente met Fontein aanbouw	Utrecht <i>sociëteit</i> Runnebaan / Trans zomer 1889 sociëteit Sic Semper ontwerp prijsvraag	<i>landhuis / garage</i> Pieter Twentlaan 2 maart 1925-1926 J.W. van Hoeken nieuwbouw
<i>landhuis</i> Prins Hendrikpark november 1913 J.L. Andreae nieuwbouw	Oudshoorn <i>spaarbank / school</i> juli 1892 Maatschappij tot Nut van 't Algemeen ontwerp	<i>kerktoren</i> 1933-1935 'Nederlandse Hervormde Kerk' illustratie	<i>studentensociëteit</i> Janskerkhof mei 1898 Bouwcommissie studenten-sociëteit ontwerp prijsvraag 'Eigen Licht'	Woerden <i>kerk / meubilair</i> 1900-1903 Kerkvoogden Hervormde Gemeente inrichting
<i>dubbel woonhuis</i> Prins Hendrikpark januari 1914 J. Westdijk ontwerp	<i>spaarbank</i> Lage Rijndijk / Aarbrug november 1893 Maatschappij tot Nut van 't Algemeen ontwerp prijsvraag 'Anna'	<i>landhuis</i> augustus 1909-1910 L.W. Koning Pz. met Fontein nieuwbouw	<i>woonhuis ?</i> Maliebaan 72 juni 1917 J.M. Blankenstein aanbouw	
<i>twee herenhuizen</i> Leidsche Straatweg november 1915 P.J. Verhoog ontwerp	<i>spaarbank</i> december 1893-1895 Maatschappij tot Nut van 't Algemeen nieuwbouw			
<i>tuindorp / twee winkelhuizen</i> Groenesteeg mei 1916 bouwvereniging Tuindorp ontwerp	<i>woonhuis</i> juli 1903 J. de Lange nieuwbouw			

Zaltbommel	Overig	<i>spoonwegstation</i> januari 1883 Vereeniging A & A ontwerp prijsvraag 'François I'	<i>kerk</i> februari 1922 Hervormd Apostolische Gemeente verbouwing ?
<i>winkelwoonhuis</i> Boschstraat 20-22 juni 1879 opmeting	<i>tochtputen</i> januari / februari 1878 Genootschap Mathesis Scientiarum Genetrix te Leiden ontwerp prijsvraag	<i>spoonwegstation</i> januari 1883 ontwerp	
<i>woonhuis / schoorsteen</i> Nonnenstraat juni 1881 'Huis Maarten van Rossum' opmeting / illustratie	<i>kasteel</i> maart 1879 Genootschap Mathesis Scientiarum Genetrix te Leiden ontwerp prijsvraag	<i>schoorsteenmantel</i> januari 1883 Vereeniging A & A ontwerp prijsvraag 'Advaces Fortuna Juvat'	
Zandvoort	<i>tolhuis</i> juni 1879 ontwerp	<i>plafond</i> mei 1883 inrichting betimmering	
<i>woonhuis / magazijn</i> Kerkstraat 16-18 september 1904 J. Jesse met Fontein nieuwbouw	<i>woonhuis</i> februari 1880 Schaap ? ontwerp	<i>kast (uit de zeventiende eeuw)</i> juni 1883 opmeting	
<i>woonhuis</i> Kerkstraat 16 juli 1909-1910 J. Jesse met Fontein verbouwing	<i>koetshuis / stal</i> maart 1881 vereeniging A & A ontwerp prijsvraag 'Alida'	<i>kast (uit circa 1600)</i> oktober 1883-1884 restauratie / opmeting	
<i>woonhuis (voorheen) / winkel- huis</i> Kerkstraat 16 september 1921-1922 Alph. Sprengers verbouwing	<i>tuinkoepel</i> mei 1881 Vereeniging A & A ontwerp prijsvraag 'Flora'	<i>herenhuis ?</i> december 1883 Vereeniging A & A ontwerp prijsvraag '15'	
Zoeterwoude	<i>kiosk</i> oktober 1881 ontwerp	<i>gymnasium</i> december 1883-1884 ontwerp	
<i>villa 'Villa Nova'</i> Haagweg april 1906 H. Kamerlingh Onnes met Fontein verbouwing	<i>plafond eetzaal</i> december 1881 Vereeniging A & A ontwerp prijsvraag 'Mahlzeit'	<i>protestantse kerk</i> mei 1884 ontwerp	
<i>landhuis 'Buiten-Rust'</i> Hoge Rijndijk oktober 1920 F.C. Zuurdeeg verbouwing	<i>grafmonument voor een architect</i> februari 1882 Vereeniging A & A ontwerp prijsvraag 'D.O.M.'	<i>vensterbekroning</i> 1885 Genootschap Mathesis Scientiarum Genetrix te Leiden ontwerp prijsvraag	
Zwammerdam	<i>politiepost</i> maart 1882 Vereeniging A & A ontwerp prijsvraag 'Clabacus I/II/III'	<i>protestantse kerk</i> november 1887-1888 Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst ontwerp prijsvraag 'Anna'	
<i>boerderij-zomerhuis 'Overbrug'</i> z.j. wed. Wiersx ontwerp	<i>ing. tentoonstelling</i> mei 1882 Vereeniging A & A ontwerp prijsvraag ?	<i>erepoort</i> mei 1898 ontwerp	
<i>? brug</i> juni 1903 Blankenheyne met W. Fontein ontwerp	<i>grafmonument voor een zeeheld</i> november 1882 Vereeniging A & A ontwerp prijsvraag 'Memento qui Pulvis es'	<i>kiosk-boekhandel</i> juni 1910 met Fontein ontwerp	
<i>boerderij 'Overbrug'</i> april 1904 C. Blankenheyne met Fontein ontwerp	<i>kamer / schoorsteenmantel</i> november 1882 Vereeniging A & A ontwerp prijsvraag 'Ars Longa, Vita brevis'	<i>taanhuis</i> december 1910 W. van Beelen ontwerp	
	<i>academie voor beeldende kunst</i> 1883 ontwerp	<i>keuken 'De Poolstar'</i> januari 1911 opdrachtgever? aanbouw	

Het omvangrijke oeuvre van architect Hendrik Johannes Jesse is een beeldbepalend element geworden in de gemeentes Katwijk, Oegstgeest en Leiden.

Hij ontwierp er kerken, raadhuisen, scholen, winkelpanden, interieurs, villa's, herenhuisen, landhuizen en arbeiderswoningen. Vele van deze panden zijn nog in gebruik. Jesse werkte aanvankelijk in de Hollandse-renaissance-stijl, en ontwikkelde vervolgens via de art nouveau en Jugendstil zijn meest gebruikte stijl, de rationalistische, waaraan hij in de loop van de jaren een eigen, herkenbare invulling gaf.

Het bekendste bouwwerk van Jesse is zijn eigen woonhuis de Keet aan de Rijnsburgerweg in Leiden, dat veel typerende architectonische kenmerken toont; grote baksteenvlakken, ronde boogramen en -deuren, groen geglazuurde raamdorpelstenen, bovenramen met groen beglaasde roedenverdeling, (trap)torens, stijlvolle interieurs, majolica schoorstenen. In dit pand heeft Jesse een groot deel van zijn leven gewoond en gewerkt.

In deze publicatie wordt zijn werk geïllustreerd met collectietekeningen uit het archief Jesse, dat beheerd wordt door het Nederlands Architectuurinstituut, en met oude en recente foto's. Een begeleidend essay plaatst hem in zijn tijd en volgt de ontwikkeling van zijn loopbaan, waarbij zijn belangrijkste bouwwerken aan bod komen, gecompleteerd door een werkenlijst.

Nederlands
Architectuurinstituut,
Rotterdam

ISBN 90-5662-049-5

9 789056 620493